

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

DÉNES GIZELLA

DÉVÉNYI IVÁN

GÁT ISTVÁN

GUOTHFALVY DORNER ZOLTAN

HOLL BÉLA

JÉKELY ZOLTÁN

KOSZTOLÁNYI ISTVÁN

MÁNDY IVÁN

QUASIMODO SALVATORE

QUOIST MICHEL

SÍK SÁNDOR

SINKA ISTVÁN

SZÖRÉNYI ANDOR

TAGORE RABINDRANATH

VÁRKONYI IMRE

írássai

1961 JUNIUS

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Kosztolányi István</i> : Új megismerések a Biblia körül	321
<i>Gát István</i> : Ó nap, szent égi ékszer, Kerestelek, Nosztalgia, Érdemtelennek ajándékul (Versek)	329
<i>Sík Sándor</i> : A százéves Ember Tragédiája	331
<i>Salvatore Quasimodo</i> : A katonák sírnak az éjszakában (Vers <i>Fazekas Miklós</i> fordításában)	337
<i>Rabindranath Tagore</i> : Ahol a szellem... (Vers <i>Radó György</i> fordításában)	338
<i>Sinka István</i> : Fönn a Magura oldalán... (Vers)	338
<i>Mándy Iván</i> : Nevek a falon (Elbeszélés)	339
<i>Michel Quoist</i> : Ímáiból (<i>Pápay Klára</i> fordítása)	343
<i>Jékely Zoltán</i> : Mirákulum, Geo látogatása (Versek)	349
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények (A fiatalok szellemisége és a vallás)	350
<i>Eglis István</i> : A kis út (A szülő felelőssége a gyermekért)	356

N A P L Ó

Öt éve halott Czaplik Gyula egri érsek (*Várkonyi Imre*) 356; A Szentírási Bizottságról (*Szörényi Andor*) 360; Jövedelmek a munkabéren felül (*Guothfalvy Dorner Zoltán*) 363; Az olvasó naplója (*Rónay György*) 364; Filmekről (*Ujlaky Andor*) 369; Képzőművészet (*Haits Géza, Dévényi Iván*) 370; Zenei jegyzetek (*Rónay László*) 372; Nemzetközi fotokiallítás (*Doromby Károly*) 375; Emlék és élet a mohácsi temető táján (*Dénes Gizella*) 376; Beszélgetés Kassák Lajossal, művészetről, irodalomról, párizsi útjáról (*Dévényi Iván*) 379; Folklor és irodalom (*Holl Béla*) 380; Jegyzetlapok (r. gy.) 383 356

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: *Mihelics Vid*

Főmunkatársak: *Doromby Károly, Pfeifer János, Possonyi László, Radó Polikárp*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5,— forint.

ÚJ MEGISMERÉSEK A BIBLIA KÖRÜL

Isten igéje két alkalommal testesült meg: egyszer emberi testben, ez a „Logos ensarkos”, és egyszer írásban, ez a „Logos embiblos”. Mindkettő azért történt, hogy eljussunk Istenhez. Az első egy emberöltőnyi időt töltött velünk, míg a másik mindvégig itt marad közöttünk. Ez a könyvben megtestesült ige igazi nagy, féltett kincse az egyháznak. Katolikus felfogás szerint a szentírásnak két szerzője van: egy főszerző, az Isten, és egy eszköz-szerző, az ember. Azt jelenti ez, hogy Isten a maga gondolatainak közvetítésére embert használ fel. Ebből következik, hogy Isten gondolatai mindig annak a kornak eszmevilágához igazodnak s az ismereteknek azon a szintjén szólalnak meg, amelyben élt a sugalmazott író. Ezért van az, hogy a szentírás nem ad tulajdonképpeni értelemben vett történelmet, annak ellenére, hogy az is van benne; nem ad természettudományt sem, bár hozzá is folyamodik olykor az isteni gondolatok megvilágítása okából. Isten kimondottan vallási igazságokat közvetített sugalmazott írói által és tette ezt az író korának a nyelvén. Ha valaki például egyszerű embereknek egyszerű szavakkal el akarná mondani a világ teremtését: van természetfeletti Isten, az anyag tőle származik, az idő is Istennek alkotása, minden, amit teremtett, jó — ma sem járhatna el másképp, mint a *Genezis* első fejezetében olvasható. Ne keressünk tehát a Bibliában tudományt, mint ahogy a tudományban sem keressünk Bibliát.

Mindezeket az általánosságokat sohasem hangoztathatjuk eléggé. Sűrűn találkozunk azonban olyan észrevételekkel is, amelyek arra hivatkoznak, hogy a Bibliában tévedések vannak, az isteni szerzőségbe vetett hitet kívánják gyöngíteni vagy megdönteni. Kérdés, hogy miként vélekedjünk ezekről a tévedésekről.

A másolók hibái

Azzal kell kezdenünk, hogy a sugalmazás csak az eredeti példányra terjed ki. A szentírás terjesztése emberi gondosságra van bízva. De bármennyire vigyáz is a másoló, el nem kerülheti a kisebb-nagyobb hibákat. Ezeknek a „lectio variansoknak” az eltüntetése a szövegkritika feladata. Olyanná kell tenni a szöveget, ahogyan az kikerült a szent író kezéből. Három példát hozunk fel rá.

Dávid és Góliát párharca mindenki előtt ismeretes (*1 Kir.* 17, 1—58). Ebben Dávid győzelmet arat Góliát felett, mégis a *Királyok* második könyvében azt olvassuk a 21, 19-ben, hogy Elchanán ütötte le a geti Góliátot, akinek „dárdanyele olyan volt, mint a takácsok zugolyfája”. A két szentírási szöveg így ellenmond egymásnak. Magyarázata azonban az, hogy a másoló kifejejtett egy szót, ami *1 Krón.* 20, 5-ben megvan, hogy a második esetben nem Góliátról, hanem Góliát *fivéréről* van szó.

Egy további szöveg-kiigazítás *De Vaux* zseniális munkája volt. A 4 *Kir.* 6, 25-ben olvassuk, hogy Benadád zsir király ostrom alá fogta Szamariát, ahol olyan éhség tört ki, hogy „egy számárfejet 80 ezüstön, egy negyed kab ($\frac{1}{2}$ liter) galambganéjt pedig 5 ezüstön adtak”. Az 1930-ban kiadott magyar szentírásfordítás jegyzetében ezt olvassuk e hely magyarázatául: „Valószínűleg tényleges galambganéjről van szó, bár egyesek valami pörkölt — galamganéjhoz hasonló — borsót értenek e kifejezésen” (925 old.). Pedig miről van szó? A szentírásnak ez a része a régi föníciai

írással volt írva, ahol a *jod* és a *cádé* betűk hasonlítottak egymáshoz. Ezt a kettőt összetévesztették a „harconim” szóban, mely egy hagymafélé (ornithogallum-sárma) jelent: jodot írtak a cádé helyett. Így azonban értelmet csak úgy tudtak adni a szónak, ha a jodot megkettőzték és a kettőzésnél a szót szétválasztották, „haraj jonimot” olvastak, ami ténylegesen galambganéjt jelent (Vogt: Critica textus 12. old.).

Egy harmadik nehézséget az archeológia oldott meg. Szintén a *Királyok* negyedik könyvében szerepel ez a hely. Elizeus próféta megjövendölte, hogy Szamariában megszűnik az éhség, ezt azonban kétségbe vonta „az egyik főtiszt, akinek a kezére a király támaszkodott” (7, 2). Az eredetiben „salis”, vagyis *harmadik ember* állt. Ilyenféle tisztviselőt nem ismer sem az ószövetség, sem az ókori Kelet. A megfejtést II. Assurnazirpal és III. Szalmanasszár idejéből származó domborművek adták, amelyek harckocsit ábrázolnak. A kocsin három ember van: egy kocsis, és egy harcos, míg a harmadik hevedert tart kifeszítve a kocsi nyitott hátulján, nehogy a harcos kiessék a kocsiból, ha a kocsi zökkenne. Ezt a hevederest fordította a magyar szentírás „főtisztnek”.

A maga keretében

Hogy helyesen értelmezhezzük a szentírás szövegét, mindegyik részét abba a földrajzi és időkeretbe kell helyezni, amelyben írója élt. Sokszor még a legegyszerűbb kifejezéseket sem értjük meg nélkülül. Ilyen állandó kifejezés, hogy Jeruzsálembe a zarándokok „felmennek”. Ha tudjuk, hogy a Jordán völgyéből Jeruzsálemig a szintkülönbség 1000 méter, nyilvánvaló lesz, hogy miért mennek *fel* a zarándokok és miért viseli 15 zsoltár ezt a felíratot: *canticum graduum, sir hammaalot*, vagyis „felmeneteli ének”.

Talán itt említhetjük meg legalkalmasabban századunk három jelentős régészeti felfedezését, melyek figyelemre méltó fényt vetnek a Biblia hátterére.

Időrendben első a Rasz Samra helyén felfedezett *Ugarit*. Rasz Samra Szíriában fekszik a Földközi-tenger partján szemben Ciprus szigetével. 1929-ben fedezték fel és *Schaeffer* végzett ásatásokat éveken keresztül. Kr. e. 2000 körül már semita népek lakták és a „tengeri népek” pusztították el véglegesen a Kr. e. XII. században, amikor Egyiptom ellen indultak rohamra. A Kr. e. XV. században élte virágkorát. Nagy irodalmi hagyaték került napvilágra, amelynek alapján Dávid zsoltárait könnyen el tudjuk helyezni abba az időbe, amelyből az egyház származtatja és nem kell későbbi időkre tenni az eredetüket. Még azonos kifejezések is előfordulnak. Igen fejlett áldozati előírásaik vannak, amelyek meggyengítik, sőt megingatják *Wellhausen* egyik érvét a Mózesi könyvek késői eredete mellett. Sőt még olyan törvényeket is találunk, melyek a *Pentateuchus*ban megvannak, mint például, hogy a gödölyét nem szabad anyja tejében megfőzni.

A második jelentős felfedezés volt 1933-ban *Mari* felfedezése, ahol *Parrot* végzett ásatásokat. Mari az Eufrátes középső folyásánál a jobb parton feküdt, a könyök fölött, melyet a folyó ott képez, ahol Szíria és Irak határa találkozik. Ábrahám rokonságának átmenetileg hazája volt ez a virágzó város, mely már a Kr. e. III. évezredben megvolt. Pusztulása a Kr. e. XIII. században következett be. Hogy milyen hatalmas város volt, mutatja királyi palotája, melynek 260 terme került elő. A levéltárban több mint 23.000 ékirásos agyagtablát találtak. Kulturájának nem csak

ez a jelzője, hanem az is, hogy iskolát találtak benne padokkal felszerelve. Tábláin szerepelnek bibliai nevek, mint *Hárán, Náchor, Benjamin*. A szentírás szerint Mózes népszámlálást rendelt el és ezt sokan hihetetlennek tartották. Itt viszont rendeletek kerültek elő népszámlálásra, sőt sorozásra vonatkozólag. A hadsereg vezérét *Davidumnak* hívták. Felmerült a kérdés, vajon a zsidó nép második királyának, Dávidnak a neve nem cím volt-e inkább, mint név, és csak a tisztség hordozója által lett személynévvé? Megvolt náluk a prófétai intézmény is; a próféta királyi tanácsadó szerepét töltötte be.

1947-ben fedezték fel a harmadik nagyjelentőségű helyet, *Qumránt*, amelyről napjainkban annyi szó esik. Qumrán a Holttenger nyugati oldalán van. Ennek a felfedezésnek a jelentősége két irányban domborodik ki. Egyik az, hogy a szentírás szövegét sokkal előbbi időbe, mintegy ezer évvel előbbre helyezi, mint eddig ismeretes volt. *Izaiás* tekerce ugyanis a Kr. e. II. századba vihető vissza, a régi föníciai írással írt *Leviticus* és *Exodus* töredékek pedig a Kr. e. IV. századba nyúlnak vissza. *Tóbiás* könyvének eddig csak a görög szövegét ismertük, most pedig előkerült héber és arám nyelvű szövege is, ami valószínűvé teszi, hogy eredetileg héber volt a nyelve, mert nem valószínű, hogy akkor fordították volna le arámból héberre, amikor a héber nyelvet már nem beszélték. A másik jelentősége, hogy természetes hátterét adja az ujszövetségnek és igazolja az egyház felfogását, amely szerint a kegyelem a természetre épít. A fogságból való visszatérés utáni századok a kereszténység előkészítői voltak szellemi téren is és ennek egyik fókusza volt az esszénus szekta qumráni központja. Himnusaiból megértjük Szűz Mária *Magnificatját* és Zakariás *Benedictusát*, Simeon *Nunc dimittis*-ével együtt.

A szent könyvek irodalmi jellege

XII. *Pius* pápa különös figyelemébe ajánlotta a szentírásmagyarítóknak az ókori keleti irodalom tanulmányozását, mert a szövegben kifejezett igazság függ az irodalmi műfajtól is. Másképp kell értelmezni egy történelmi munkát és másképp egy történelmi regényt, másképp a zsoltárokat és másképp a példabeszédeket. A *Divino Afflante Spiritu* körlevél éles különbséget tesz a szöveg tárgya és a szöveg előadásmódja közt.

A sugalmazás közben a szent író szabadon gyakorolja képességeit és az isteni igazságot sokszor különféle irodalmi formában fejezi ki. Ilyen irodalmi formába való beöltöztetés *Jób könyve*. Egy történelmi tény, *Jób* szerencsétlenségét költői formában dolgozza fel és közben a szenvedés problémáját boncolgatja. Néha azonban nehéz megállapítani, vajon valódi történetről van-e szó vagy pedig inkább történelmi elbeszélésről. Ilyen lenne *Tóbiás*, *Judit* és *Eszter könyve*. Erre vonatkozólag 1905. június 23-án jelent meg egy válasz a *Commissio de Re Biblicától*, amely megengedi, hogy a fenti könyveket ne tekintsük valódi történelmi könyveknek, ha alapos bizonyítékok szólnak ellene. Akadnak, akik *Jónás könyvét* is ide sorolják, bár ennek ellentmond Krisztus hivatkozása. *Jónás* azonos lehet a II. Jeroboám alatti *Jónás* prófétával, aki III. Assurdán (Kr. e. 771–754) alatt járhatott Ninivében. Tudjuk, hogy a zsidók közt el volt terjedve az a jövendölés, hogy a pogányok is részesei lesznek Isten országának.

Ha az irodalmi formát nézi az ember, elképzelhető, hogy a szerző dialógus formában adja vissza a lélekben lejátszódó gondolatokat és így nem lehetetlen, hogy Éva beszéde a kísértővel csupán a lelkében zajlott le.

Problémák a Pentateuchus körül

A szentírás legrégebbi könyve a *Pentateuchus*. Az egyház álláspontja az, hogy ennek Mózes a szerzője. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy Mózes másokat is bevonhatott a könyv szerkesztésébe, akik aztán az ő irányítása mellett dolgoztak. Nem zárja ki azt, hogy későbbi betoldások, módosítások a könyvbe ne kerülhettek volna be. Az is lehetséges, hogy a szájhagyomány tartott fenn sok dolgot Mózessel kapcsolatban, amit később beiktattak a Pentateuchusba.

A Pentateuchus mózesi szerzősége mellett sok érvet sorolnak fel az ószövetségi szentírással foglalkozó katolikus munkák. Én itt csak három oly népre akarok hivatkozni, amelyeket a legújabb időkig csak a szentírásból ismertünk, azóta azonban az ásatások is fényt derítettek rájuk.

Az első nép a *hetiták*, akkádul Chatti volt országuk neve és Chattusas volt a főváros, ma Bogazköi a neve. A mai Törökország helyén terült el és a népnek egyes csoportjai Palesztinában is szerepeltek. Ábrahám tőlük vásárolta meg Makpelát, a Dávid történetében szereplő Uriás is hetita volt. Külsőleg az örményekhez hasonlítottak. Nyelvük indogermán nyelv, hasonlít többek közt a latinhoz. Így *uga: ego; tis: tuus; kuis: quis; kuit: quid; kuiski: quisque*. Németre hasonlít *petar: Feder; nebis: a cseh nebehez, spandi a görög spendei-hez*. Külön írásuk volt, mely képirás, és 13.000 tábla került elő fővárosukból. Birodalmuknak két felvirágzása volt: Kr. e. 1900—1650 és 1430—1200 között. Egyiptommal és Babiloniával versengtek. Most már okmányokból ismerjük történetüket. Kr. e. 1280-ban kötötték meg a hetiták az egyiptomiakkal az első megnemtámadási szerződést.

A másik nép a *heviták*, szintén a Bibliából ismerősek. Héberben a nevük *hivvi*. Igazi nevük *hurri*, de a négyszegletes írásban a *res* és a *vau* betűk felcserélődtek és így lett *hivvi*. 1915-ben került elő a nevük a bogazköi ásatásoknál. Előzőleg azonban egyik királyuk levele az amarnai levéltárból került elő 1889-ben. Tusratta, Mitanni királya írta. Nyelvük ragozó nyelv volt, hasonlított a sumérhez és így némileg a magyarhoz is. Rövidfejú hegyi nép volt. A sumár-akkád kultúrát közvetítették nyugatra. Kr. e. 2300—1200 közt nagy szerepet játszott ez a nép Kisáziában. Országuk Mezopotámia északi része felé terült el. Görögben *horita* a nevük. Vezetőrétegük az indoárják közül került ki. Jeruzsálem egyik fejedelme az amarnai levelekből ismerős Abdu-Kheba. Ezt a nevet a hurrita Kheba istennő nevével képezték.

Palesztina a *filiszteusoktól* kapta a nevét. Ez a harmadik nép. Ez a karo-pizidiai nép Kisázsia délnyugati részében lakott. Innét indult nyugat felé és benépesítette az Égei-tenger-szigetvilágát, sőt talán eljutott Görögorszáig is. 1953-ban agyagtáblákat találtak a krétai Knossosban, melyek alapján nyelvüket azonosítani lehetett a korai göröggel. E táblák Kr. e. 1400—1200 közt íródtak. Így a Biblia adata, hogy Kaftorból, Krétából jöttek, megerősítést nyert. A Kr. e. XII. század elején ezek támadták meg Egyiptomot. III. Ramzesz leverte őket és ekkor telepedtek le Palesztinában Gázától egészen Kármel hegységig. Ramzesz a „tenger népének” nevezi őket. 1950—51-ben kimutatták, hogy nevük azonos a *pelaszg* szóval. Kr. e. 1175-ben támadták meg Palesztinát. Saul és Dávid harcoltak velük és csak az utóbbi törte meg hatalmukat Kr. e. 990—930 közt. Ekkor a kereskedelem felé fordultak. Ettől kezdve mindenütt meg lehet őket találni a Földközi-tenger térségében. Utukat cseréptöredékek és elefántcsontfaragványok jelzik. Híres ivók voltak, amint ezt Sámson történetéből sejtteni lehet. Talán ez volt az egyik oka, hogy Sámson nazireus lett, nem

ivott bort és sört. Az ásatásoknál nagyon sok söröskorsó került elő. Ezek az edények stilizált hattyúkkal voltak díszítve, a korszó csőre el volt látva szűrővel, hogy a sörben lévő árpaszemek ne kerüljenek be az ivó torkába. A hetitáktól, akiknek monopóliumuk volt a vasgyártás, átvették ezt a monopóliumot és nagyon féltékenyen vigyáztak rá. A zsidóknak a filiszteusokhoz kellett menniök, hogy megélesíthessék eszközeiket.

Az archeológia így igazolja a Pentateuchus adatait olyan vonalon, ahol eddig még semmit sem tudtunk.

De nézzük most közelebbről a *Genezist*, Mózes első könyvét, amelyet a Babilóniából előkerült különféle hitregékkel hoznak kapcsolatba. Am éppen a babiloni hitregékkel való összehasonlítás mutatja, hogy a Biblia a legtisztább monotheizmust tükrözi. Erre pedig szerintünk aligha találunk természetes magyarázatot, hiszen a zsidókat körülvevő népek a legvaskosabb politheizmusnak hódoltak. A szembeállításnál az ellentét sokkal erősebb, mint a hasonlóság. Így például a babiloni vízözön-mondában az istenek csak úgy hemzsegnék és a vízözöntől való félelmükben szűkülnek, mint a kutyák, és az áldozat illatára úgy sietnek, mint a legyek.

Wiseman angol régész könyvében (*New Discoveries in Babylonia about Genesis*) erősen síkra száll amellett, hogy Mózes a *Genezist* a maga egészében a birtokában lévő agyagtáblákról másolta le. Érvei nagyon érdekesek. Először is rámutat az írásbeliség megszokottságára, hisz egészen köznapit témák kerülnek leírásra és a legkisebb szerződést sem kötik meg írás nélkül. Kr. e. 3300-ban már általánosan ismertnek mondja az írást, sőt megemlít egy pecséthengert, amely az Úr városánál kimutatott vízözön előtti időkből való, ezt pedig a Kr. e. 4000 körüli időkre helyezik.

A *Genezis* szerinte táblasorozatokból állt. Mindenegybes sorozat végén *kolofon* van, ami a mai könyvcímnek felel meg, amennyiben tartalmazta a kezdősorokat és ez végig vonult a sorozatban lévő minden táblán, mint nálunk az egyes könyvek lapjain a fejcím; azonkívül rajta volt a dátum, a tulajdonos vagy a leíró neve. Ezenkívül megállapítja, hogy az egyes táblákon nincs semmi olyasmi, amit nem tudhatott volna az, akinek neve a kolofonban szerepel, és feltűnő, hogy e szövegrészek a megnevezett személyek halála előtt fejeződnek be.

A *Genezis* korai eredetére utal, hogy az első 11 fejezetben babiloni szavak vannak, míg az utolsó 14 fejezetben egyiptomi szavakat találunk teljes egyiptomi környezettel. Ezt később nem lehetett volna így leírni. Szerepelnek a *Genezis*ben olyan városok, melyek Mózes idejében már nem voltak meg, vagy régi nevük ismeretlen volt, ezért Mózesnek az új nevet kellett hozzáfűznie. Így például „Bela (Zoárnak hívják)”, Sára „Kirját-arbában, azaz Hebronban, Kánaán földjén halt meg”. Itt nemcsak az új nevet tették hozzá, hanem még azt is, hogy Hebron Kánaán földjén fekszik. Ezt pedig minden zsidónak tudnia kellett volna a honfoglalás után. Ennek az a magyarázata, hogy olyanok számára készült, akik idegenként kívülről hatoltak be Kánaán földjére.

A kritikai iránytól említett „dublettek”, egyes események kétszeri előfordulása a szövegben az ásatások fényében épenséggel igen régi időknek a jele. Erre utalnak a Nippurban talált ékírásos táblák. A régiek stílusához hozzátartozott, hogy visszatértek a már egyszer leírt dolgokra, hogy azt más megvilágításban tárgyalják.

Az istennevek használata, melyet a kritikai irányzat egyik főbizonyítéknak szánt, éppen arra mutat, hogy a politheizmustól lefoglalt megszokott istennév helyébe másikat adjanak. Ezzel kívánták megkülönböztetni az igaz Istent a bálványoktól és így jött létre az *Elohim*, *El Saddaj*, *El Eljon* és végül a *Jahve*.

Valódi történetek

Az őszövétség többi könyveit is sok esetben a képzelet termékeinek minősítették. Hadd mutassak rá ezzel kapcsolatban néhány olyan közlésre, amelyet a legutóbbi ásatások megerősítettek.

A zsidók a honfoglalást József vezérletével hajtották végre. Fallal megerősített városokat kellett elfoglalniuk és ez megrettentette őket. Nemcsoda, hogy ezzel a magasabb kultúrával nem tudtak mit kezdeni a félnomád zsidók. Bételben kőből készült csatornarendszert fedeztek fel, mely a Kr. e. XV—XIV. században működött és az eső- és szennyvizet vezette ki a város falain kívülre. Tell Beit Mirsimben egy csészét találtak, melynek díszítése oroszlánok és egymással küzdő bikák voltak. Ez a Kr. e. XIII. századból származik és a lelet helye arra mutat, hogy ez a kananeus város támadásnak volt kitéve. Ilyen rombolást több kananeus városonál is meg lehetne állapítani. Ez arra mutat, hogy a zsidók támadást intéztek ellenük és a városok védekeztek velük szemben. Kultúrájuk fejlettségére utal, hogy róluk nevezték el Kánaánt, ami „bíborfestő földet” jelent. A gyapjűszöveket ugyanis a *murex* bíborcsigával festették. A zsidók nem foglaltak el minden kananeus várost, hanem egyelőre a Jordán két oldalán a dombokon helyezkedtek el és ott legeltették nyájukat. Megiddó és Beth-Sán sokáig álltak ellen a zsidó hódításnak. Megiddóról az ásatások kimutatták, hogy a Kr. e. XII. század harmadik negyedében pusztult el és csak jóval később épült újjá. Ebből meg lehetett állapítani Barák és Sisera ütközetének idejét, illetve Debora énekének a keletkezését, melyet így Kr. e. 1125-re tesznek.

A zsidók bírák alatti életét is mutatják a kananita városok kiásott emlékei. Elfoglalták őket, megtelepedtek bennük, nemcsak átmenetileg vannak a városokban. Ez központi intézkedésre utal. De a törzsen belül a szabad emberek életét élék, és azért az ostrom által okozott károkat nem javították ki úgy, amint kellett volna. Nem voltak ugyanis robotmunkára kényszeríthetők, és ezért nagy munkákat nem tudtak elvégezni. Így érthetővé válik a *Bírák könyvének* megállapítása: „Minden ember azt tette, amit jónak látott” (Bir. 21, 24).

A *Királyok és Krónikák könyvei* beszélnek Izrael és Juda országaról. Izrael országa előbb tűnik el a történelem színpadáról, mint Juda, azért vele kezdjük. I. Jeroboám volt az első király északon. Nem akarta megváltoztatni az Istenséget, de a láthatatlan Istent olyan jelképben tisztelte, mint Raál-Hadadot tisztelték, és ezzel lealacsonyította a Jahvizmust a környező népek vallásához. Nem tiszta az Istennek a tisztelete, mutatják az *ostrakonokon* (írott cserépdarabokon) előkerült nevek. Szamariában 65 ilyen ostrakont találtak. A kultusz keveredését mutatják a következő nevek: egyfelől *Abibaál*, *Baálmeoni*, *Baálzakar*, másfelől *Jojada*, *Joasib*, *Joás*, *Gaddijó*, melyek Baálra, illetve Jahvera utalnak. Sőt van olyan név is, mely a bika alakban tisztelt Jahvéra mutat: *Egeljó*, aminek jelentése: Jahve fiatal bika.

Egyes uralkodók alatt nagy anyagi jólét volt, ami ellen a próféták felemelték szavukat, mert az erkölcsök meglazulásával jártak. Így Amosz jóvendőléseiben (3, 15) beszél Szamaria elefántsontházairól. 1931—1935-i ásatásoknál 197 elefántsontház került elő, amelyeknek faragásán egyiptomi befolyás érezhető. Előkerült a kerub ábrázolása emberfejű szárnyas bikaalakkal, látható ordító oroszlán, forrásnál ivó szarvas.

Illés próféta Ákáb elől Szeraftéba menekült és ott egy özvegnél szállt meg, akinek háromféle cserépedénye volt: vizeskancsó (*keli*), lisztes edény (*kad*) és olajos korsó (*cappachat*), amint ezt a 3 Kír. 17, 10–12 mondja. Szamariában az ásátásoknál mind a három formát sikerült azonosítani. Ugyancsak ebben a könyvben olvassuk, hogy Ákáb király véres szekérét megmosták Szamaria tavában (3 Kír. 22, 38). Ez a tó, illetőleg medence szintén előkerült, nagysága 10×5 méter. III. Szalmanszár (Kr. e. 858–824) le akarta verni Szíriát szövetségeseivel, akik közt ott vannak az izraeliták is, és a Kurkból származó monolit felsorolja az asszír király elenségei közt Ákábót, Izrael királyát, aki 2000 harckocsival és 10.000 gyalogossal rendelkezik.

Mikor Jehu átvette a hatalmat, akkor Szamaria lakói kosarakba téve elküldték neki a 70 királyfinak a fejét. Szárgonnak khorsabadi palotájába a trónterem ilyen jelenetekkel van ékesítve. Jehunak az ábrázolása különben fennmaradt, mert a kalaki fekete obeliszken rajta van, amint III. Szalmanaszárnak adót fizet és hódolatát a földön fekvéje fejezi ki. A felirat ezt mondja: „Jehu adója, aki Omri házából származik. Kaptam tőle ezüstöt, aranyat, egy arany csészét, egy arany vázát, mely alul csúcsban végződik, arany serleget, arany vedreket, önt, királyi pálcát és puruhú fát.” Évkönyveiben szintén megemlíti ezt: „Akkor kaptam adót a tirusiaktól, szidóniaktól és Jehutól, Omri fiától.”

Juda országának történetére vonatkozólag legyen szintén egy-két adat. Saul alatt a filiszteusok elpusztították Silót. A cseréptöredékek alapján ezt a pusztítást Kr. e. 1050 felé lehet helyezni.

Megiddóban 1928-ban felfedezték Salamon istállóit, ahol 300 lovat lehetett egyszerre elhelyezni. Ezek az istállók jobban voltak megépítve, mint az emberek lakásai (3 Kír. 9, 19). Glueck megtalálta Salamon rézbányáit az Araba-völgyben, mely a Holttenger alatt terült el, a kohókat pedig Tell el-Kheleifehben fedezte fel. Úgy voltak megépítve, mint a mai modern kemencék, az állandó széljárást használták fel az olvasztáshoz.

A fordítások úgy hozzák, hogy Jósias király idejében Nekaó fáraó az asszírok ellen vonult fel (4 Kír. 23, 29). De a megfelelő szót a régi fordítók rosszul fordították és a babiloni okmányokból tudjuk, hogy épp Asszír királyának segítségére sietett. A vonatkozó részt tehát így kell fordítani: Asszír királya felé ment.

Jeojakin királyt Kr. e. 597-ben Babiloniába vitték fogságba. Agyagtáblák kerültek elő Babiloniából, melyen nyugtázva vannak a király számára kiutalt élelmiszer szállítmányok. Nemesak a neve szerepel, hanem ki van téve az is, hogy Juda országának a királya.

Starkey 1932—1938-ig ásátásokat folytatott Lakis városának a helyén. Több mint 20 ostrakon került elő, melyek megvilágítják Juda országa történetének utolsó napjait. Ugyancsak innét került elő a babiloni királytól kinevezett kormányzónak, Godoliásnak a pecsétje. Lakis kormányzója lehetett előbb, Jeremiás békepolitikáját helyeselte és ezért nevezhette őt ki Nabukodonozor. Összeesküvést szerveztek ellene a nacionalisták, és ennek az összeesküvésnek egyik tagja Jezoniás volt. Mispából előkerült egy sértetlen sírból egy pecsét ezzel a felirattal: „Jaazanijahué (Jezoniás), a király szolgájáé.” Alul egy kakas van rajta harci állásban.

Az ujszövetségi szentírással kapcsolatban János evangéliumának történeti megbízhatóságát érte a legtöbb támadás. Oka kétségtávol az, hogy ez az evangélium Jézust mint Istent mutatja be a legelső sortól kezdve.

Már D. Strauss és B. Bauer azzal érvelt, hogy miután Jézus annyira Istenként jelenik meg a negyedik evangéliumban, a mítosz kialakulásához pedig hosszú időre volt szükség, János evangéliuma semmiesetre sem keletkezhett előbb, mint a II. század végén vagy a III. század elején.

A János evangélium

1935-ben C. H. Roberts féltényérnyi nagyságú papírust tett közzé, amely János evangéliumából azt a részletet tartalmazza, amikor Jézust királysága felől kérdezi Pilátus (Jn. 18, 31—33. 37). Nagyon kicsi ez a papirusz, de fontossága felbecsülhetetlen, mert írása a Kr. u. 125—130. évek-re, Trajánus vagy Hadriánus korára utal. Mivel a manchesteri Ryland-könyvtárban őrzik, *Ryland-papirusznak* nevezik. Már most ha a II. század első felében, János halála után mintegy 30 évvel keletkezhett ilyen evangéliumtöredék, akkor azt a katolikus felfogást, hogy a negyedik evangélium 100 körül keletkezett, igazoltnak tekinthetjük.

Ugyancsak 1935-ben tettek közzé valamivel nagyobb papirusztöredéket a *British Museum* anyagából, amely Jézus életéből vett eseményekkel foglalkozik és ebben különösen függ Szent János evangéliumától. *Egerton-féle* papirusznak nevezik.

L. H. Vicent az Antonia várnál Jeruzsálemben megtalálta a Lithostrotont vagy Gabbatát, 2590 m² római kövezetet talált, mely az Antonia udvara volt és kiemelkedés van rajta. Méltán kapta tehát a *kiemelkedés* vagy *kövezett hely* nevet a zsidóban, illetve a görögben. Kr. u. 70-ben minden föld alá került, ha tehát az evangélium később keletkezett volna és nem a szemtanú János írta volna, akkor másvalaki semmiféleképpen sem írhatta volna, mert erről még a helyszínen sem szerezhetett volna tudomást.

Mondják azt is, hogy az evangélium nem keletkezhett az I. század végén, mert János abban Jézust rabbinak, illetve didaszkalosznak nevezi, holott ez az elnevezés a Kr. u. II. században keletkezett. Mégis 1930-ban Szukénik, a jeruzsálemi héber egyetem tanára a Scopuson végzett ásatásai során egy csonttartót talált az első századból (70 előtt), rajta felírva a görög Theodotion név és mellette a *didaszkalos* cím arám négyzetes betűkkel.

Különösen sokat hozhatnánk fel János helymeghatározásaiból, melyeket az ásatások igazoltak. Ezeket csak az tudhatta, aki ott ténylegesen megfordult és ismerte a Kr. u. 70 előtti Palesztinát és Jeruzsálemet, hiszen utána minden teljesen megváltozott. Említést érdemel az is, hogy Jeruzsálemben különböző csonttartókat találtak, melyek mind a 70 előtti időkből származnak. Ezekben nagyon sok ujszövetségi név fordul elő: *Szalome, Márta, Eleázár, Natániel, Mária*. 1945-ben Talpiot külvárosban kiásott csonttartókon rárajzolt, festett kereszt jelet találtak. Ez még jobban megerősíti, hogy a Herculánumban 1939-ben talált kereszt ténylegesen keresztény jelvény volt és oratóriumot jelzett. Ezt a várost a Vezuv 79-ben betemette és majdnem 1900 évig volt eltemetve.

Az egyik jeruzsálemi csonttartón *Barsabbas* név fordul elő. Ez azért érdekes, mert ez a név csak itt és az *Apostolok Cselekedeteiben* fordul elő. Ebből a temetkezési módból azt a következtetést lehet levonni, hogy a keresztények megtartották a zsidó temetkezési szokásokat, csak megkülönböztető jelül odatették a keresztet. Korai keresztény időkre utal, hogy

az egyik ilyen csonttartóból egy I. Agrippa uralkodásának hatodik évéből való pénz is előkerült, amelynek 42—43-ban kellett készülnie.

Az Olajfák hegyén kiástak egy csonttartót, amely szintén az első századból való. Ez a felírás van rajta: „Juda, prozelita Tirusból”. Ezenkívül rá van rajzolva a konstantinusi Krisztus-monogram. Eddig mindig azt hitték, hogy ez későbbi eredetű, de ennek alapján azt kell tartani, hogy már az első keresztény gyülekezetek tagjai használták.

*

Mindezeknek a kérdéseknek ma már katolikus részről is hatalmas irodalmuk van. Csupán az önálló kiadványok címei oldalakat tölténének be. Amit érzékeltetni akartam: hogy a szentírást valóban hitünk erősségének fogadhatjuk el.

GÁT ISTVÁN VERSEI

Ó NAP, SZENT ÉGI ÉKSZER !

*A Szél: üvöltő dervis,
meghibbant késelő,
izom, csont és velő
haláltáncot ráng, mert hisz
az örületbe elvisz
és bomlik az ideg
ha felzúg a hideg
Szél: az üvöltő dervis.*

*A Fagy: kegyetlen zsarnok,
letör, torkon ragad,
megbénítja agyad
s már nem lehet akarnod
ha fognak éles karmok
s dermeszti hirtelen
szíved a szívtelen
Fagy: a kegyetlen zsarnok.*

*A Hó: billiónyi lepke
s hogy tiszta égi jó
csupán illúzió:
a Föld halotti leple
s a holdfény sug felette
kisértetes mesét
míg eltűnik a szép
Hó: a billiónyi lepke*

*A Köd: a lég polypja,
körülfon, rádtapad,
elrejtene magát
de ablakod kinyitja
s ha van szivednek titka:
kiszívja álnokul
undor, míg rádborul
a Köd: a lég polypja.*

*A Sár: sötét kelepce,
alattomos hiúz,
bemocskol, földre húz,
utánad csúszik messze
s nincs mód, hogy elérhesse
kit egyszer meglepett
az utált, megvetett,
Sár: a sötét kelepce.*

*A Por: facér csavargó,
otthonos mindenütt,
tolvajként rajtad üt,
szurkál, csíp, míg kavargó
vihart ver ... ne zavarod, ó
hiszen csak arra int:
te sem leszel más, mint
Por: a facér csavargó.*

*Ó Nap! szent égi ékszer!
ó áldott fény, meleg!
a vágy, hogy csak veled
legyek, szívemben fészkel
s nem hívhatlak elégszer
hogy jőjj, világíts át
s ne lássak éjszakát,
Nap: ó szent égi ékszer!*

KERESTELEK ...

Kerestelek időben, térben
és mindenütt, hová elértem,
hogy hódolón meghajtsam térdem
Előtted
s hol csillagok szemük kinyitják:
a Mindenségén vágyam vitt át,
mibe Létednek örök titkát
beszótted.

Nem féltem, hol mindenki retten:
felhők felett, sötét vizekben
halálos kínokban lihegtem
Miattad
és láttalak alkotni, Szépség,
viharban, hol villám vág és tép
s hol a Gonosznak büntetését
kiadtad.

... De mégis a szívárvány-íven
tudattad: ki keres szelíden
az megtalál... mert emberszívben
a házad
s időben-térben, földön-égen
kedves Neked egyetlen érdem:
ha bűnbánón keres fel térdén
alázat.

NOSZTALGIA

Elhagytad, amikor szivedben
kivirágzott a szerelem.
Hitted, hogy Nélküle még szebben
pereg életed ideleenn.

És jöttek is tündéri órák
s vár még több vigasság, öröm,
miközben csendben hull a hó rád
s meghal a perc a gyönyörön...

De benned fészkel, érzed, sejtéd
s a forrásokig ás kutat,
míg felbuzog az elfelejtett,
elködösített bűntudat.

Nem lehet Nélküle meglenned,
lenyűgöz, óriás messzi bérc...
Hűtlenséged felsóhajt benned
s tudod, hogy hozzá visszatérsz.

ÉRDEMTELENNEK AJÁNDÉKUL...

Arcom senkit meg ne riasszon,
sebeimet fel nem panaszlom.

Maradjon minden rejtve mélyen
mi győtri nappalom s az éjem.

Kit rignak és derűsnek mond más:
jól tudja, mi a szívszorongás.

De test fájdalma semmivé lesz
a kinhoz, mit a lelkem érez,

melyen naponta átrezzen s ég
az emberi embertelenség.

Napfényre vágyom és örömré
s a perc virágát sem töröm le,

mint akinek már nem való más,
csak mirrha, üröm és csalódás.

De kinjaim fel nem panaszlom,
arcom senkit meg ne riasszon.

A jó s a rossz keze közül jön,
hogy ember sirjon és örüljön.

Túl a ködön kék égre nézek,
mérges virágról szedtem mézet.

Kifogtam az összhangot, csendet,
mely zürzavarból is kicsengett.

A csillagokból s a kiégett
fűszárból olvastam a szépet.

Szavakból szentélyt építettem
az együtt dobbanó szívekben.

S a búcsúzáskor ez vigasszon.
Sebeimet fel nem panaszlom.

De mindazt, mely Ellened lázadt,
tegye most jóvá az alázat.

Ó adj, ha részeire széthull,
érdemtelennek ajándékul,

Kit jószágod keze megtépett:
beteg fiadnak békecséget...

A SZÁZÉVES EMBER TRAGÉDIÁJA

Az *Ember Tragédiája* megírta és meghaladta a százévet: 1860 márciusában fejezte be a költő, 1862-ben jelent meg. Bátran mondhatjuk, hogy megállta az idő próbáját, pedig a világirodalom nem sok nagy alkotásának kellett annyi külső és belső akadállyal megküzdenie. Attól a pillanattól kezdve, amikor *Arany* János, aki féligmeddig a mű felfedezőjének tekinthető, az Úr első szavainak „mesteremberes önelégültsége” miatt kedvetlenül félretette, mindmáig jóformán szakadatlanul küzdenie kellett nemcsak a helyes értékelésért, de a megértésért is.

Kezdetől fogva a viták vihara kísérte. *Erdélyi* János veszedelmes „ördög komédiáját” látott benne, *Prohászka* püspök „imádás helyett káromkodást, nagy teremtő stílus helyett inkább cinizmust, isteni tervek helyett inkább kontárságot”; egyes marxista kritikusok reakciónak, megoldásában szofisztikusnak látják. Bizonyos, hogy „sohasem fog sikerülni” a költemény szövegéből minden zavaró ellentmondást kiküszöbölni” (*Waldapfel* József), de a tények azt mutatják, hogy Madách — a lelkesülő Éva szavával — „szép és új dolgokat tud mondani még ma is olyan generációknak, amelyek Madách által még csak el sem képzelt méretű és kihatású világtörténelmi eseményeken mentek keresztül, és ez talán legnagyobb igazolója ennek a saajátszerű, a maga nemében egyedülálló műnek” (*Bolgár* Elek).

Nem tudta kiüresíteni az *Ember Tragédiáját* az a jóindulatú devalváció sem, amelynek szükségszerűen ki van téve az ilyenfajta drámai költemény, amikor színpadra kerül: Madách műve a maga tarka történelmi kaleidoszkópjával, mennyországával, paradicsomával valamennyi nagy filozófiai költeménynél inkább forog abban a veszedelemben, hogy a színpadon pusztá látványossággá válik; hiszen egy vérbeli rendező valósággal halálos bünt követne el, ha a benne rejlő pazar külső lehetőségeket kihasználatlanul hagyná. És csakugyan, *Németh* Antal könyve (*Madách a színpadon*) megtanít bennünket arra, amit különben az elmúlt évtizedek színházlátogatója maga is tapasztalhatott, hogy milyen csaletek volt *Az Ember Tragédiája* becsvágyó színpadművészek számára, és mennyit kísértelmeztek vele a legkülönbek — *Hevesi* Sándor egymaga háromszor nyúlt hozzá — *Paulay* Edétől, a Nemzeti Színház mai előadásáig. Ez persze minden rendezésnél szükségképp újabb és újabb stilizálást jelent, állandó valamennyiben csak egy, az elhagyhatatlan és hálás látványossági jelleg. És *Az Ember Tragédiája* diadalmasan került ki a kuliszszak, kosztümök és színpadi gépezetek tarka lim-lomából, a kitűnő, közepes és kontár, nem egyszer félművelt színészek veszedelmes becsvágyából, a rendezőknek hol dilettáns, hol művészi, de mindenkor saját mondanivalójú elgondolásából is, és ma is vonzza azt a közönséget is, amely a tarka színpadi képnek örül, és azt is, amely a költemény jólismert, rég szeretett filozófiai vesszőit lesi a színészek ajkairól. Nem ölték meg *Az Ember Tragédiáját* a többnyire igen gyenge műfordítások sem. Pedig ha meggondoljuk, hogy pl. a német közönség nyolc fordításban kapta kézhez, míg végre *Mohácsi* Jenő kitűnő átültetéséhez juthatott, és ezek közt a többé-kevésbé gyenge fordítások közt *Dóczyé*, a legkülönb, tette a költőnek a legrosszabb szolgálatot a maga fausti stilizálásával, akkor nem fogunk csodálkozni, hogy a világ köztudatában máig inkább csak mint közepes *Faust*-utánpot szerepelt. Nem ártott *Az Ember Tragédiájának* még

az iskola sem, a „kötelező olvasmány”-nyá válás nagy próbája, a velejáró kényszerrel, lélektelen magyarázatokkal és agyonmagyarázással sem. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ifjúság, amely az iskolában kénytelen-ségből olvasta (sőt talán, ami még rosszabb: kivonatolta is), utóbb érdeklődésből és szeretetből olvassa és nézi meg a színpadon. Nagyon erősnek kell lennie annak a műnek, amely mindezt a próbát megállja.

Pedig Az *Ember Tragédiájának* legnagyobb ellenségei nem rajta kívül vannak. A legveszedelmesebb nehézségek magában a Tragédiában rejlenek. Legelső ezek között már maga a művészileg majdnem képtelenül nagyszabású tárgy. Madách oly nagyra vállalkozott, amilyenre művész — hacsak a Michelangelo-féle szertelen titánoknak egészen kivételes fájába nem tartozik — vajmi ritkán merészel még gondolni is. Költeményt írni, amely magában foglaljon eget és földet, Istent és embert, angalt és ördögöt, egyént és történelmet, múltat, jelent és jövőt, lírát, drámát és filozófiát (igazán majdnem *omnem rem scibilem et quaedam alia*), mindennapos dolog dilettánsoknak; de igazi művész, aki ismeri eszközeinek korlátoltságát és átélte már a legmélyebb művészi élményt: milyen nehéz még apróságokban is azt és úgy mondani, amint a lelke mélyén él, — többnyire ösztönös szerénységgel óvakodik az efféle feladattól. Madách nekivágott a legnagyobbaknak, és sikerült megoldania: Ádám egyéni tragédiájában az egész emberiség sorsát akarja és megmutatni tudja.

Az egyén és az emberiség sorsa egy szimbólumban: íme, a második példátlan nehézségű feladat! „Az egyes képeket vagy momentumokat úgy igyekeztem egymás után helyezni — írja Madách egy levelében —, hogy azok egy bizonyos cselekvő személynél is mintegy lélektani szűkségből következzenek egymásból.” És — hálás anyagul a kommentátor számára — többé kevésbé ez is sikerült neki.

És mennyi nehézség az óriási koncepció következtében! A tárgyban adva van a filozófiának akkora szerepe, amekkorát a tapasztalat szerint nemcsak a színpad, hanem egyáltalán a dráma (legalább amíg dráma akar maradni) meg nem tűr. Adva van a történeti színek egymásutánjában, az örökös letörésben és új harcraindulásban, a szerkezetnek akkora kiszámíthatósága, amely már szinte geometriai jellegű és amelynek párját a *Divina Commedián* kívül nem ismeri a világirodalom. És ha ez a technikai nehézség még csak külsőséges volna! De ez a mértani egyhangúság a legbensőbb mondanivalót magát is megpróbálja. Hiszen a darab derekán, a történeti színeken át voltaképpen tízszer egymásután ugyanaz a cselekmény ismétlődik: Ádám harcra indul szent eszmékért, a harc során kiábrándul és elbukik. Az egyes színek drámai tartalma mindannyiszor pontosan ugyanaz. Hol az az író a széles világirodalomban, aki képes volna ugyanazt a küzdelmet tízszer egymásután elmondani, anélkül, hogy egyhangúvá, unalmassá, bosszantóvá válnék? Aztán ugyancsak néhány koncepcióbeli apróság következtében az az állandó küzdelem a *Faust*-emlék ellen! Hiszen persze, ami főrokonosság van a kettő között, ihletközösségre, Jóh könyvére megy vissza; de az a néhány jelentéktelen apróság, amely kétségtelenül *Faust*-reminiscencia, amellet, hogy egészen mellékes a mű mondanivalója szempontjából, mégis csak állandóan ébrentartja az olvasóban a goethei emlékeket.

De mindezeknél nagyobb nehézségeket rejt magában éppen az, ami Madách művében a leglényegesebb mondanivaló. Egy költemény, amely jóformán az utolsóelőtti mondatáig vigasztalanul sötét, amely csupa ellenállhatatlanul pesszimista képet, eszmét, utalást tartalmaz, és az utolsó lapon, az utolsó jelenetben mégis az ellenkezőt mondja, végül is optimista megoldást nyújt! Egy tucatszor megismétlődő reménytelen bukás után

mégis küzdelemre sarkal és a bizalom szavával végződik. Az ördög annyi győzelme után Istené benne az utolsó szó. *Eötvös* próbált efféle *A karthauziban*, de neki nem sikerült eltüntetni a törést a regény dereka és vége között. Sikerült-e Madáchnak? A szövegben, a belemélyedő olvasó számára — az alábbiakban megpróbálom ezt igazolni — tökéletesen. A szinpadon azonban ez a kiegyenlítő és csak részben sikerült. A probléma feloldását az *Úr szavai* tartalmazzák, ezeket pedig a megszokott rendezések szellemében, amelyek az Urat nem viszik be a szinpadra, a néző a kulisszák mögül ha hallja is, alig érti; ez a gyenge, legalább hatássosságában gyenge *igen* nem képes hatékonyan túldörögni azt a hatalmas *nemet*, melyet a történeti színek kéiben, cselekményben, szóval az élet szuggesztív valóságával oly sokszor egymásután belénkharsogtak. És az emberek még így is kielégülten, felemelkedve, a nagy emberi és művészi élmény érzésével távoznak a színházból, jelölül annak, hogy a hiányzó, illetőleg végelemzésben csak elméleti megoldás ellenére is kiérzik a költő nagy, meleg biztató mondanivalóját.

A mű mondanivalójának érvényesülése szempontjából *Major Tamás* új rendezése minden dicséretet megérdemel. *Major* ugyanis szó szerint követi Madách rendezői utasítását és az Urat „dicsőtől környezetten trónján” beviszi a szinpadra. Ugyanúgy az utolsó színben: „az Úr dicsőülten, angyaloktól környezve, megjelen”. Az *Úr szavai* így — az orgonahangú és kitűnően beszélő *Bessenyei* Ferenc ajkán — tisztán és határozottan hozzák a néző közelébe Madách mondanivalóját, és lehetővé teszik, hogy megértsük a Tragédia hiteles, vagyis szerzőjének szándéka szerinti értelmét. Madách egy leveléből — legalább a leglényegesebbekben — ismertetes, hogy mit gondolt és mit akart mondani maga a költő. Azért helyesebbnek látszik mindvégig Madách nyilatkozata alapján, tehát mintegy Madách szemével nézni a Tragédiát és úgy kísérelni meg értelmének kifejtését. A magyarázók legtöbbje idézi Madách levelét, de eredményeik többnyire függetlenek tőle, néha egyenesen ellentmondanak neki. Pedig legalábbis két szempontnak jogossága kétségtelen a levél szövegéből. Az egyik a szocializmus szempontja. *Erdélyi* János kritikájában azzal a váddal illeti Madáchot, hogy a szocializmust gúny tárgyává akarja tenni. Ezzel szemben Madách levele félreérthetetlenül kijelenti: „Egész művem alapeszméje az akar lenni, hogy amint az ember Istentől elszakad, s önjerejére támaszkodva cselekedni kezd: az emberiség legnagyobb és legszentebb eszméin végig egymásután cselekszi ezt... Midőn a szocializmus gúnyolásával vádolsz, akkor szabadság, kereszténység, tudomány, szabad verseny, s mindazon eszmék gúnyolásával is vádolhatsz, mik az egyes részeknek tárgyai, miket éppen azért választottam tárgyaiul, mert az emberiség fejlődésének fő momentumaiul nézem. Ilyennek nézem a szocialisztikus eszméket is, s azért állítottam elő egy kéiben... Ezzel intenciót akartam menteni előtted, az embert akartam rehabilitálni magamban... Inkább írtam legyen rossz Ember tragédiáját, melyben nagy és szent eszméket nem sikerült érvényre juttatnom, mint jó Ördögi komédiát, melyben azokat neveltségessé tettem.” A marxista kritika az elmúlt másfél évtizedben sokat foglalkozott Madách szocialisztikus mondanivalóinak elemzésével. Kimutatott a Tragédiában számos kétségtelen ellentmondást; megtalálta Madáchban a forradalmi gondolatot és lendületet, földérette és részletesen megrajzolta a magyar valóságnak azt a talaját, amelyből a mű szervesen nőtt ki, nagy alapossággal összevetette a Tragédia eszméit Madách többi művével — ezek után a vizsgálatok után világos, hogy Madách alkotó szándékában három réteget kell megkülönböztetni: az emberiség sorsának, az egyén sorsának és a haza sorsának problémáját.

De félreérthetetlenül teszi ez a levél azt is, hogy Madách az ember sorsát egy nagy vallásos vízió keretében szemléli és a roppant probléma megoldását ennek a vallásos vízióknak motívumaiból veszi: „Egész művem alapeszméje az akar lenni, hogy amint az ember Istentől elszakad, s önjelére támaszkodva cselekedni kezd: az emberiség legnagyobb és legszen-
tebb eszméin végig egymásután cselekszi ezt. Igaz, hogy mindenütt megbukik, s megbuktatója mindenütt egy gyöngé, mi az emberi természet legbensőbb lényegében rejlik, melyet levetni nem bír (ez volna csekély nézetem szerint tragikum), de, bár kétségbe esve azt tartja, hogy eddig tett minden kísérlet erőfogyasztás volt, azért mégis fejlődése mindig előbbre s előbbre ment, az emberiség haladt, ha a küzdő egyén nem is vette észre, s azon emberi gyöngét, melyet saját maga legyőzni nem bír, az isteni gondviselő vezérlő keze pótolja, mire az utolsó jelenet küzdj és bízzál-ja vonatkozik... Igaz, mindannyiban (ti. képben) megbukik Ádám. De megbukik azon érintetlen gyöngéinél fogvást, melyek természetében vannak, melyeket csak Isten keze pótolhat, az eszme folyton fejlődik, s győz, nemesedik.” Ezt a felfogást minden keresztény ember keresztényinek fogja érezni. Persze mint ahogy Madách forradalmi szocialisztikus mondanivalója nem szólhat a mai szocializmus világos, határozott és egyértelmű nyelvén, vallásos mondanivalója is a korabeli racionaliztikusan halvány, deisztikus ízű, inkább elméleti, mint életszerű vallásos élményt szálaltatja meg, akárcsak a nagy kortársaké: Eötvös és Aranyé.

Ha már most ezen az alapon a Tragédia értelmét keressük, tulajdonképpen három kérdésre kell megfellelnünk. Az első: Minő probléma van itt fölvetve? Erre megfelel a három első színnek, vagyis a Tragédia ex-
pozíciójának vizsgálata. A második: Mi az értelme a történelmi színeknek? Ez megkívánja az álomjeleneteket, vagyis a mű derekának elemzését. A harmadik: Hogyan oldja meg Madách a fölvetett kérdést? Erre megfelel az utolsó szín, a kifejtés. A két első kérdéssel könnyen végezhetünk.

Az első három színben Lucifer harcra kel az Úr ellen és az első emberpárt ráveszi, hogy szakítson a tudás tiltott fájáról. Az élet fájáról már nem szakíthatnak, a Kerub lángoló karddal állja útjukat. Az Úr szava hangzik:

*Ádám, Ádám, elhagytál engemet
Elhagylak én is, lásd, mit érsz magadban.*

Lucifer tehát eddig győzött: az embert megnyerte magának. Ádám érzi az anyagiság nyűgét, megrendül, mikor kívánságára Lucifer megmutatja neki a természeti erők titkos működését, visszakívánja a Gondviselést. Hiába vigasztalja Lucifer a felidézett nimfákkal, a természet költői szemléletével, tudást akar. Mindent tudni akar, látni akarja jövőjét. Lucifer teljesíti kérését és mindkettőjükre álmot bocsát, amelyben megmutatja a jövőt. Előre jelzi azonban, hogy ez a látás lesújtó lesz:

*De hogyha látjátok, mi dőre a cél,
Mi súlyos a harc, melybe utatok tér:
Hogy csüggedés ne érjen e miatt,
És a csatától meg ne fussatok:
Egére egy kicsiny sugárt adok,
Mely biztatand, hogy csalja tünemény
Egész látás, s e sugár a remény.*

A kérdés fel van vetve. Ádám elszakadt Istentől és a saját lábán akar megállani. Lucifer csábítására tette, aki egészen magának akarja megszerezni, hogy így megnyerje csatáját az Úr ellen. Látni fogjuk a máris meg-

rendült Ádám jövőjét. Ez nem volt Lucifer tervében, hiszen fél is, hogy el fognak csüggedni látásán, azért adja csalfa vigasztalóul a reményt. A jövő tehát csüggesztő lesz. Ez a jövő lesz a *Tragédia* tulajdonképpeni tárgya. A probléma tehát a három első szín tartalma és Madách irányító szavai alapján ez: *Mi lesz a sorsa az Istentől elszakadt és önjerejére támaszkodó embernek* — és ugyanakkor Ádámban mint szimbólumban az egész emberiségnek? Ez félreérthetetlenül benne van Madách Erdélyihez írt levelében.

Mi az értelme mármost az álomnak? Mit jelentenek a történeti színek?

Ádám mindenütt nagyszerű eszmékért küzd és mindenütt elbukik, végig a történelem egymást követő nagy tragédiáson, míg végül egy kétségbeesett erőfeszítéssel elhagyja a földet. A földszellem azonban visszatéríti az úrból; a földtől függetlenül nem élhet. A kihült földön az állattá süllyedt embertől megundorodva kiált fel:

*Segítség, Lucifer! el innen, el,
Vezess jövőmből a jelenbe vissza,
Ne lássam többé ádáz sorsomat:
A hasztalan harcot. Hadd fontolom meg,
Dacoljak-e még Isten végzetével.*

Vigasztalan sötét kép! Ez volna az emberiség története? A hasztalan küzdelmek és dicstelen bukások végeszakadatlan sora! Mi értelme van ennek a lesújtó képsorozatnak? Így látná Madách a történelmet?

A kritikusok egy része, Arannyal élén, azt feleli erre, hogy a történeti képek nem mutatják az igazságot. Az egész álom Lucifer műve, aki szándékosan tünteti fel a legsötétebb színben Ádámnak a jövőt. Hazudik, hogy kétségbeejtse és öngyilkosságra bírja. Mások szerint Lucifer nem akarja a képekkel kétségbeejteni Ádámot, hiszen ő maga gondoskodik róla, hogy a remény segítségével csalfa látásnak hitesse az egész álmot. Nem fontos itt ennek a kérdésnek eldöntése; ez csak Lucifer szerepét, aktívabb vagy passzívabb jellegét érinti, a dráma főmondanivalóját nem. Annyi kétségtelen, hogy Lucifer jóhiszeműen mutatja be a történelmet: a képekben semmi sincs, ami alapjában véve meg ne történt volna. Mit akar hát Madách ezzel a kétségbeejtő képsorozattal? Erre a kérdésre már *Beöthy* Zsolt megadta a választ *Tragikumában*, szellemben és perdöntően. A kulcs Lucifer jelleme. Lucifer a „hideg, számító értelem”. Az emberiség történelmét megmutatja, jóhiszeműen, úgy, amint ő látja. Csakhogy ő képtelen az egészet látni. Egyiptom nemcsak a zsarnokság hazája volt, hanem a gúlák, piramisok és a szfinkszek megteremtője, és a tudománynak bölcsője is. Görögországnak nemcsak a demagógiát köszönjük, hanem egy nagyszerű kultúrát is. Róma is adott a világnak mást is, mint romlottságot. A kereszténység sem áll eretnek-üldözésből, görög szóvitából és babonából. A tudomány mást is teremtett, mint csillagjósolást, a francia forradalom nemcsak nyaktiló, hanem nagyszerű szemkinyílása az emberiségnek. A kapitalizmusnak is megvolt a maga haladó korszaka és a szocializmus is egyebet, nagyobbát, emberibbet hozott, mint amit a falanszter mutat — még abban a kiforratlan alakjában is, ahogyan Madách ismerhette. És így végig lehetne menni az összes színeken. Lucifer nem hazudik, de „nem adhat mást, mint mi lényege”. Csak ezt mutatja be, mert csak azt látja a történelemből, amit a minden felsőbb motívum, tehát minden valószínűség, minden érzelmi és esztétikai elem iránt érzéketlen, azaz legalább is a félszemére vak, hideg értelem lát benne. És így az egész látomás mégis hamissá lesz, nem mert hazug, hanem, mert az igazságnak csekélyke ré-

sze létere az egész igazság gyanánt tünteti fel magát. A színek tehát nem a történelmet adják, hanem csak azt, ami a történelemből Lucifer számára hozzáférhető. És hozzátehetjük: nem is az emberiség valódi sorsát, hanem — Madách szavaiból láttuk — az Istentől elszakadt és magára maradt ember sorsát, akit mindig megbuktat saját gyöngesége. A történeti színek jelentése tehát: az Istentől elszakadt esendő ember — emberiség — sorsa.

A XV. szín a megoldásé. Dacos elkeseredésében Ádám öngyilkossággal akarja elejét venni a szörnyű jövőnek, de Évától megtudja, hogy nincs már egyedül a világon. Tehát mégsem dacolhat Istennel. Ettől a perctől kezdve visszatért Istenhez. Megadja magát. Térdre esik:

*Uram, legyőztél, im porban vagyok,
Nélküled, ellened hiába vívok:
Emelj, vagy sujts, kitárom keblemet.*

Lucifer e pillanatban végképp elvesztette a csatát. Megjelenik az Úr, visszafogadja kegyelmébe a megtérő Ádámot. Ádám elmondja kétségeit. Velejében kettőt kérdez: Halhatatlan-e az egyéni lélek? és: Tökéletesedik-e az emberiség? Az Úr nem ad határozott feleletet:

*Ne kérdd
Tovább a titkot, mit jótekonyan
Takart el istenkéz vágyó szemedtől.
Ha lát n á d, a földön mulékonyan
Pihen csak lelked, s túl örök idő vár:
Erény nem volna itt szenvedni többé.
Ha lát n á d, a por lelkedet felissza:
Mi sarkantyúzna, nagy eszmék miatt
Hogy a múltó perc élvéről lemondj?
Míg most jövőd ködön csillogva át,
Ha percnyi léted súlyától legörnyedsz,
Emel majd a végtelen érzete,
S ha ennek elragadna büszkesége,
Fog korlátozni az arasznyi lét.
És biztosítva áll nagyság, erény.*

Többen rámutattak már ezeknek a soroknak kantiánus hangzására, és valószínűleg nem is alaptalanul. Bennünk, bibliás emberekben más visszhangot éreztetnek ezek a sorok. Az igazság látása nem az ember osztályrésze. Az ember csak sejthet; földi osztályrésze az örök dolgokra nézve nem a tudás, hanem a hit. A jövő, tehát a halhatatlanság is, „ködön csillog át”. Madách szavai egyenesen Szent Pálra emlékeztetnek: „Most tükörben látunk és rejtvénytyszerűleg, de el fog jönni az idő, midőn majd szemtől-szembe látunk.” Az Úr nem is hagyja erről bizonytalanságban Ádámot: a vallásra utal:

*Ha jól ügyelsz, egy szót a zeng feléd
Szünetlenül, mely visszaint s emel,
Csak azt kövesd. S ha tettdús életed
Zajában elnémul ez égi szó,
E gyöngé nő tisztább lelkülete,
Az érdekek mocskától távolabb,
Meghallja azt, és szíverén keresztül
Költészetté fog és dallá szűrődni.*

Tehát a vallás meg az érzelem (amelyet az egész Tragédia folyamán a nő képvisel) ez az a kettő, ami az embert fölemeli; ezeken szenvedett hajótörést Lucifer. Az angyalok kara dicsőíti még a szabad akaratot és hirdeti a nagy hivatást: a nemes célokért küzdő ember Isten helyett cselekszik, Isten munkatársa.

Éva és Ádám megérti a dalt. Csak a lesújtó véget nem tudja feledni Ádám. De ha mégis az elállatiasodás lesz az emberiség vége? Az Úr nagy-szerű felelete: Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál! Nincs itt ellentmondás? Ha valaki nem az idézett Madách-levél megnyitotta füllel hallja az Úr utolsó mondatát, annak nem könnyű kihallani belőle a madáchi gondolatot. De vajon föltehető-e Madáchról, hogy ezt a minden ízében komoly költeményt egy tartalmatlan és jóhangzásában is semmitmondó frázissal fejezze be? Ez ellen a legerélyesebben tiltakozik egész élete, minden írása, és *Az Ember Tragédiájának* minden sora. Csak arról lehet itt szó, hogy hogyan értelmezzük az Úr szavát — helyesebben: hogyan érti Madách az Úr szavát? Ő pedig így ír: „Igaz, hogy az embert természetes gyöngéi mindig megbuktatják, de bár kétségbeesve azt tartja, hogy eddig tett minden kísérlet erőfogyasztás volt, azért fejlődése mindig előbbre és előbbre ment, az emberiség haladt, ha a küzdő egyén nem is vette észre s azon emberi gyöngét, melyet saját maga legyőzni nem bír, az isteni gondviselő keze pótolja, mire az utolsó jelenet „küzdj és bízzál”-ja vonatkozik. Az Úr utolsó szavai tehát mindenekelőtt nekünk, hívő katolikusoknak körülbelül ezt jelentik: „Mondottam ember, hogy kegyelmembe fogadlak. Ne félj hát semmitől: veled vagyok. Te tedd a magadét. A többit bízd rám. Küzdjél: az emberiséget én vezetem. Ne félj a jövőtől: sorsod az én kezemben van. Amit láttál, vigasztalan, de ott nem voltam veled. Az a jövő volt, de Luciferen keresztül. A te jövődet azonban én intézem, nem Lucifer. Veled vagyok, mondottam, azért bízzál. Bennem bízzál.”

Vagyis a probléma megoldása ez: Az ember elszakad Istentől és saját erejéből kezd nemes harcokat. Megbuktatja gyöngesége, mert ellökte magától mindazt, ami győzelmes erő, mindazt, ami az életben isteni. (Ez a gyengeség a teológia nyelvén: az eredendő bűn.) De az ember ezt nem bírja ki soká, a hiú harctól való elirtózás és az emberben rejlő érzelmi erők visszaviszik az Úrhoz (a teológia nyelvén: a hit), s az Úr melléje áll (a teológia nyelvén: a Gondviselés). Az ember pedig a magába fogadott isteni erőktől újjászületve indul új harcra. Ez a harc azonban már nem az előttünk lepergett *Ember Tragédiája*, hanem egy más, nagyszerű küzdelem, amely, még ha tragikus is, győzelemmel végződik.

Salvatore Quasimodo

A KATONÁK SÍRNAK AZ ÉJSZAKÁBAN

I SOLDATI PIANGONO DI NOTTE

*Kevés a Kereszt és a Golgota gondja,
tiszt a gyermekség és kevés az angyali
emlék, a háborút örökre összezúzni.
A katonák sírnak az éjszakában
a halál előtt; bár erősek, mégis lehullanak
lelketlen szavak lábai elé,
elejti őket az élet fegyvere.
Érező számok, szegény katonák,
Névtelen könnyek áradó zápora.*

Farkas Miklós fordítása

Rabindranath Tagore

AHOL A SZELLEM...

Ahol a szellem nem ismer félelmet,
és emelt fővel jár az ember,
ahol szabad a tudás, és
ahol a világ széjjel nem törött
szoros válaszfalak szabdalta törmelékké;
ahol a szó forrása
a mély-mély igazság;
ahol a lankadatlan feltörekvés
a tökély felé nyújtja
karját;
ahol az értelem tiszta folyója
még nem vesztett utat
a holt megszokás homok-sivatagában;
ahol eszünket Te irányítod
az önmagát kibontakoztató
gondolat és cselekedet felé —
a szabadságnak e mennyországára
engedd, Atyám,
felébredni hazámat.

Radó György fordítása

Sinka István

FÖNN A MAGURA OLDALÁN...

Néhány fekete moldovány:
nagy börtüszös öt padurány —
elvitték őket katonának
— be kár volt, kár volt, igazán —
katonának, gyalog-bakának,
csatázni kívül a hazán,
más földnek haván. Igazán!

S egyik csatanap-délután
rohamjel szólt a trombitán,
és: neki-neki a halálnak
fegyverrel az öt moldovány.
S utána? — nekik is sirt ástak,
öt sirt kívül az egy hazán.
Mondd, ó, mondd, miért? Igazán:
miért kívül az egy hazán?

Felhők fölött a Magurán,
öt kis Ilona, öt leány,
miért gyászolnak, igazán,
mondd, a Magura oldalán?
Öt kis Ilona fönn, akik
őrzi a gyásznak juhait,
öt sir miatt, óh, igazán?
odafele, fönn a Magurán?

Nevek a kórház vörösteéglás falán. Szálkás, kúsza ceruzairással, vagy bicskával odakarcolva: nevek, bejegyzések, üzenetek.

Willinger Margit bejött 1914 júniusában, itt volt a sebészetén.

Én is akkor jöttem ide, Isten velük!

Itt nyugszik szeretett férjem, itthagytta feleségét, és három gyermekét.

Isten veled János kórház, már én többet a műtőbe nem megyek!

Kunt Anna kiment 1909 június 2-án, visszajött 9-én, és most itt tölti szomorú napjait.

Szerelmem Gizi, itt volt 1916 szept. 4-én.

Olvasd el anyám szomorú levelemet, János kórház szemesztályán hagytam a szememet.

Kiss Anna egész életét itt tölti a kórházban, szegény.

Kinek jutott eszébe? Ki gondolt rá először, hogy egy nagy ünnepélyt kell rendezni, ahol egybegyűlnek mindannyian: betegek, orvosok és ápolók. Willinger Margit? Kunt Anna? vagy Turai mama? Egy biztos: végül is elhatározták, hogy lampionos kerti ünnepélyt tartanak, lampionokat aggatnak fel végig a folyosókon, a kórtermek ajtaját pedig kinyitják, hogy a fekvő betegek is láthassák az ünnepélyt, sőt az elfekvők is, akiket már nem látogat meg senki, akikre már nem emlékszik senki.

Megállapodtak a műsorban. Szavalat, hegedűszóló, tánc és ének. Willinger Margit költeményt írt az áldottkezü orvosokról, ez lesz az első szám, a szerző előadásában.

Valaki, talán Turai mama, azt mondta, hogy Willinger Margit csakis Kotra doktorra gondolt, amikor az áldottkezü orvosokról írt és titokban reméli, hogy Kotra doktor az ünnepélyen is megjelenik.

Turai mama minderről a kertben a szomszédnőjének, félhangon suttogva. Akkor már az ünnepély megnyitását várták. Turai mama azon a padon ült, ahova rajta kívül alig mert valaki letelepedni. Agyonmosott, kék, kórházi ruhájában ült az öregasszony, beszélt, bólogatott, és közben egyre csak Willinger Margitot nézte.

Willinger Margit két fa között állt félig lehunyt szemmel, egy papírlappal a kezében. Mindenki tudta, hogy a papírlapon van a költemény az áldottkezü orvosokról. Most még csak azt nem tudták, hogy Willinger Margit kívülről mondja-e a verset, vagy felolvassa.

Breitner Dezső szerint egy költő kívülről tudja minden versét.

— Állítja ön! — vágta rá a veseköves Garas Aladár. — Látszik, hogy soha életében nem ismert egyetlen költőt se. A költő nem szavalóművész, nem komédiás, a költő egyáltalán nem tudja kívülről a verseit, semmi kétség, hogy Willinger Margit fel fogja olvasni a költeményt.

Willinger Margit két fa között állt, és még mindig várt. Talán, hogy valamelyik kórházi épületből kilépjen egy fehérköpenyes alak.

Hatalmas kondér gurult végig az úton, kétkerekű kocsí. Gúnyos, hegyes arc bólogatott a kondér mögött a betegek felé. — Lesz repeta, nem kell félni.

— Arcátlanság — mondta a bárónő. — Bereznai mindig megjegyzéseket fűz az ételosztáshoz.

Felfúvódott, lilás arca volt a bárónőnek. Ő is abban a kék kórházi ruhában üldögélt, akár a többiek.

A kocsí elgurult, és Willinger Margit még mindig nem kezdett hozzá a felolvasáshoz. Aztán sóhajtott egyet, és végre felemelte a papírlapot. Zene szólt meg a háta mögött, tárogató.

Willinger Margit a papírra bámult, nem fordult meg. Úgy állt ott, mint

aki azt hiszi, hogy rosszul hall. Nem, ez lehetetlen, hiszen az ő költeménye az első szám!

Pagács bácsi jött lefelé az úton, a kerítés mellett, és tárogatózott. Fekete sapkában, régimódi kék katona kabátban volt Pagács bácsi. Körülötte benépesedett a sétány. Kékegyenruhás katonák sétálgattak lányokkal. Egy-egy pár beült a lugasba. Fehérterítés uzsonnaasztal egy pad mellett, kávécsészével, kaláccsal. Bárki leemelhetett egy csésze kávé, törhetett a kalácsból.

Szomorú tekintetű tábornok állt a fa mellett, vállára dobott köpenyben. Nem szólt senkihez, valahová a távolba bámult.

— Köves tábornok — mondta Turai mama a padon. — Igazán nem tudom, hogy került ide.

— Aligha Willinger Margit kedvéért jött el — biccentett a bárónő. Úgy nézett a tábornokra, mintha hellyel akarná kínálni: tessék, üljön ide mellem, nem hiszem, hogy rajtam kívül bárkivel is el tudna beszélgetni.

— Ő mindjárt tudta, hogy elveszítjük a háborút — mondta egy beteg.

A tábornok úgy nézett, mint aki valóban tudta, hogy elveszítjük a háborút, — aztán elindult lefelé az úton.

— Talán azt várta, hogy leül maga mellé, bárónő?

— Valami baja van velem, Turai mama.

A tábornok leballagott az úton, olykor hátranézett, mintha integetni akarna, aztán eltűnt a mosoda épülete mögött.

Asszonyok egy sárgafényű szobában. Hatalmas, durvafaragású asztal mellett ültek, akár egy váróteremben. Volt aki az asztalra könyökölt, egy másik a levegőbe bámult, megint egy másik az újjával írt az asztalra, haja az arcába hullott, ő meg csak írt, írt. Egy asszony a földön ült az ágya mellett. Megelégedetten mosolygott, mint aki már itt rendezkedett be az éjjeliszekekrény tövében. Volt is mindene: üres doboz az ölében, néhány kopott sakkfigura, összekoszolt kockacukor. Fölemelte a fejét, belemosolygott a szobába, és azt mondta.

— Az én kisfiam nem feledkezik meg rólam.

Egy asszony fölnezett az asztalnál, aztán fölállt és karját széttárva táncolni kezdett. Apró, tipegő léptekkel körbetáncolta az asztalt, loboncos, szürke haja úszott utána, mint az iszap.

A többiek is fölálltak, és most már együtt táncoltak. Megfogták egymás kezét, kört formáltak, egy darabig az asztal körül keringtek, aztán kifutottak a folyosóra, és már a kertben voltak.

— Sértés — mondta a bárónő, ahogy a táncot nézte. — Nem tudom, miért kellett ezeket meghívni. — Később még megjegyezte. — Valóságos arculcsapás.

Breitner Dezső más véleményen volt.

— Legalább ezek az asszonyok is kijöttek egyszer. Méltánytalanság lett volna kihagyni őket az ünnepélyből.

Turai mama sötéten rábólintott. — El tudom képzelni, kinek az ötlete volt.

Willinger Margit, mintha még mindig arra várna, hogy mikor kezdhet már hozzá a felolvasáshoz.

Az asszonyok — abból a távoli épületből — a fák és a bokrok között ugrottak. Az egyik leült a földre, megfogta a bokáját.

— És ez még csak a kezdet — biccentett a bárónő. — Hát nem, ettől igazán megkímélhettek volna bennünket.

A kórtermek ajtaja végig nyitva volt, hogy a fekvő betegek is láthassák az ünnepélyt, sőt, az elfekvők is.

Könyökbe bukott szürke arc. Úgy feküdt azon az alacsony vaságyon a könyökére borulva. Aztán, ahogy zenét, meg éneket hallott, lassan fölemelte a fejét. Egy völgyet látott vasútállomással, férfiakkal és nőkkel, akik a vonatot várták. Padon ültek a fák alatt, vagy a sínek mellett járkáltak és beszélget-

tek. Az egyik férfi a botjával integetett. Ő pedig feltámaszkodott a könyökén, magához húzta a völgyet, mint az asztal lapját, hogy most már közelebbről nézhesse.

A lampionok felgyulladtak a kertben.

Pozderka és Novák, a két ápoló, egy guri-guri kocsról uzsonnát osztott. Csakhogy a kocsi most szépen le volt terítve egy kendővel: azon álltak a csészek. Pozderka és Novák odagurultak mindenkihez, átnyújtottak egy csészét, még egy szelet kuglófot.

— Persze, hogy Willinger Margitnál kezdtek — mondta félhangon a bárónő. — Ügylátszik, ő a központ, ügylátszik, már nagyonis sokat képzel magáról. — Turai mama felé pislogott, mintha helyeslést várna.

Turai mama egy szóval se gyalázta Willinger Margitot. — Jobban szeretem, ha egy kis föl van a kávé. — Ez volt minden.

Orvosok jöttek elő a folyosókról. Willinger Margit kezében megremegett a papír. A kövérkés, kissé imbolygó járású Tóhegyi doktor, a simaképű Attkáry, a kopaszos Heuman mind eljöttek az ünnepélyre, csak Kotra doktor nem volt sehol.

Talán mert tudja, hogy fel akarom olvasni a verset, gondolta Willinger Margit.

Tóhegyi, Attkáry és Heuman leültek egy-egy ágy szélére, a betegekkel beszélgettek, tréfálkoztak. Tóhegyi hirtelen felpattant, oda futott Turai mamához, és meg akarta mérni a lázát.

Most nincs lázmérés! — nevetett Turai mama.

— Akkor legalább hadd véssem bele a padba, hogy itt ültünk együtt. — Tóhegyi doktor már elő is rántotta a bicskáját.

Attkáry bebújt az egyik ágyba, álláig húzta a takarót, azt mondta, hogy most ő beteg, tessék, ápolják!

Heuman az egyik ágy szélén: — Ezentúl minden beteggel egy órát beszélgetünk, igen, Beleznei úr, minden beteggel egy órát.

Tóhegyi Kunt Anna ágya mellett állt. Ez az ágy is ki volt húzva a folyosóra, hogy a beteg jól láthassa mindazt, ami a kertben történik. Csakhogy Kunt Anna fel se emelte a fejét, lehunytt szemmel feküdt. Akkor nézett csak fel, ahogy Tóhegyi doktor megszólalt.

— Haza fog menni. Mindent elkövetünk, hogy meggyógyuljon, és hazamenjen a családjához.

Kunt Anna felnézett az orvosra, és alig észrevehetően bólintott.

— Nem — mondta a bárónő a padon —, az orvosok nekem csak egy szíveséget tehetnek, hogy békén hagynak, igazán nem is tudnék mit beszélni egy ilyen Tóhegyivel, vagy Attkáryval, hozzánk tanárok jártak, Irsay professzor, az Operaház orvosa, és akkor egy ilyen Attkáry — ugyan!

Pozderka és Novák, a két ápoló, gitározni kezdett a bokrok mögött. Ez volt az a pillanat, amikor a barnaképű, bajszos Kotra doktor előlépett egy bokor mellől.

— Margit, kérem.

Willinger Margit kezében megremegett a papír. — Tudtam, hogy eljön.

Pozderka Novákra hunyorított. — És most valamit a fiataloknak!

Spanyol dalt játszottak. Pozderka énekelt. — Vad spanyol vagyok, azt mondják, szemem ragyog.

— A kórterem előtt nem árulhattam el érzelmeimet. — Kotra doktor egy lépéssel állt Margit mögött.

Margit egy szót se szólt. Öntudatlan, boldog mosolyban úszott az arca, fejét hátradűtötte, mintha rá akarna hajolni a doktor vállára.

Turai mama megjegyezte. — Végre felolvashatja azt a micsodáját az áldottkezü orvosokról.

Mire a bárónó: — Irsay professzor szóba se állt volna Kotrával.

A gitár és az ének elhallgatott. Mindenki Willinger Margitra nézett. Várták, hogy végre előadja a költeményét. Ő pedig előrelépett a lampionok fényében.

Ének hallatszott. Távoli, tiszta gyerekhang éneke.

A kis Tóth — mondta valaki —, itt a kis Tóth.

Szőkehajú, kórházi ruhás kislány kötéssel a szemén. Egyedül jött, nem vezette senki. Énekelve jött, de ahogy a sétányra ért, elhallgatott. Kezét előre nyújtotta, megérintette Kotra doktort, aztán Willinger Margitot. A doktor és Willinger Margit egymásra mosolyogtak, mintha most már végkép összerakoznának. A kislány megállt, olyan mozdulatot tett, mintha ön maga körül akarna pörögni. — Akik a padon ültek, mind őt nézték, és azok is, akiknek az ágya ki volt tolva a folyosóra.

— Bájos gyermek — mosolygott a bárónó.

Valaki csöndesen megjegyezte.

— Soha többé nem fog már látni.

— Gyere ide, kis Tóth! — hangzott az ágyak felől. — Énekelj, kis Tóth.

Egy fiatal nő fölkelte a padról, odament a kislányhoz. — Induljunk, kis Tóth.

A lány felnézett a kötéses szemével, megfogta a feléje nyújtott kezét, aztán elindult. Énekelte. Ha kérdeztek valamit, abbahagyta az éneket, és halk, tiszta hangon felelt.

— Ezen a héten nem tudott jönni anyukám. Egy bácsival üzente, hogy beteg, de a jövő héten már jobban lesz és akkor meglátogat.

Úgy hangzott, mint egy lecke.

Egy pillanatig még várt ott a padnál, aztán, hogy nem kérdeztek semmit, tovább ment, és megint énekelte.

Turai mama pedig odasúgta a bárónőnek. — Soha többé nem fog már jönni az anyja. Meghalt. Csak a kis Tóth még nem tudja.

— Az apja?

— Már régebben meghalt.

— Hát akkor?

— Ittmarad a kórházban. — Ezt már Novák mondta, ahogy előlépett a pad mögül. — Ittmarad a kórházban, amíg lehet.

— És ha már nem lehet?

Novák vállat vont. A körme hegyével megpendítette a gitárt. Játsszani már nem játszott, nem is énekelte. A kis Tóth énekelte. Csak az ő hangját lehetett hallani a kórház kertjében.

A fiatal nő az egyik padtól a másikhoz vezette, aztán felmentek a folyosón, — be a kórtermekbe. Elhagyatott kórtermeket jártak végig, ahol már orvosi vizitet se szoktak tartani. Itt már egy-egy beteg feküdt, sárgán, lefogyva, huzat se volt az ágyon. Üres kórtermek következtek, megrozsdásodott vaságyakkal, aztán elértek oda, ahol az asszonyok az ágyak mellett ültek a földön.

A kislány egyszerre csak megállt.

A kéz, amit úgy tartott, mint egy fadarabot, elhúzódott. Tudott ő menni egyedül is, ismerte a kórházat, de most hirtelen valami olyan ürességet érzett...

Fölemelte a kezét, mintha meg akarna kapaszkodni valamiben. Egy darabig állt, aztán botorkálva elindult végig a termeken. Neveket kiáltozott. Ápolók, orvosok neveit, akiket ismert. Nem felelt senki. Nekiütközött egy vaságyinak, megcsörrent mellette egy éjjeli szekrény. Pillanatra megállt, aztán ment tovább, végig az üres termeken. Üresek voltak a folyosók, üres volt az udvar. Neveket kiáltozott. Ápolók, orvosok, betegek neveit. Nem felelt senki. A levegő is üres volt.

Egy darabig az udvarban járkált, tébolyogva járkált a sétányon, aztán nekiütődött a falnak.

Keze megtalálta a falat, a kórház falát. Újra végigcsúszott a kúsza ceruza-írásokon, karcolásokon, végigfutott a neveken, ahogy betűzte: Kunt Anna, Willinger Mar...

Ceruzakapszlit húzott elő a köpenye zsebéből, azzal kaparta a falat, oly kétségbeesetten, mint aki be akar hatolni ebbe az időtlen, vénséges vén falba.

Aztán már ő se volt egyéb, mint név a kórház falán.

MICHEL QUOIST IMÁIBÓL

A ma már nagyhírű francia aszkétikus író személyéről lényegileg csak annyit tudunk, hogy a fiatalabb korosztályhoz tartozó katolikus pap, aki valamikor ipari munkás volt. Négy könyvét emelik ki a külföldi katolikus lapok. E könyvek egyikét, amelynek *Prière*s, azaz „Imák” a címe, eddig hét nyelvre fordították le, köztük lengyelre is. A kötethez írt előszavában megállapítja a szerző, hogy voltaképpen elmélkedések ezek az imák, amelyeket nála átélés előzött meg. Célja segítséget nyújtani ahhoz, hogy életünk imává váljék és az ima által megváltozzék. Maguk a tények és észlelések, amelyek köré elmélkedéseit fűzi, mind hitelesek. Amire példát és ösztönzést kíván adni: hogy a keresztény hívő ne csupán arra szűkítse figyelmét, hogy szorosan vett elmélkedéseiben hallgassa, mit mond neki Isten, hanem egyéni életében és a világ jelenségeiben is ügyeljen fel Isten szavára, mert „Isten fordul felénk minden történésben, még a kevésbé jelentőségekben is”.

A TEKINTET

Lecsukom pilláimat Uram!

Ma este szemeim már elvégezték munkájukat

*Es tekintetem, mely egész nap az emberek kertjében sétálgatott, visszatér
lelkembe.*

Köszönöm Uram szememet, a nagy távolságra kitárt ablakot,

*Köszönöm tekintetem, amely úgy viszi lelkemet másokhoz, ahogyan napod
adakozó sugara a világosságot és meleget árasztja.*

*Ezen az éjszakán arra kérlek, hogy holnap a reggeli világosságra nyíló szemeim
Készségesen szolgálják lelkemet és Istenemet.*

Add Uram, hogy szemeim világítsanak,

Hogy nyílt tekintetem vágyat keltsen a tisztaság után:

*Add, hogy tekintetem ne legyen kiábrándult,
csalódott,
kétségbeesett,*

De tudjon csodálkozni,

*lelkesezni,
szemlélődni.*

Add, hogy be tudjam zárni szememet, hogy Téged biztosabban megtaláljan,

De félelemből soha ne fordítsam el a világtól,

Adj mélyreható tekintetet, hogy felismerhessem jelenlétedet a világban

És add, hogy az emberi nyomorúság elől soha ne zárjam be szemeimet,

Hogy tekintetem józan és határozott legyen,

De tudjon szánakozni,

Szemem tudjon könnyet ontani.

Add, hogy tekintetem ne piszkolja be, amit érint,
Ne zavart keltsen, hanem megnyugtasson,
Ne szomorítson, hanem öröme derítsen,
Ne csábítson, nehogy foglyul ejtsen,
De hívogasson, magával ragadjon, magunk fölé emeljen.

Tedd, hogy a bűnöst megzavarja tekintetem, mikor felismeri benne a Te
világosságodat,
De ne szemrehányást olvasson ki belőle, hanem biztatást.
Add, hogy meggrázza a tekintetemmel való találkozás, mert benne Istennel
találkozik.

Add, hogy felhívás legyen,
Trombitaszó,
Mely mindenkit kicsal háza küszöbére,

Nem miattam Uram,
De mert Te haladsz el arra.

Hogy mindez benne legyen a tekintetemben Uram!
Ma este újra
Neked adom a lelkem,
 a testem,
 a szemem,
Hogyha testvéreimre nézek,
A te szemed nézzen rájuk
És belőle intés szálljon feléjük.

VAN IDŐM URAM...

Sétálgattam Uram,
Kint járkáltak az emberek.

Jöttek,
Mentek,
Siettek,
Szaladtak.

Biciklisták gurultak,
Kocsik robogtak,
Teherautók dübörögtek.
Az utca futott,
A város futott,
Mindenki futott,
Futottak, hogy időt ne veszítsenek,
Versenyt futottak,
Hogy behozzák az időt,
Hogy időt nyerjenek.

Viszontlátásra, uram, bocsásson meg, nincs időm,
Majd újra eljövök, most nem tudok várni, nincs időm,
Befejezem levelem, mert nincs több időm.
Szívesen segitettem volna Önnek, de nincs időm.
Nem vállalhatom el, nincs időm.
Nem tudok gondolkodni, olvasni, túl vagyok terhelve, nincs időm.
Szeretnék imádkozni, de nincs időm!

Uram, Te megérted őket, nincs idejük.
A gyermek játszik, pillanatnyilag nincs ideje, majd később...
A tanulóknak el kell készíteni a feladatát, nincs ideje, majd később...
A gimnazistának tanfolyamra kell menni, sok dolga van, nincs ideje, majd
később...

A fiatal ember sportol, nincs ideje... majd később...
 A jegyeseknek be kell rendezni lakásukat, nincs idejük... majd később.
 A családapának gyerekei vannak, nincs ideje... majd később.
 Nagyszülőknek unokáik vannak, nincs idejük... majd később...
 Betegek, gondjaik vannak, nincs idejük... majd később...
 Haldokolnak! nincs...
 Késő!... Több idejük nincs!
 Így szaladnak az emberek mind az idő után, Uram!
 Atrohannak a földön
 Sietve,
 Túlekedve,
 Túlterhelve,
 Fejvesztetten,
 Hajszoltan,
 Sohase érik utol magukat, nincs elég idejük,
 Minden erőlködésük ellenére nincs elég idejük,
 Egyáltalán nincs idejük.
 Tévedtél számításaidban Uram!
 Alapvető hibának kellett történnie.
 Az órák túlrövidek,
 A napok túlrövidek,
 Az élet túlrövid!

Te, aki időn kívül állsz, Uram mosolyogsz, látva, hogyan hadakoznak az idővel.
 De Te tudod mit csinálsz.
 Te nem tévedsz, mikor az embernek az időt kiosztod,
 Mindenkinek adsz időt, hogy megtegye, amit akarsz, hogy cselekedjék.
 De nem szabad az időt elvesztegetni.
 Az időt elpazarolni.
 Az időt agyonütni.
 Az idő ajándék, amit nekünk teremtettél
 De múlandó ajándék,
 Elröppenő ajándék.

Uram! van időm.
 Minden idő az enyém,
 Minden idő, amit adsz,
 Életem évei,
 Éveim napjai,
 Napjaim órái,
 Mind az enyéme.
 Rajtam áll, hogy betöltsem, csendesen, nyugodtan,
 De betöltsem egészen, színültig,
 Eléd hozzam, hogy a poshadt vizet
 Nemes borrá változtasd, mint egykor a kánai menyegzőn.
 Uram, ma este nem időt kérek Tőled, hogy ezt vagy azt elvégezzem.
 Add kegyelmedet, hogy az időben, amit nekem ajándékozol, lelkiismeretesen
 azt tegyem, amit Te akarsz.

SZERETEM A GYERMEKEKET!

Szeretem a gyermekeket, mondja Isten, és azt akarom, hogy mindenki hozzájuk
 hasonló legyen.
 Nem szeretem az öregeket, mondja Isten, legkevésbé a koravén gyermekeket.
 Tovább — öröktől fogva így határoztam — birodalmamba csak gyermekeket
 fogadok be.
 Töpörödött, pupos, ráncosarcú, fehérszakállú gyermekeket, mindenféle
 gyermeket, de gyermeket, csak gyermeket.
 Így határoztam, vissza nem vonom, mások számára nincs helyem.

Szeretem a kisgyermeket, mondja Isten, mert tükörképem bennük nem homályosodott el.

Ők nem torzították el képmásomat, frissek, tiszták, hibátlanok.

Ha szelíden fölējük hajolok, magamat találom meg bennük.

Szeretem a gyermekeket, mert ők még tudnak növekedni, fejlődni.

Útközben vannak, úton vannak.

De a felnőttektől, mondja Isten, semmit nem lehet várni.

Ők nem lesznek már nagyobbak, nem fejlődnek.

Elakadtak.

Ez borzasztó, mondja Isten, hogy a felnőttek azt hiszik, hogy ők már megérkeztek.

Szeretem a nagy gyermekeket, mondja Isten, mert még tudnak harcolni, mert még tudnak vétkezni.

Nem vétkeik miatt, mondja Isten, értsétek meg. — hanem mert tudják, hogy vétkeznek és mert megpróbálnak többé nem vétkezni.

De a felnőtteket, mondja Isten, nem szeretem. Ők soha senkit nem bántanak, nem találnak magukban kivetni valót.

Nem tudok nekik semmit megbocsátani, nincs semmi, amit meg kellene nekik bocsátanom.

Szivettépő ez, mondja Isten. Szivettépő, hogy mindez nem igaz.

De főként, mondja Isten, óh, főként tekintetük miatt szeretem a gyermekeket Innen olvasom ki korukat.

Az én országomba legfeljebb ötéves szeműek jöhetnek, mert nem ismerek szebbet, mint a gyermekek tiszta tekintetét.

Nincs ezen csodálkozni való, mondja Isten, Én lakom bennük, Én hajolok ki lelkük ablakából.

Ha tiszta tekintettel találkoztok, azon keresztül Én mosolygok rátok.

Ezzel ellentétben, mondja Isten, nem ismerek szomorúbbat, mint kialudt szemeket egy gyermekarcon.

Az ablak nyitva, de a ház üres.

Két fekete lyuk, semmi fény, két tekintet nélküli szem.

Szomorúan állok az ajtó előtt, fázom, várok, kopogok. Szeretnék mielőbb bejutni.

S a másik, a gyermek, egyedül van.

Bezárkózik, kiszárad, megöregszik. Szegény öreg — mondja Isten.

•

Alleluja, alleluja — mondja Isten, nyiljatok meg kis öregek!

Istenetek, a föltámadt Örökkévalóság közeleg, hogy bennetek a gyermeket fölébressze.

Siessetek, itt a pillanat! Készenállok, hogy gyermekarcotokat visszaadjam, a gyermek szép tekintetét.

•

Mert szeretem a gyermekeket — mondja Isten — s azt akarom, hogy mindenki hozzájuk hasonló legyen.

ÉJJELEI FUTBALLMECCS

Ma este a stadionban tizezer árnyéktól benépesítve leszállt az éj.

És mikor a fényszórók a tágas mező bársonyát zöldre festették,

Az éjszakában tizezer hangú kórus harsant fel.

Mert a futballbíró megadta a jelt a játék megkezdésére.

Az impozáns szertartás zavartalanul folyt le.

A fehér labda egyik játékostól a másikig repült, mintha minden aprólékosan ki lett volna számítva.

Tovább adták egymásnak a labdát, amely hol a földön gurult, hol a fejek fölött repült.

Minden játékos a helyén volt, ha rákerült a sor, fogadta a labdát és kimért.
rúgással annak adta, aki várta és továbbította.
És mert mindenki megtette a magáét, ott ahol kellett,
Mert a kívánt erőfeszítést beleadták a játékba,
Mert mindenki tudta, hogy szüksége van a többiekre,
A labda lassan, de biztosan közeledett.
És mikor mindenki munkáját összegyűjtötte,
Mikor a tizenegy játékos szívét egyesítette,
A csapat föllélekzett és belőtte a győztes gólt.

Mikor távozás közben a rengeteg nép a szűk utcákon tolongott,
Arra gondoltam Uram, hogy az emberiség története nekünk hosszú játszma és
Neked ilyen nagy szertartás,
Csodálatos ceremónia, amely az idők hajnalán kezdődött és amely csak akkor
végződik, ha az utolsó résztvevő az utolsó mozdulatot is befejezte.

A világban Uram mindnyájunknak megvan a maga helye.
Amit mint előrelátó Tréner öröktől nekünk szántál.
Neked Uram szükséged van ránk, testvéreinknek szükségük van ránk és nekünk
is mindenkire szükségünk van.

Nem a hely a fontos, hogy első vagy utolsó vagyok-e, ha a maximuma vágyok
annak, aminek lennem kell,

Íme Uram, itt van Előtted a mai napom...

Nem húzódtam-e vissza a vonalon túlra, ahol zsebre vettem kézzel kritizálva
néztem mások erőlködését?
Jól tartottam-e helyemet és találkoztál-e velem, amikor játékmezőnyünket
szemlélte?
Jól összejátszottam-e a szomszédommal és azokkal, akik a mezőny szélén
álltak?
Jól szolgáltam-e csapatomat anélkül, hogy egyéni érdekekre törekedtem volna?
Ugy szerveztem-e meg a játékot, hogy olyan győzelmet vívjunk ki, amiből
mindenki kivehesse a maga részét?
A végsőig harcoltam-e, a bukások, ütések, sebesülések ellenére?
Nem zavart-e meg a partnerek és nézők kiáltozása, nem bátorítatlanított-e el
meg nem értésük, szemrehányásuk, nem lettem-e gőgös, hallva a tapsot?
Eleget imádkoztam-e nem feledve, hogy Isten előtt ebben az emberi játszmaiban
ez a legelső vallásos teendő?
Most visszavonulok hálózobámba, hogy pihenjek Uram.
Holnap, ha füttyöd elindítja a játékot, újra játszom egy félidőt.
Naponta újra, meg újra.
Add, hogy ez a játszma, amit testvéreimmel együtt kezdtünk, olyan magával
ragadó ceremónia legyen, amit elvársz tőlünk,
Hogy mikor utolsó füttyöd megszakítja életünket
Kiválaszthass minket a mennyország nagydíjára.

KOPASZ FEJ

Egy óra hosszat volt a szemem előtt,
Amíg a gyűlés tartott.
Szép koponya volt Uram.
Sima, fényes, övezve patkó alakhoz hasonlóan elrendezett hajtól, szigorúan a
formához simítva.
A gyűlés untató;
Volt időm gondolkozni.
Arra gondoltam Uram, hogy Te jól ismered ezt a koponyát,
Évek hosszú során át nem téveszted el szemed elől és újra és újra igent mondasz
természet úrnőnek, ha minden nap több és több hajszálat kér a
világító mezőről.

Evangeliumodban mondottad: „Egyetlen hajszál sem eshet le fejetekről engedélyem nélkül.”

Igen Uram, Te szünet nélkül gondolsz ránk.

Igen, mielőtt léteztünk volna, öröktől fogva,

A világ teremtése előtt

Rólam álmodtál,

Rám gondoltál,

Szeretted.

Igen, a Te szereteted alkotott,

Egyetlen mintadarabnak és nem tömegcikknek,

Prototípusnak és nem gyári láncszemnek,

Elsőnek és utolsónak,

Nélkülözhetetlennek az emberiség számára.

Igen Uram, Te különleges életsorsot találtál ki nekem.

Igen, örök szándékod van egyedül velem.

Szivedben öröktől fogva csodálatos tervet hordozol az én számomra, ahogyan

az atya megálmodott gyermeke életének legkisebb részletére is gondol.

Igen, szünet nélkül érdeklődéssel figyelsz, vezetsz, hogy valóra váltsam

terveidet, utam Világossága, lelkem Erőssége.

*Igen, szomorú vagy, ha eltávolodom, vagy elszököm utamról, de segítségemre
sietsz, ha elbotlom vagy elesem.*

•

Uram, kopasz fejek alkotója, de mindenek fölött szép életek tervezője,

Te isteni Figyelmesség,

isteni Türelem,

isteni Jelenvalóság,

Add, hogy pillanatra se feledkezzem meg Jelenlétedről.

Nem arra kérem áldásodat, amit saját magam határozok meg életemre vonatkozóan,

*Add kegyelmedet, hogy felismerjem és élhessem azt, amit Te álmodtál meg
számomra.*

*Uram, add, hogy kegyelmeddel élve, figyelmemet másokra irányítsam,
egyesülve a Te figyelmiddel, amit irántunk tanúsítasz.*

Add, hogy térden imádjam bennük Teremtő Szerelmed misztériumát,

*Hogy tiszteljem bennük a Te elképzelésedet és ne akarjam a magaméval
helyettesíteni.*

*Hagyjam, hogy az Általad kijelölt utakon járjanak s ne akarjam a magam
útján vezetni őket.*

*Hogy felismerjem nélkülözhetlenségüket a világ rendjében s hogy a
legkisebbek közül senkit sem tarthatok fölöslegesnek.*

*Hogy soha ne fáradjak bele abba, hogy őket szemlélve a rájuk bízott
kincsekből gazdagodjam.*

Segíts, hogy magasztaljalak az ő haladásuk láttán.

Megtaláljalak az ő életükben,

Hogy életük egyetlen pillanatra se peregjen le,

Egyetlen hajszál ne essen le a fejükről

Anélkül, hogy erre Veled együtt fel ne figyeljek.

Pápay Klára fordítása

JÉKELY ZOLTÁN VERSEI

MIRÁKULUM

(B. M. művésznő álma)

„Szűk” ösvényén sziklás tetőnek
jégtű a gyepe s tövis a szőnyeg,
emberfia sohase járt ott,
mentem, mentem, Valaki várt ott.
Az várt, akit már rég kerestem
odvas sziklán ott ült az Isten,
arcát nem láttam, eltakarta,
elfedte tőlem keze-karja.
Sovány volt és sebes a lába
mint ki sokat bolyong hiába;
rajt az erek úgy fodrozódtak
mint térképrajza nagy folyóknak...
Most álljak elő panaszommal?
Talán vak is, talán nagyot hall.
Vele milyen nyelven pereljek —
tán nem ismeri azt a nyelvet.

És szólala:

„Nagy a te bánatod,
Órangyalod reád nem jól vigyázott.
Jót tenni vén és nehézkes vagyok,
s minden erőmnél erősebb a gyászod.
De messze tőlem rontás, ártalom,
nem szántszándékkal mértem rád a gyászod
múlják szivedből vád és fájdalom,
felejts! Lásd újra szépnek a világot.”

Ahogy felnéztem, hirtelen reám
nagy langyos cseppek estek,
eláztatták a gyászruhámat,
szemlátomást száradt s fehéredett meg.
Az Isten sir, miattam könnyezik!
S könnyével tán áldása hull rám —
A gyászkendőm feléje nyujtám,
Szárítsa föl a könnyeit!

GEO LÁTOGATÁSA

(Geneviève Riberolles emlékére)

Kabátom alatt kínáltam helyet,
meleg álmomba hívtalak s te jöttél,
édes halottam, akit az örök tél
már húsz esztendeje eltüntetett.

S nem hagy nyugton ez álom-pillanat,
szemem tovább is hunyorogva fürkészkész;
Ez volna a halál? A föld alatt
örökkétartó meztelen didergés — ?

Minket is közelről érintő kérdésnek szentelte egy teljes számát a fribourgi katolikus egyetem hittudományi karának évnegyedes folyóirata, az *Anima*: mi a szellemi beállítottsága általában és különösképpen a vallás irányában a mai fiatalságnak? A vizsgálódások ugyan kizárólag a kapitalista országokban élő ifjúságra vonatkoznak, de így méginkább módunk nyílik arra, hogy felmérjük az itteni helyzetet. Arra persze nem gondolhatok, hogy hosszasan elemezzem az egyes tanulmányokat, hiszem azonban, hogy a kiragadott részletek is némi tájékoztatást nyújtanak azokról a problémákról s miként való megítélésükről, amelyek ott előtérbe kerültek.

*

A megfigyelő, különösen a lelkipásztor, könnyen kísértésbe jut, hogy az Isten iránt való érzék teljes hiányát panaszolja föl — állapítja meg bevezető tanulmányában *Franz X. von Hornstein* professzor, az *Anima* főszerkesztője. S ezen a hiányon nem is nagyon csodálkozhatnánk. Ritkán élt még fiatalság olyan világban, amely a miénkhez hasonló mértékben lehelné a hitetlenség szellemét. Az az állítás, hogy „meghalt az Isten”, amit *Nietzsche* mondott ki először, ma már megszűnt túlhaladta az elméletiek körét. Hornstein szerint a valóság az, hogy náluk az ateizmus az értelmi síkról szinte teljesen átváltott már az egzisztenciális síkra: nem kiinduló pont többé, hanem egyszerűen helyzet, amelyben az ember találja magát s amelynek függvényeként gondolkodik, cselekszik, éli az életét.

Az első futólagos pillantás így ugyancsak negatív eredménnyel jár a vallást illetően. Behatóbb kutatás nyomán azonban kitűnik, hogy a közheles szemlélet meglehetősen elsiklik a valóság egyik, és pedig lényeges oldalára fölött, amelyet mi a vallás javára is értelmezhetünk. Talán legfontosabb mozzanata ennek, hogy az Isten-probléma, ha különböző formákban is, igen élénken foglalkoztatja az írókat s rajtuk keresztül az olvasókat. „A színpadokon és a könyvekben oly sokat beszélnek Istenről és Isten haláláról — mutat rá Hornstein —, hogy feltehetjük, súlyos gondot okoz Isten

„teteme”, jeléül annak, hogy az utolsó szó még korántsem hangzott el.”

Kortársaink világnézeti magatartását, főleg a nagyvárosokban, miként Hornstein nyilván jól látja, két tényező határozza meg. Egyik az ateizmus, másik — mint imént utaltam rá — a szabadulni nem tudás a vallási kérdésektől és kérdés-feltevésektől, végső soron Istentől. A fiatalságnak ezt a bizonytalanságát Hornstein sokban azzal a jelenséggel magyarázza, amit ő „metafizikai összeomlásnak” nevez. Ezek a fiatalok sorjában ábrándultak ki előző nemzedékbeli mesterieikből és rendkívül nehezükre esik hinni bárminő szellemi, objektív és egyetemes igazságban, amely mint abszolút igazság igényelhetné csatlakozásukat. Mivel pedig így nem látják a mának értelmét, legfeljebb abban reménykednek, hogy a jövő hozza meg nekik azt a valóságot és értéket, amely hiányzik. Addig is tehát értékek helyett a kézzelfogható hasznosságot emelik ki és ragadják meg mindenben. Ugyanakkor azonban megvan bennük a szomjúság egy valóban teljes élet után is, a „kiegészülést” azonban nem Istennél, hanem másoknál és másokban keresik. Összefoglalóan Hornstein úgy jellemzi ezt a szellemi magatartást, hogy „tagadja a teológiát az antropológia, a metafizikát a fenomenológia javára”. Ebből a beállítottságból kényszerűen folyik a bűn eszméjének gyökeres eljetele is. Végére ha a bűnt teológiai értelemben vesszük, akkor a bűn szándékos megsértése Isten törvényeinek, ebben az esetben viszont Isten tagadása közvetlenül magában foglalja a bűn tagadását is. Ennek ellenére is tévny azonban, hogy többé-kevésbé tiszta vagy egészen zavaros bűn-érzés kínozza sokaknak a lelkét. Bizonyoság rá, hogy a bűn-érzés és a felelősségérzés még mindig egyik alapkérdése a mélypszichológiának. *Graham Greene* híres regényei is mind arról szólnak, mennyire szenvedik hősei Isten távollétét egy a saját esetlegességeire hagyott természeti és emberi környezetben.

Mindezek közrejátszanak abban, hogy Hornstein és a további tanulmányok szerzői is meg vannak győződve arról, hogy vannak és lesznek mindig szellemi-lelki szükségletek, amelyeket

semmiféle új társadalmi berendezkedés, semmiféle politikai forradalom, semmiféle új művészet és kritika nem fog kielégíteni maradéktalanul. S hozzáfűzhetem, hogy ugyanez a meggyőződés tölt el bennünket, az immár szocialista rendszerben élő és munkálkodó katolikusokat is. A mi feladatunk, hogy elismerve a szocialista humanizmus vitathatatlan nagyszerűségét és előmozdítva másoknál is, a nyugatiaknál is, annak elismerését, igazoljuk és tanúsítsuk azoknak a hitből fakadó ösztönzéseknél nagyszerűségét is, amelyek a kialakuló új ember értékes vonásait nemcsak nem csorbítják, hanem elmélyítik és kiegészítik. Egyébként Hornstein is pozitív mozzanatként értékeli, és pedig vallási szempontból is, azt a tetterkés, lelkes érdeklődést, amellyel napjaink java-ifjúsága az emberbaráti ügyek felé fordul. Egy fiatal író, *Jeanson* tollából idézi ezeket az első hallásra meglehetősen agnosztikus, de elmékedésre készítő sorokat: „Szabad elhatározásból céllal akarok élni, nem Istenre való tekintetből, hanem mindazokra való tekintetből, akik testvéreim, mert osztják helyzetemet. S hogy a szolidaritásnak ezt a kötelességét semmi módon se tagadjam meg, minden más kötelességet, minden más elkötelezést elhárítok magamtól. Ha erkölcs egyáltalán lehetséges, semmit sem fog veszíteni ezzel. S meggyőződésem, ha van Isten, ő is megtalálja számítását.”

A változásban levő világ merőben új adottságai között „rendkívül nehéz és komoly a lelki vezetés problémája” — hangoztatja Hornstein. „Ha híven elemezzük ezeket az adottságokat, sok szorongás támadhat bennünk, de felfedezhetjük azokat a szellemi jelenségeket is, amelyekből bizakodást méríthetünk.”

*

Legutóbb, amikor néhány meghatározást állítottam egymás mellé a vallásról, azt írtam, hogy egy gondolatban találkozok valamennyi, abban nevezetesen, hogy a vallás az ember és az Isten viszonyának rendezése. Kérdés azonban, hogy milyen idős korunkban vagyunk képesek ilyen viszony kialakítására? *Rousseau* állította először, hogy a gyermek nem képes semmiféle személyes Isten-viszonyra, nem is érzi a szükségét az ilyen viszonyoknak, s így a gyermek minden vallásosága csak kívülről naivan át-

vett valami, amit a gyermek nem tud bensőleg a tulajdonává tenni, s kritikailag sem tud állást foglalni hozzá. Ugyanezt az álláspontot hirdette később *Ellen Key* és *Sigmund Freud* is. Ebből következik, hogy szerintük meg kell várni, míg a gyermek maga kívánczik vallási képzetek után. Freud még hozzáteszi: „Nagyon hosszú idő múlik el addig, amíg egy nem befolyásolt gyermeknek gondolatai támadnak Istenről és e világon túli dolgokról”.

Mint *Georg Siegmund* fuldai professzor írja azonban tanulmányában, a legújabb pszichológiai kutatások és megfigyelések más eredményre vezettek. Ezek sokban megerősítik azt, amit *Jean Paul Richter* ad elő *Levana* című művében: „Az egész vallási metafizika álmódosza ott szunnyad már a gyermekben; hogyan adódhatnának egyébként a benső szemléletek végtelemségről, Istenről, örökkévalóságról, szentségről stb., amikor mi ezeket semmiféle külső szemlélettel sem közvetíthetjük, mert csak az üres szóval rendelkezünk, amely csak ébreszteni képes, de nem teremteni?” *Siegmund* szerint a gyermek előtt már nagyon hamar felvetődnek a végső életkérdések. Bámulatosan korán izgatja a dolgoknak és saját létének honnanja és miértje. *Siegmund* kétségtelen ténynek mondja, hogy már gyermekek is dönteni tudnak Isten mellett vagy ellen, különösen, ha ösztönző élményeik is vannak erre. Isten mellett ilyen élmény lehet a hitüket élő felnőttek példája is, amit úgyszólván felfoghatunk, mint a kegyelem hívását a gyermek számára. Nem vitás azonban — teszi hozzá mindjárt *Siegmund* —, hogy napjainkban a legtöbb gyermek és fiatal nélkülözi az erős ösztönző élményt, amilyené a környezet vallásgyakorlásán kívül a szerezés és korszerű hitoktatás is válhat; ezek valóban arra vannak utalva, hogy maguk szerezenek valami álláspontot.

Általában az a helyzet — állapítja meg *Siegmund* —, hogy amíg a serdülőnek nincs önálló egzisztenciája, addig a jövőjére vonatkozó elképzelések, az „egzisztencia-álmok” uralkodnak lelki világában. Amint azután kereső foglalkozásra tett szert, szinte kizárólagos gondja, hogy miként előgítheti ki mindenféle szükségleteit. Mert igényei bőségesek és határtalanok. Együttjár ez a szédületes technikai fejlődéssel és a nagyvárosi civi-

lizációval. Az igények kielégítéséhez folyvást több pénz is kell. Nem csoda így — jegyzi meg Siegmund —, hogy a pénz a mai fiatalok szemében „mitikus nagyságot” öltött. S mondhatni, természetes, hogy eszméik és vélemények is ennek a pénzhez kapcsolódó „életgyakorlati materializmusnak” a reflexei.

Siegmund persze mindezt a kapitalista országok fiatalságáról írja, de nem hiszem, hogy vétenék az igazság ellen, ha úgy egy kissé rávonatkoztatnám a mi fiatalságunk jókora hányadára is. S amikor a világnézeti „diológus” végső kimenetelétől függetlenül a „koegzisztencia” szüksége mellett érvelnek, elsősorban éppen arra az erkölcsi nevelésre gondolok, amellyel mi, katolikusok, nagyban elősegíthetjük az annyira kíváncsatos új embertípus minél kiterjedtebb térhódítását.

Eléggő sötét a kép, amelyet Siegmund a nyugati fiatalság szellemiségéről fest. Vannak azért fiatalok, akik ott is hívek maradtak örökölt hitükhöz s akiknek hűsége gyakran példamutató. Sőt még általában sem lehet azt mondani, hogy a fiatalság elvesztette volna „érdeklődését” a „vallás” iránt. Igaz, hogy a két szót a szerző idézőjelek közé teszi. Az érdeklődés ugyanis — mint Siegmund kifejti — többnyire az „érdekes” irányában toldódott el, valláson pedig nem azt értik, amit az egyházak tanítanak. Ezek a mai fiatalok szemmel láthatóan bizonytalanok afelől: mit is kellene hinniük, hogy ahhoz szabhasák tájékozódásukat? A választ viszont nem az egyházi tanító tekintélytől várják, hanem sokkal inkább azokra néznek, akik valami okból „nagyoknak” tűnnek fel előttük. Ezekhez a nagyokhoz tartoznak még mindig a költők, de egyre jobban előtérbe lépnek a neves tudósok, feltalálók és felfedezők. Róluk feltételezik: „Nekik tudniuk kell!”, „Utánuk indulhatunk!”

Annak az embernek eligazodási vágya ez, aki visszariad attól, hogy maga vizsgálgassa saját szellemi énjét és személyes döntést hozzon. „Bármennyire be van állítva az ember az abszolútra és végtelenre — írja Siegmund — s bármennyire odafelé szólítja az emberi szív legmélyebb kiáltása is, épp annyira fél attól, hogy szent és józan határozottsággal egyszer s mindenkorra visszakapcsolja magát saját lényének szent és sze-

mélyes ősalapjához.” Ami tehát szükséges — véli Siegmund —, nem első sorban új lelkipásztori módszer, teszem a modern vallási mélylélektan és pszichoterápia alkalmazása, noha ezeket sem szabad figyelmen kívül hagyni. Első helyen sokkal inkább szükséges valami régi, valami, amihez a keresztény tanítók az ókori pogányság idejében folyamodtak. Ahogyan Alexandriai Kelemen is cselekedte, amikor benső énjük megismerésére, önmaguk szellemiségének felismerésére sürgette az embereket, hogy az öneszméletre ébredt lélek találkozhasson a személyes Istennel.

*

Sokak számára meglepetésként hathat *Leonhard M. Weber* szemináriumi régens nem egy megállapítása, aki a fiatalság nemi magatartását tárgyalja. „A szexuális-erotikus szerelem — bocsátja előre már bevezetőben — komor problémája lett a mai fiatalságnak, nemcsak a „magától értetődő” házasság előtti és nagyon korai nemi érintkezés miatt, hanem ama körülmény miatt is, hogy sok fiatal fél a bensőséges odahajlástól s ezért a szerelemtől nem ritkán gunyorosan, sőt cinikusan beszél, nyilván mert a szerelem olyan kötöttségeket teremthet, amelyek korlátozzák és akadályozzák jelenlegi terveit.”

Ahhoz, hogy megértsük a mai helyzetet, emlékeznünk kell arra, hogy az egyes emberek szexuális magatartási módjai a századfordulókor még szigorú tabu voltak. Az elmúlt évtizedekben — állapítja meg Weber — a felnőttek nemi életét mind nagyobb mértékben leplezték el és szorították a kulisszák mögé. Annál élesebben lépett elő a fiatalság, főleg a tanuló ifjúság szexuális insége, amely ifjúságnak nemi érettsége egyenesen katasztrófa jellegét öltötte.

Közbevetőleg visszautalok itt Siegmund tanulmányára, aki fontos körülményként emeli ki, hogy a serdülők növekedése meggyorsult és a múltbelinél hamarabb éri el csúcspontját. Egyre több azoknak a fiataloknak száma, akik 180 centiméternél magasabbak. Ezzel együtt a nemi éres is előbb következik be; leányoknak ma általában 13, fiúknál 13 és fél éves korukban befejezettnek tekinthető. Ugyanakkor az ebben a korban tapasztalt nemi erő is fokozottabb. Több jelenség szól

amellett — írja Siegmund —, hogy a magassági növekvésnek mintegy száz éve megfigyelhető gyorsulása csupán egyik megnyilvánulása az egész embert lényen mélyén érintő változásnak. Az igazi baj pedig, amivel küszködünk, hogy ez a gyorsulás a testi és a lelki érés veszedelmes szételődését hozza magával. A nemi érés már napjainkban több mint két évvel jár előtte a lelki érésnek. S a szülők és nevelők — mondja Siegmund — még mindig nem akarják észrevenni, hogy gyermekeik és növendékeik mennyire „idő előtt” kerülnek bele a pubertás viharába, míg azután váratlan felfedezések egyszerre csak kizökkentik őket gondtalanságukból.

A tömérdek nehézség mellett azonban jót is lát Weber a dolgoknak ebben a menetében. Ide számítja mindezekelőtt azt, hogy megszűnt a régebbi szexuális tabu; hozzáértő kutatók komoly kiadványainak egész sora tanúskodik erről, s a nemi kérdést ma már a nyilvánosság előtt is meg lehet vitatni. A másik értékes mozzanat Weber szerint a társadalmi hagyományok funkcionális szerepének felismerése. Elavult formák azonban nem válhatnak elevenekké. A feladat tehát nem is az, hogy a múlt felfogásaihoz visszanyuljunk, vagy hogy görcsösen ragaszkodjunk hozzájuk, hanem az, hogy új tradíciókat alapozzunk meg. „A szexuális és erotikus szerelem terén is meg kell találnia a fiatalágnak a holnap szilárd formáit.”

Amivel tisztában kell lennünk — hangoztatja Weber —, hogy két oldalról fenyegeti itt szétesés az ember személyi egységét. Az egyik, ha az értelem és akarat racionalisztikus fölérendelésével akarjuk elnyomni a nemiséget, a másik, ha a szerelmet a nemiség ösztönszerű kitérésével azonosítjuk. A két véglet között csak az az „erosz” igazíthat el, amely értéket is keres s ezzel hozzájuttat a szerelem boldogító erejének megtapasztalásához; az ilyen erosz nemcsak a nemi vágyakat irányítja rá a választottra, hanem az értelemnek és akaratnak is befolyást enged, vagyis „integrálni” képes a szexust és a rációt. Ezt az eroszt kell belevinnünk és erősítenünk fiataljainkban. Egyedül ez segít hozzá az egészséges fejlődéshez, ez formálja át a szexust a szellem személyes erejével, mozdítja elő az érést,

és könnyíti meg a partner-választást egy szerencsés házasság irányában.

Kitér a szerző a morálteológiai problematikára is, amely korántsem olyan egyszerű, mint esetleg gondolnók. Általánosan észlelt tény, hogy a fiatalok zöme semmiféle bánkódást sem érez a szexuális kisiklások fölött. Néhány évtizeddel ezelőtt még heves reakciók kísérték ezeket; fiatalok nem ritkán az életet is eldobták maguktól. Ma legfeljebb bosszús elégedetlenséget éreznek önmagukkal, tunya szomorúság fogja el őket, vagy attól félnek, hogy csökken a presztizsük. Mindez arra sarkalhat — írja Weber —, hogy „a szexuális nevelés problémáit a mai valóságokhoz viszonyítva újból átelmélkedjük”. Szerinte elengedhetetlen, hogy a morálteológusok a hatodik parancsról szóló traktátust nos, illetve férjes világiak, orvosok, pszichológusok és pszichiáterek bevonásával újból megfogalmazzák: pozitívan építve fel azt, nem pedig elvont bűnkatalógusok értelmében.

Az önkielégítéssel kapcsolatban például, amelyet a franciaországi Cheyillyben működő katolikus tanulmányi központ adatai és a *Suenens* püspök által legutóbb feldolgozott 16 más statisztika szerint a fiatalok 93 százaléka gyakorol, újabb megfontolásra vár a „parvitas materiae” bonyolult problémája is. Megint csak közbevetőleg megjegyzem, hogy ezt a kérdést, amelyről sok vita folyik most a nyugati morálteológiai irodalomban, igen figyelemreméltóan s alighanem úttörő módon taglalja az *Animának* ebben a számában *Heinz Fleckenstein* würzburgi egyetemi tanár. Felveti Weber a bűnfokozatok mélyebb szemléletének és ismertetésének szükségét is. Helyes és célszerű lenne szerinte a „bocsánatos bűn” kifejezést a „sebző bűn” (*Wundsünde*) kifejezéssel felváltani, könnyebb és súlyosabb sebet ejtő bűnt különböztetni meg s ezeket állítani szembe a „halálos bűnnel”. Az előbbi bűnök a könnyebb és súlyosabb sebesülésekhez hasonlíthatók, amelyek, ha nem ügyelünk rájuk, halált vonhatnak magukkal. „Sokak véleménye szerint egyébként — írja ezután Weber — Aquinói Tamás is csak akkor tartotta halálos bűnnek az ember visszas odafordulását a teremtetettséghez, ha egy *bonum commutabile* konkrét módon végső célá válik s így az ember ezt teszi meg Isten helyett

centrumává." Mindezeknek a kérdéseknél még tüzetesebb tisztázása lelkipásztori szempontból is fontos, mert alaptalan aggályoskodás a halálos bűn miatt a hívó fiatalokat csak neurozissokba vagy nem-törődöm szabados-ságba sodorhatja.

Mi lehet a szülő, a nevelő, a pap feladata a jelzett változások közepete? Weber három pontban foglalja össze válaszáat: fejleszteni és teljesebbé tenni a test-érzést, módot találni a fiatalok közösségi életére és ápolni azt, felfedeztetni velük az egyéniséget. Sok fiatal — a felnőttek erotikus magatartásának kedvezőtlen hatására — a testi létét egyoldalúan szexuálisan fogja fel s ezzel elnyomja azt a sok-sok egyebet, ami élvezetes és egészséges a test-érzésben. Sport és torna, szépség és kifejező erő — mind örömforrás lehet amellett, hogy kitaratást, szilárdságot, lemondást is igényel. Gondozzák csak a fiatalok vidám természetességgel a testüket, amelyet mi a Szentlélek templomának tekintünk, s akkor majd a testkultúrán át is könnyebben önmagukra találhatnak. Minél szövevényesebbé bogyódik a modern nagyvárosi élet, annál több az akadálya a bensőséges lelki kapcsolatnak. Felületes az emberek érintkezése. Véleményeket cserélnek ki, tapasztalatokat közölnek egymással, de ritkán keletkezik igazi pájtás-ság vagy mélyebb barátság. Ha szóba kerül a szerelem, üzleti tárgyiassággal beszélnek róla. Ezért van nagy hi-vatásuk az olyan csoportoknak, amelyek valami konkrét és szívesen fogadott célból állandó jellegű közösséggé egyesítik a fiatalokat. Csak az ilyen együttesekben tanulják meg a fiatalok — mint Weber mondja — „új-ból becsülni és megszeretni a szerelmet” is. A közösségi életben ugyanis az ösztön-én háttérbe kénytelen szorulni s helyét mindinkább a személyes én veszi át. Akkor pedig érvényesül az erős kétértékűsége is: az érzékiben megjelenik a szellemi. Az „én” beleveszté magát a szeretett „te”-be, s éppen ezáltal különül el. Az ifjú kötelességének ismeri fel az önzetlenséget, a gondoskodást, a jóakaratot; meglátja a leányban a női báj, kedvességet és jóságot; tudja, hogy tőle magától nemességet, lovagiasságot, szolgálatkészséget várnak. A „fair-ség” itt az a modern erény, amelyet gyakorolva az ifjú megtelődik önma-

gának becsülésével s ugyanakkor át-éli a másikkal, a leánynak egyedüli-ségét. Így fedezi fel a saját egyénisé-gét s azt a legbensőbb „félségét” is, amely kiegészülésre áhít.

E merőben „világi” eszmefuttatás után, amely a mai pszichológiai és szociológiai megfigyelésekre támasz-kodik, szól természetesen Weber azok-ról a segítő és felemelő tényezőkről is, amelyeket a vallásos hit tartalmaz. Sajnálatosnak mondja azonban, hogy eddig még alig sikerült valahol is olyan mintaképet találni, amely valóságyszerűségével és vonzásával meg-ragadhatná a mai fiatalságot. Klisék és sablonok vannak bőségesen, de „a fiatalság bizonytalanul és formátlanul fog állni ebben a világban, míg egy közülük konkrétan meg nem éli, hogy Isten a szeretet és az ő szeretetébe belefér mindenki”.

*

A mai fiatalság már egy magasan fejlett technikai civilizáció fiatalsága. S a technika lényegéhez tartozik, hogy a felnövő ember figyelmét és törek-véseit az anyagi mindenségre, a földi élet élvezésére, ennek a világnak ja-vaira irányítja, aminek következtében a lét értelme után való kérdés érdek-telenné válik. A technikának ez a „kényszerítő jellege” hozza magával — írja *Johann Michael Hollenbach* —, hogy a fiatalok a pillanatnyi hasznos-ságot, a kiszámítható sikert tartják szem előtt, míg az a készségük, hogy az erkölcsi parancsokra is ügyeljenek, eléggé fogyatékos és csak nehezen fej-leszthető ki. Ez az oka annak, hogy még mindig vannak keresztény gon-dolkodók, akik nem tudnak megbarát-kozni a technikával és a technikai ha-ladással.

Pedig a technika, ha a vele való visszaélés kísértése miatt rejt is ve-széyleket, alakító és egyre nélkülözhe-tetlenebb hatalom. Minden haladása új lehetőségeket nyit az emberi lét számára, új utakat az emberek közti találkozásokra, a társadalmi feltételek szociálisabb rendezésére, a kultúra ter-jedésére. S minél céltudatosabban és józanabban felhasználja és kihasználja az emberi az anyagi világot — han-goztatja *Hollenbach* —, valójában csak annál komolyabban veszi Krisztus szavait, aki azt mondta, hogy az ember értékesebb, mint a mezők fü-vei és az ég madarai.

Bizonyos, hogy a technikai berende-

zések mechanizmusa az előírt folyamatok szerint működik s nincsen tekintettel semmi másra. Az ember azonban éppen azért ember, hogy a szokássá lett folyamatokat is tudatosan a kölcsönös figyelmesség szolgálatába állítsa. Nem szabad megengednünk, hogy az ember a gépekéhez hasonló tekintetnélküliséggel éljen a világban. A figyelmesség azonban állandó gyakorlás gyümölcse s nem jön létre önlegyzés és lelki konfliktusok nélkül. Mert ha a technizált világ ki is kényszeríti a figyelmességet a megkezelhetetlen folyamatokra, ezzel csak az ember alkalmazkodó képességét fokozza, de nem növeli meg az ember készségét is arra, hogy önként tekintettel legyen embertársaira.

Felülmúlhatatlan egyszerűséggel írta körül Krisztus a ma annyira szűkes figyelmesség mértékét és indító okát, amikor kijelentette: „Mindazt, amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük. Ez a törvény és a próféták.” Nem kellene különös motívumok, elegendő az egészséges önszeretet is, amely tudatában van a kölcsönös függőség előnyeinek és hátrányainak, s aszerint cselekszik. A benső tekintettel-levésre ugyanez a mérték és motívum áll: „Ne ítéljétek, hogy ne ítéltessetek. Mert amilyen ítélettel ítéltek, olyannal fognak megítélni, és amilyen mértékkel mérték, olyannal fognak visszamérni nektek.” S ezután beszél Krisztus a „gerendáról” a saját szemben, amelyet az ember nem lát, és a „szálkáról” a másik szemében, amelyet az ember mértéklenül felnagyít.

A mai ifjúság irányában is meg kellene szívlelnünk ezeket az evangéliumi intelmeket — jelenti ki Hollenbach. Hányszor túlozzuk el a gyermekek és fiatalok gyakran kis hibáit — tehát a „szálkákat” — otthon és az iskolában, a szőszéken és nyilvános anketókon, miközben a saját „gerendáinkat” észre sem vesszük? A rossz példa, a következetlenség szó és cselekedet között, a szeretetlen viszálykodás a szülők között, önuralom hiányuk és szemérmertlenségük a megrettent gyermekek előtt — mindez bizony „gerenda”, amellyel szemben a gyermekek és a fiatalok „szálkái” legtöbbször csupa csekélység.

Nekünk, hívó katolikusoknak, meggyőződésünk — emeli ki Hollenbach —, hogy a modern technikai világ az

emberségesség rendkívüli magaslatára tudna hágni, ha az egyszerű és mély krisztusi bölcsességet érvényesítenék a nevelésben. A figyelmesség, az embertársak tekintetbe vétele az az erény, amelyet a modern idők talán leginkább megkövetelnek, mint sarkalatos erényt. Vonatkozik ez a közrendre, a törvényhozásra, a jogszolgáltatásra is, s általában mindazokra a fáradozásokra, amelyek az együttélést minél símbábbá és kellemesebbé kívánják tenni. Figyelmesség a lakásépítésben, a közlekedésben, az üzemben, a munkakörülmények tekintetében. Ha sikerülne a figyelmességet belevinnünk a modern életfeltételekbe, sok lelki konfliktustól, bosszúságtól és fenyegetettségtől kímélnék meg a jövő nemzedékeket.

A szervezett tekintetbevétele azonban egymagában még nem elegendő. Csak a személyes figyelmesség utcai forgalomban, az önkéntes beleilleszkedés az alkalmazkodás kényszerébe, a megértés és elővigyázat teheti a modern együttélést az egyszerű emberségesség forrásává és a keresztény felebaráti szeretet új útjává. Mert ami veszélyt jelent a technika világában, csakis a tekintetnélküli ember.

*

Külön problémáik vannak persze a komolyan vallásos, a hívő fiataloknak, különösen a leányoknak. Ami az ő helyzetüket nehezé teszi — írja *Ottillie Mosshamer* — gyakran a környezet, amelyben élnek, tanulnak és dolgoznak. Ez a környezet legtöbbször egy vallásilag közömbös, vagy éppen ellenséges világ. Az ő feladatuk tehát csak az lehet, hogy úgy viselkedjenek és adott esetekben maguk felől úgy döntsenek, hogy pusztán lényükben megvillanjon Isten anélkül, hogy egy szót is ejtenének róla. Mert nem a vallásukat vagy egyházhoz tartozásukat kérdezik tőlük, hanem egyedül megbízhatóságuk, tisztességük, segítőkészségük és szolidaritásuk szerint ítéli meg őket. S csak ha ezekkel a voltaikkal remekelnek, kerülhet sor olykor arra, hogy Isten kérdését is felvetik. Amit ma a hitvédelem első helyére kell állítanunk, mint Mosshamer kifejezi magát: a katolikusok „világképesége” (*Weltfähigkeit*). Ahogyan megfogalmazza: „A hitet a világ anyagával kapcsolatba hozni, az üdv-tudást a tárgyi tudásra, az üdv-valósá-

gokat a földi valóságokra aktualizálni.”

A hívő ember mozgásának a modern világban minden igaz, jó és szép számára nyitottnak, a társak felé figyelmesnek és a munkában tevékenynek kell lennie. Magával hozza ez a jámborsági módoknak bizonyos változását is. A világi katolikusok jámborsá-

gának ebben a világias világban nagyon józannak és széleskörűnek kell lennie. Ide tartozik a saját személyiségüknek akként való alakítása is, hogy mindenkinél, akivel csak érintkeznek, megbecsülést és szeretetet keltsenek, ide tartozik a világi értékek megszentelése is a mindennapok munkájában.

A KIS ÚT

Többgyermekes anya vagyok, tele aggodalommal. Gyermekeim — ahogy a szólásmondás tartja — egymás után kinőnek a kezemből. Nem romlottak. Tudom, hogy más családokban lehetnek sokkal súlyosabb, erkölcsileg is elszomorító esetek. Mégis érthetetlenül állok a legegyszerűbb kérdések előtt is. Nagyon sokszor hiába a jó szó. Tudom, hogy felelős vagyok értük, lelkük üdvösségéért, de nem tudom megváltoztatni őket. Hol és hogyan működik hát a kegyelem, hogy annyi jó szó és imádság után se tapasztalok semmilyen kimutatható eredményt? Más családoknál sokszor még kevesebbet — mondhatnám a semminél is kevesebbet. Kaphatnék valamilyen választ vagy tanácsot erre vonatkozóan?

Levelének legjellemzőbb kifejezése ez: „nem tudom megváltoztatni őket”. Valamenyien szenvedünk ebben a kísértésben. Azért kísértés ez, mert tökéletesen reménytelen a mások megváltoztatására irányuló törekvésünk. Nem kisebb-nagyobb jó és rossz szókásról van szó természetesen, hanem az emberi személyiség alapvető mélységéről, ami az embert azzá teszi, aki, s amiről egyöntetűen azt tanítja az egyház, hogy a kegyelem sem rontja ezt le, hanem felemeli. Nem tudom, gondolkozott-e már azon, hogy a szentek mennyire más és más egyéniségek, pedig ugyanannak a szigorúan meghatározott hit- és erkölcsi rendszernek hívei, ugyanazt a hagyományt örökölték, sőt ha szerzetesek, akkor még ezen belül is meghatározza jellemüket a rend erősen körülhatárolt szelleme. Mégis ahány, annyi külön egyéniség. (Persze ez az elavult és rossz életrajzokból sokszor nem derül ki, de ezek az életrajzok jobban hasonlítanak az íróra, mint a szentre, akiről ír.) Azt is érdemes megfigyelnünk, hogy a kegyelem következtében felemelt, de meg nem változott természet önmagában mennyire kétarcú, önmagában mennyire lehet jó is, rossz is. Szent Ferenc könnyelmű természetű volt, az is maradt, de alapvető nemtörődömsége e világ hírnevével, kincseivel, hatalmaskodásával és nagyképűsködé-

sével a kegyelemmel együtt működve szeráfi magaslatra emelte. Ugyanezzel a természettel lehetett volna elzúllott lazzaroni is. Árpádházi Szent Margit természetében világosan megtaláljuk az árpádháziakra olyan jellemző vasakaratot, uralkodni tudást és nemes értelemben vett előkelőséget. Mindezek birtokában lehetett volna zsarnokian uralkodó királynő is, ha nem Jézust választja szíve királyának. Szent Ignác becsvágya, Kis Szent Teréz dédelgetést óhajtó lelki finomsága és féktelen szeretetvágya, Szent Ágoston nyughatatlan kutató értelme és még nyughatatlanabb szíve, Szent Péter lobbanékony szalmaláng-természete a kegyelem hatására nem változott meg. Ugyanazok maradtak, akik voltak, de egyéniségüket, személyiségüket az Örök Szeretet szolgálatába állították.

Ismét szeretném hangsúlyozni, hogy nem a felvett szokásokról van szó. A hibákat nyesegetni, jó beidegződéseket kifejleszteni világos, hogy elsősorban a szülők gondja és felelőssége. De mindennél fontosabb, hogy a nevelő megismerje a fiatalok alapvető és meg nem változtatható személyiségét. Sok szomorú eset alapján bátran mondhatjuk, hogy nem egyszer a szülők ismerik gyermekeiket a legkevésbé. Elfogódottság, majomszeretet, apai és anyai hiúságok könnyen elvehetik a

tisztánlátást. Az iskola, a hivatott nevelők, a fiatalok pszichológiáját ismerő más szakemberek sok értékes tanácsot adhatnak a szülőknek. Sokszor ezek a felismerések fájdalmasak, de mégis vigasztaló a tudat, hogy tulajdonképpen rossz személyiség nincs, csak ilyen vagy olyan lehetőségek vannak, s evilági életben a társadalmi hatásoktól, természetfeletti síkon pedig a kegyelemtől függ, hogy a lehetőségek milyen irányban bontakoznak.

A minden áron „megváltoztatni akarást” váltja ki legtöbbször a gyerekek — vagy a már nem is gyerekek — lázadását. Érthetően kiki ragaszkodik a maga lényegi valóságához, hisz ennek feladása a halállal lenne egyértelmű. Elsősorban tehát nagy megértésre van szükség, persze megint nem a szó tutyimutyi „elnézés” értelmében, hanem valóban olyan megértésről, ami a szülők és gyermekek „békés egymásmellett-élését” szolgálja.

A másik figyelemre méltó mondat így hangzik: „tudom, hogy felelős vagyok a lelkuik üdvéért...” Teljesen igaza van abban, hogy gyermekei lelki üdvösségéért felelős. Azt is tegyük hozzá, hogy ez a legsúlyosabb minden felelősség között, mégsem szabad, hogy az aggodalom oktan cselekedetekre vigyen. A bölcsesség ajándéka képesít bennünket arra, hogy céljainkhoz a megfelelő eszközöket megtaláljuk. Éppen ebben a kérdésben persze csak általánosságban tudok valamit is mondani, mert az esetek annyira különbözőek. Nagyon sok aggódó szülőt megnyugtathatna az, ha jobban visszaemlékeznének saját serdülő korukra és arra, hogy abban az időben ők is kevesebb érdeklődést mutattak a vallás iránt. Bizonyos, hogy a korszellem azóta sokat változott. Ma már világszerre az erőszakmentes nevelés hívei vagyunk, akkoriban pedig a külső erőszak azt a látszatot kelthette, hogy a fiatalság a maga nagy tömegében vallásos életet él. Ez pedig akkor sem volt igaz. Megbízható adataink nincsenek ugyan, de én úgy látom, hogy a mai fiatalság semmivel sem vallástalanabb, mint más korokban volt. Ha az emberi eszközünk kevesebb is, a kegyelmi erők ma is működnek. Én jól visszaemlékezem középiskolás diákkoromra, amikor a hittanóra mellett szigorúan kötelező volt a vasárnapi mise is — igazolatlan órának szá-

mitott az elmulasztása —, de arra is jól emlékezem, hogy a mise alatt hányan olvastak sportújságot vagy dektívregényt. Nem rossziaság volt ez, se nem hitetlenség, hanem a serdülőnek lázadása minden ellen, ami gyermekkorára emlékezteti. Valóban, a serdülőkor az ember életében a „legvallástalanabb” időszak. Még olyan sok minden van, amit ebből a világból meg kell ismernie, és még annyi mindenből ki kell ábrándulnia, hogy ezek érthetően szinte maradék nélkül lefoglalják érdeklődését. Egy tudományos műben pszichológiai elemzéseket olvastam arról, hogy milyen tehetségek általában milyen korban bontakoznak ki. A zenei és matematikai érzék jelentkezik elsőnek, a legtöbb „csodagyerek” ezen a téren válik ki a többi közül. A filozófia, világnézetalakítás, vallás kibontakozása sokkal érettebb korban történik. Persze vannak gyermek és ifjú szentek is, de ez inkább kivétel, a gondviselés gondoskodása arról, hogy minden életkorának legyenek példaképei.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a keresztény szülő most már ne is törődjék a vallásos szellem ápolásával. Ez felelőtlenség lenne. De a törődésnek bármilyen módja feltétlenül legyen mentes minden erőszaktól. Bőséges történelmi tapasztalat mutatja, hogy éppen a vallás kérdésében milyen romboló lehet a kényszer. Milyen lehetőségünk marad? Elsősorban Szent Monika fegyvere: a szüntelen imádság. Másodsorban a minden szónál többet érő következetes példamutatás. Ahol a szülők valóban élnek és gyakorolják hitüket, ott nem sok szóra lehet szükség. Ellenkező esetben a szavak és fedezetnélküli „kukliprédikációk” csak rontanak. Harmadsorban a türelem: az elvetett mag akármilyen jó földbe is hull, nem kel ki azonnal. Lehet, hogy önt és más aggódó szülőt sokáig várakoztatja majd az Isten, de ha a felsorolt lehetőségekkel él, eleget tett felelősségének és bizalommal várhatja, hogy a kegyelem titokzatos munkája hogyan érleli meg vetését.

Levelében — mint nem különösebb problémát — felvetette a szülői felelősséget a gyermekek erkölcsi viselkedésével kapcsolatban. Itt is igaz az, hogy a szülőket sem felmenteni, sem egészében pótolni nem lehet ebben a felelősségükben. Az is igaz viszont, hogy vannak olyanok — sokkal keve-

sebben, mint ahogy eltűnőzzék —, akikkel sem az iskola, sem a szülői ház nem bír. De itt is vigyázzunk arra, hogy a kétségbeesett jelenetek, szidások, önmagunk akaratainak a fiatalokra való rákényszerítése nem sok jóra vezet. A lehető legfontosabb elv legyen: el nem veszíteni a gyermek bizalmát. Ne kényszerítsük korán hazugságra és később szinte kóros hazudozásra azzal, hogy ha időnként őszintén bevallja valamilyen hibáját, akkor nem tudunk azonnal megbocsátani; egy-egy rosszul sikerült felelet napok-

ra komorrá teszi az otthont. A legszomorúbb az a gyermeki sors, amikor nem mer hazamenni. Majdnem minden csavargás és züllés így kezdődik. Örök példaképünk legyen a tékozló fiú atyja, és ha már esetleg súlyos erkölcsi botlást megakadályozni nem tudtunk és hiába volt minden jóakarat, legalább azt tudja a „tékozló fiú”, hogy az otthon mindég megértő szeretettel fogadja és ha bűneiért szenvednie is kell, van hová hazamenni és van lehetősége mindent újrakezdeni.

(Eglist István)

NAPLÓ

ÖT ÉVE HALOTT CZAPIK GYULA EGRI ÉRSEK. Katolikus embereknek cselekedeteit és azoknak értékét vizsgálva, elsősorban az örök változhatatlan normákhoz kell azokat mérni. Úgyis mondhatnánk, hogy cselekedeteink értékét az szabja meg, hogy hogyan értékeli azokat az Isten. Azoknál az embereknél azonban, akiket az isteni Gondviselés arra hívott, hogy emberek előtt járjanak, embereknek és közösségnek utat mutassanak, eligazítást adjanak, cselekedeteiket elbírálják és értékelik azok is, akik irányításuk és eligazításuk áldásos, vagy káros következményeit élik, vagy szenvedik.

Ebből a szempontból értékel és bírál a történelem. Történelmi távlatból sok mindent higgadtabban lehet nézni. A történelem sok minden sallangtól, ráragadt portól tisztítja meg az embert és cselekedeteit. De a tárgyilagos történelemszemlélet, adott esetben, kérlelhetetlen kegyetlenséggel mond elmarasztaló ítéletet emberekről és cselekedeteikről. Különösen teszi ezt akkor, ha bizonyos embereknek adottságai és lehetőségei voltak ahhoz, hogy akiknek irányt és eligazítást kellett adnia, azokat szerencsés partok felé vezesse és révbe juttassa, de ő ezt elmulasztotta.

Öt évvel ezelőtt őszinte gyászt és mély fájdalmat váltott ki a magyar katolicizmusban, amikor köztudomású lett, hogy meghalt Czapik Gyula egri érsek. Akik személyesen ismerték, de azok is, akik csak megnyilatkozásait látták, biztosan megállapíthatták róla, hogy nem mindennapi adottságokkal rendelkező, nagy történelmi korforduló részére küldött az isteni Gondviselés által. Külsőleg szinte jelentéktelen, de belsejében annál inkább nagy értékeket hordozó ember volt. Kitűnő teológus, tudományosan tájékozott, hatalmas ismeretanyaggal rendelkező főpap volt. Rendkívül színes, érdekes, lebilincselő és amelletty gyakorlatias egyházi író. Olyan ember, aki tudatában volt elhivatottságának anélkül, hogy ez az elhivatottság egy pillanatra is megszédítette és hivatkozódóvá tette volna. Elhivatottságát soha nem akarta másra felhasználni, mint egyházának és hazájának szolgálatára.

Czapik Gyula adottságai között első helyen áll nagy valóságsszemlélete. A dolgokat mindig összefüggéseikben tudta szemlélni. A mában, de nemcsak a mának élt. Forgatva a magyar egyháztörténelem lapjait, hányszor kell megállapítani, hogy egy-egy egyházi vezetőszemélynek talán legnagyobb hiányossága volt az, hogy képtelennek mutatkozott a kérdések átfogó szemléletére. Ennek következtében bizonyos eseményeket túlzottan felbecsült, másokat viszont károsan leértékel. Czapik érsek minden személyt és minden jelenséget, egyszerűval mindazt, amivel főpapi tiszténél fogva találkoznia és foglalkoznia kellett, az egész kép szempontjából tudta vizsgálni, értékelni és a maga helyére helyezni.

Valóságsszemléletéből következett, hogy gondolkozásmódja soha nem volt periferiális. Minden érdekelté őt. Mindent mélyen, soha nem felületesen fogott

meg. Világosan látta, hogy a magyar katolikus egyházat vezetni, lekipásztoroknak és híveknek eligazítást adni, mindenben megtalálni a helyes mértéket, csakis akkor lehet, ha ő maga a nagy sorskérdésekben a lehető legjobban tájékozott. Ezért, bár főegyházmegyéjét nagyon szerette és gondoskodásának javát hatalmas főegyházmegyéjének kormányzása merítette ki, mégis talált időt és lehetőséget arra, hogy gyakran megforduljon az ország szívében, a fővárosban, és itt tájékoztódjék fontos és talán egyesek szemében sokszor fontosnak nem tűnő kérdésekben is.

Czapik érsekben fel lehetett mérni a természetes okosság mellett a kegyelemből és kegyelemben élő ember természetfeletti okosságát is. Tájékozódásában soha nem tartotta önmaga szempontjából lekicsinyítőnek, ha bizonyos kérdésekben azokat konzultálta, akik az érintett kérdésekben szaktudásról, vagy felkészültségről tettek tanúbizonyságot. Nem becsült le senkit és semmit. Nem siránkozott, nem voltak ködös és veszedelmes vágyálmai. Biztosan tudta azt, hogy a magyar katolikus egyháznak itt és az adott körülmények között kell életlehetőséget találni. Az ugyancsak elhunyt Bánáss László veszprémi püspökkel együtt, ő volt az, aki világosan látta, hogy a magyar katolikus egyház részére a legsúlyosabb tragédia lenne történelmi irreálitások felé tájékozódni, és azt, ami elsüllyedt a történelem nagy süllyesztőjében, bármilyen formában visszavárni, vagy visszasírni. Czapik Gyula pontosan felmérte, hogy az egri főegyházmegye elsősorban nem javadalom, hanem papok és hívek.

Czapik Gyula egyházpolitikus volt. Egyházpolitikus a szó legnemesebb és legklasszikusabb értelmében. Akinak vállalnia kell ezt az elhivatottságot, az egy pillanatra sem tévesztheti szem elől, hogy ő mindenekelőtt pap. A római katolikus Anyaszentegyház főpapja. Ebből következik, hogy meggingás nélkül és töretlenül kell állnia a hitletémény alapján. Válogatás nélkül kell hirdetnie az erkölcsi normákat. Örköndnie kell felelősségének teljes súlyával az Anyaszentegyház törvényei felett. De tudnia kell azt is, hogy amikor ezt teszi, ugyanakkor hűségesnek kell maradnia hazájához, hazájának népéhez és törvényeihez. Hazájának és népének érdekeit soha, semmilyen körülmények között nem engedheti felhasználni semmiféle idegen érdek szolgálatában. Ugyancsak soha nem engedheti meg, hogy a hitet, az erkölcsi elveket, az Anyaszentegyház fegyelmi rendjét ne arra használják, amire az Istentől rendelve vannak. Ehhez az egyházpolitikához kellett mind az az érték, amely Czapik érsekben megvolt. Ezekből az elvekből kiindulva találhatta meg azokat az érintkező pontokat, ahol a magyar katolicizmus és a magyar nép érdekei teljesen azonosak.

Az elhunyt egri érsek átélte a két világháborút. Látta a mérhetetlen anyagi és erkölcsi pusztulást. Tudatában volt annak, mert hiszen világosan látta, hogy egy esetleges harmadik világháború elszabadult démonai messzemenően nagyobb tragédiát jelentenének az egész emberiségnek és benne a magyar népnek, mint az első két világégés. Ezért vállalta, hogy magas őrhelyéről szolgálja az emberiség nagy ügyét, a világbékét. Nem tett, de nem is tehetett mást ezen a téren, mint amit az isteni perencs jelölt ki számára. Mint katolikus főpap, csakis a béke embere lehetett. Ezt a meggyőződését ingadozás nélkül, sokszor félreértések és meg nem értések közepette is, hirdette és megvallotta ország és világ fórumain egyaránt.

Öt év nem történelmi távlat. De egy állásfoglalás és magatartás eredményei öt év elmúltával bizonyos mértékig már felmérhetők. A magyar katolikus egyház jelenlegi helyzete, az a tény, hogy működését hazánkban zavartalanul kifejtetheti, hogy elláthatja a hívek lelki igényeit, hogy bőven oszthatja szét az egyház kegyelmi kincsait, hogy templomokat építhet, a régieket megújíthatja, hogy sajtóban és könyvekben hallathatja szavát, hogy tárgyaló félként ülhet le az állam felelős vezetőivel a közös kérdések megtárgyalásához és megoldásához, hogy a régi nivón és számban képezheti az egyházmegyes papi utánpótlást, hogy katolikus középiskolákban nevelődhet a katolikus ifjúság egy része, nem kis mértékben az elhunyt nagy magyar főpap magatartásának, egyházpolitikai tisztánlátásának érdeme.

Az elmúlt öt év alatt mind többször lehetett hallani egyháziaktól és világiaktól egyaránt, hogy azt a munkát, amelyet Czapik Gyula a magyar katolikus egyház, a haza és a magyar nép javára kifejtett, mindig helyesebben,

mindig tisztábban és mindig nagyobbra értékelik. És ebben már adva is van munkásságának és magatartásának első felmérése és bírálata. A múlt idő nem halványítja el, nem porosítja be személyét, munkáját és eredményeit. Ebből az is következik, hogy a magyar katolikus egyház jövője és érdeke azt kívánja, hogy a Czapik Gyula által kimunkált és irányt mutató úton kell és lehet csak tovább haladni. Ezen az úton kell keresni azokat a közös területeket, ahol elveinek legcsekélyebb feladása nélkül, Egyház és Állam tovább építheti ösztöne jó kapcsolatait az egész magyar nép háborítatlan boldog jövője érdekében.

(Várkonyi Imre)

A SZENTÍRÁSI BIZOTTSÁGRÓL. Az utolsó három-négy évtizedben nagyot haladt a szentírástudomány: számtalan, évszázadokon keresztül megoldhatatlannak látszó probléma ma már biztos megfejtést nyert; igen sok súlyos kérdést most egész új megvilágításban látunk; a Szentírás egyes helyeinek magyarázata és megértése szempontjából felmerülő, elháríthatatlannak látszó nehézségek tűntek el a modern kutatások eredményeként. A „*Divino afflante Spiritu*”, XII. Pius pápa 1943-ban kiadott apostoli levele, éppen ezeknek az új eredményeknek alapján állapítja meg hivatalosan: „joggal remélhető, hogy korunk is hozzájárulhat valamivel a Szentírás alaposabb és pontosabb kifejtéséhez. Az előző korok magyarázói ugyanis sok kérdést — különösen a történelem terén — *alig, vagy elégtelenül tárgyaltak. Hiszen jóformán minden olyan ismeretük hiányzott, amely az ilyen kérdések beakutóbb megvilágítására szükséges.* Milyen nehezen elérhető és mondhatni hozzáférhetetlenek voltak egyes pontok és adatok maguknak a szentatyáknak, mutatják — hogy mást mellőzünk — ismételt törekvéseik a Genézis első fejezeteinek kellő megvilágítására”...

De ezek az új eredmények, modern megállapítások és magyarázatok nemcsak a hitetlenek előtt keltik azt a látszatot, hogy az egyház a szentírásmagyarázatban — kénytelen-kelletlen — alkalmazkodni igyekszik a „modern kor követelményeihez”, s ha szükséges, „megváltoztatja ősi dogmáit”, hanem a hívők lelkében is nem egyszer kételyt támasztanak: vajon ezek a megváltozott értelmezések nem változtatják-e meg ősi hitünk tanítását, nem rombolják-e le a krisztusi evangélium alapjait? Nem a relativitás elméletét viszi-e be a modern biblikus tudomány a Szentírásba is, hogy ti. a Biblia kijelentéseinek csak „relatív” értéke van, melyet a mindenkori tudományos felfogáshoz kellene alkalmazni?... Mint ahogy legutóbb írta egy előkelő külföldi tudományos folyóiratban A. Romeo (*Divinitas*, 1960, 387—456. old.): a modern katolikus szentírástudósok s köztük elsősorban a római Pápai Szentírástudományi Intézet olyan társaság, „mely fáradhatatlanul dolgozik azon, hogy minél nagyobb repedéseket nyisson a katolikus hit természetfölötti épületén”; mely kétségbe vonja a Szentírás sugalmazottságát és tévedhetetlenségét, „szervezetten dolgozik azon, hogy tönkretegye a 19 százados kereszténységet”...

A valóság ezzel szemben az, hogy a mai katolikus szentírástudósok minden eddiginél erőteljesebben hangsúlyozzák a Biblia örök és változhatatlan igazságát s az új magyarázatok és megoldások is éppen ennek a szolgálatában állnak. Az új magyarázatok alapja és lényege nem a „modern korhoz való alkalmazkodásban” van, hanem éppen a *szentíró korához való visszatérésben*, annak a keresésében, mit akart a Szentírás megfelelő helyén a szentszerző mondani, mit akart szavaival kifejezni. Mert csak az lehet a Szentírás értelme, tévedhetetlen isteni szava, nem pedig az, amit változó korok változó „modern” elgondolásai alapján egyesek beleolvastak vagy belemagyarázni próbálnak a Bibliába. Erre vonatkozólag írja a „*Divino afflante Spiritu*”: „Pusztán nyelvtani szabályokkal, vagy egyedül az összefüggésből nem lehet meghatározni azt, amit a régi keletiek szavaikkal ki akartak fejezni. Ezért a magyarázónak mondhatni lélekben vissza kell térnie ezekhez a távoli évszázadokhoz, és a történelem, régiségtan, néprajz és más tudományok segítségével pontosan meg kell határozni, hogy e régi kor írói milyen irodalmi műfajokat alkalmaztak és használtak. A régi keletiek ugyanis gondolataik közlésére sokszor nemcsak más szóalakzatokat és műfajokat használtak, mint mi, hanem... olyanokat, amelyek saját korukban... szokásosak voltak. A magyarázó előzetesen nem tudja rögtön megállapítani, melyek ezek az irodalmi műfajok, hanem csak a régi keleti írók szorgalmas tanulmányozásának segítségével...”.

A mai kor szentírástudománya nem rombolja, hanem építi és erősíti a hit alapjait s amikor például a hatnapos teremtetéstörténetet, az első emberpár teremtetését, a bűnbeesés történetét stb. magyarázza — kétséggel kívül egészen más módon, mint ezelőtt 50 évvel tették! —, akkor igenis állítja és védi a dogmát, a teremtetésnek, az ember Istentől való származásának, a bűnbeesésnek, Jézus Krisztus megváltásának dogmáját, de tagadja azt, hogy Mózes első könyvének vonatkozó fejezetei (1—3) a világ keletkezésének és teremtetésének *módját* akarnák leírni; hogy az ember származásának *természettudományos* kifejtését adnák meg, s hogy egyáltalában kozmogóniai, geológiai, anthropológiai vagy más természettudományi kifejtés volna a céljuk. Ezt különben már 1893-ban megállapította XIII. Leó pápa a „Providentissimus Deus” kezdetű enciklikájában, éppen az a pápa, aki a szentírástudomány előmozdítására, s a Szentírás tekintélyének megvédésére 1902-ben „*Vigilantia*” kezdetű apostoli levelével megalapította az ún. „*Commissio de Re Biblica*”-t, a *Szentírási Bizottságot*.

A *Szentírási Bizottság* tagjai az egész világról kinevezett kiváló szentírástudósok, akiknek a feladatát az alapító levél szavai szerint „hogy minden erejükkel odahassanak, hogy az Isten szavát oly kiváló módon tanulmányozzák, amint azt a mai idők megkívánják. Úgy, hogy a Biblia nemcsak a tévedés minden árnyalatától legyen mentes, hanem *minden merész vetélkedés is távol tartassék tőle*”. Ez a bizottság közel 60 esztendő fennállása óta több döntést hozott vitatott szentírási kérdésekkel kapcsolatban, s ezeket, valamint az egyház ilyen vonatkozású régi és újabb döntéseit hivatalosan kiadták 1955-ben *Enchiridion Biblicum* címmel (XVI+280 old.).

P. Athanasius Miller OSB, a Szentírási Bizottság titkára, a *Benediktinische Monatschrift* (1955) 31—32. oldalán; és P. Arduinus Kleinhaus OFM, a Szentírási Bizottság másodtitkára, az *Antonianum* (1955) 63. kk. oldalán ezzel az új kiadással kapcsolatban nagyfontosságú megállapításokat tesznek és az egyes döntésekkel foglalkozva döntő jelentőségű irányelveket adnak, melyek ugyan nem „hivatalosak”, de amelyek — tekintve a szerzők személyét és azt a tényt, hogy Miller is, Kleinhaus is ugyanazt mondják majdnem szóról-szóra — legalább „félhivatalosnak” tekintendők.

Kleinhaus ezeket írja: „Az egyház a Szentírást mindenkor úgy tekintette, mint a hit- és erkölcsbeli igazságoknak és azok fejlődésének forrását és alapját. Bemutatja azonban egyszerűs mind azt a küzdelmet, melyet az egyháznak ügyszólván minden korban meg kellett vívnia. Ebből a szempontból a Szentírási Bizottság döntései nagyjelentőségűek. *Ha ezekben ugyanis olyan határozatok vannak, melyek sem közvetlenül, sem közvetve nincsenek összefüggésben a hit- vagy erkölcsbeli igazságokkal, akkor a szentírásmagyarázó teljes szabadsággal végezheti tudományos kutatásait és adhatja elő azok eredményeit.* (Természetesen alávetve magát az egyház esetleges ítéletének!)” A. Miller ugyanezt írja: „*ilyen esetekben a kutató természetesen teljes szabadsággal folytathatja vizsgálatait és használhatja föl azok eredményeit*”. Mindkettő meg is magyarázza az ilyen döntések (s ezek nagy számban vannak!) történelmi háttérét. A. Kleinhaus ezt írja: „Ma már alig képzelhető el, milyen körülmények között kellett dolgozniuk a katolikus magyarázóknak kb. 50 esztendővel ezelőtt, s milyen veszélynek volt kitéve az egyháznak a Szentírásról és annak sugalmazottságáról szóló tanítása, amikor a liberális és racionalista kritika a hagyomány minden tanítását össze akarta törni. Ma azonban, amikor ezek a küzdelmek lecsillapodtak, nem egy vita békésen lezáródott s igen sok kérdés új megvilágításban áll előttünk, könnyű dolog az akkori idők *szűk látóköréről* felületes ítéletet mondani.” A. Miller ezzel kapcsolatban ugyanazt írja: „Ma a harc lényegileg befejeződött, sok ellentét megoldódott és több probléma egészen új megvilágításban szerepel...”

P. Vogt, a Pápai Szentírástudományi Intézet rektora, ezekhez hozzáfűzi, hogy ezek a döntések legnagyobbbrészt kimondottan a biblikus tudomány akkori helyzetét és eredményeit veszik alapul és arra a helyzetre vonatkoznak, tehát kimondottan temporális jelentőségűek. Ezek között főleg azok, amelyek egyes könyvek authenticitását, sugalmazott szerzőjét illetik (*Biblica*, 1955, 565. old.).

Abban az időben a racionalista kritika a Szentírás történeti hitelességét azzal próbálta megdönteni, hogy egyrészt elvitatta egyes könyvek szerzőségét

azoktól, akiknek a hagyomány tulajdonította, s jóval későbbi korból, számos önkényesen felvett állítólágos forrásból származtatta. Másrészt a Biblia elbeszéléseit különböző keleti mithoszokból átvett meséknek nyilvánította. E ket-tős állításnak alátámasztására legtöbbször komoly tudományos érvet sem tud-tak felhozni, hanem csupán abból az előfeltevésből indultak ki, hogy a Bibliá-nak igaza nem lehet, s így minden látszatérv jó, ha azzal a szentkönyvek hi-telességét és megbízhatóságát kétségbe lehet vonni... Ezekkel az állításokkal szemben a Szentírás Bizottság számos döntést hozott, mely a tudomány *akkori* eredményeire támaszkodott és a leghatározottabban visszautasította a Biblia hitelessége elleni támadásokat. Egy ilyen döntést hozott a Bizottság 1906. jú-nius 27-én arra vonatkozólag, hogy a *Pentateuchus* szerzője *lényegileg* Mózes, s a Wellhausen-féle evolúciós elmélet forráskritikája tarthatatlan. Ma már a Wellhausen-féle elméletet maguk a racionalisták tagadták meg a tények súlya alatt, másrészt tudjuk, hogy a Biblia történelmi hitelessége nem azon fordul meg, hogy a Pentateuchus szerzője Mózes-e, hanem hogy azok a források meg-bízhatók-e, melyeknek alapján készült. Erre viszont például a világhírű kri-tikus és régész, *Anton Jirku* igenlő feleletet ad. Legújabb alapvető munkájában a következőket írja: „Mózes első könyvének az izraelita őstörténelemmel foglalkozó részeit nagyon sokáig későbbi korok legendájának tartották, melyet azért írtak le, hogy egy népnek a múltját dicsőítsék. Az ókori Keletnek feltá-rása és főleg a Palesztina-Szíriára vonatkozó új források, leletek, *rákényszerítettek bennünket álláspontunk megváltoztatására*. Mózes első könyvének el-beszéléseit írásba foglalhatták jóval későbbi korban, mint amelyről beszám-olnak. De azok az emberek, akik leírták, ezeknek az *ősrégi* koroknak kétség-kívül *helyes ismeretét őrizték meg*. Ezekben a történetekben nagyon sok olyan dolgot találunk, melyet egy későbbi kor nem találhatott ki. És nem egy olyan eseményt örökítenek meg, amelyet későbbi nemzedékek egyáltalában nem írtak volna le, ha nem tartották volna kötelességüknek a múltat úgy ábrázolni, ahogy *ők a hagyományból tudták!*” (*Die Welt der Bibel*. 1957, 62. old.)

A hatnapos tereméstörténettel és az 1Móz. 1—3. fejezetekben található egyéb eseményekkel kapcsolatban is hozott a Szentírás Bizottság döntést 1909. június 30-án. Ez a döntés azok ellen irányult, akik a világnak és az embernek teremstével kapcsolatos bibliai elbeszélést pogány mítosznak mondták, vagy az egészet allegorikusan magyarázták. E döntésben a Bizottság védi a *fejezetek lényegi történetiségét*, de nem foglal állást a történetiség *mikéntjére*, az egyes leírásokban található részletek és kifejezések értelmezésére vonatkozólag. Ez kiderül ugyanennek a Bizottságnak 1948. január 16-án *Suhard*, akkori párizsi bíboros érsekhez intézett leveléből, melyben kijelenti, hogy az 1Móz. 1—11. fejezeteiben a Biblia olyan irodalmi műfajokat használ, s olyan ősi irodalmi formákban írja le az emberiség őstörténelmét, „melyek a mi klasszikus kategóriáink egyikének sem felelnek meg, s a görög-latin vagy a modern irodalmi műfajok világosságánál sem lehet azokat megítélni...” Sürgeti a levél az e részben használt ősi műfajok megállapítását, állítja azt, hogy nem lehet rájuk kényszeríteni a modern oknyomozó történelem sémáit, mégkevésbé a mai természettudományos ismereteket; *de mégis történetet, valóságot írnak le és „egy kevésbé fejlett emberiség értelméhez alkalmazva, egyszerű és képletes nyelven az üdvrend által föltételezett alapigazságokat mondják el...”*

Ugyanígy hozott a Bizottság döntéseket az első három evangélium szerző-jére, keletkezési idejére, Máté evangéliumának eredeti alakjára vonatkozólag is. Ezek a döntések is az *akkori* tudományos és — mondhatnám — harci hely-zetet rögzítik. Mert az evangéliumok történeti hitelessége nem azon fordul meg, hogy azokat Máté, Márk vagy Lukács írták-e, s hogy Kr. u. 70 előtt keletkeztek-e, hanem azon, hogy az evangéliumokban *írásba foglalt anyag for-rása az a hagyomány*, mely kezdettől fogva, az Úr Jézus földi működése szem-és fültanúinak korában hirdette élőszóval Krisztus életét, csodáit, föltámadá-sát és tanítását; mégpedig egy ellenséges világban, amikor hamisítani, legendá-kat és meséket gyártani nem lehetett (vö. *Vigilia*, 1960, 577—581. old.). Ezenkí-vül pedig a szerzőség kérdése független a hitől; sugalmazott lehetett például Lukács éppennygy, mint mondjuk Szent Pál egy másik tanítványa... (Amivel persze nem állítjuk azt, hogy a harmadik evangéliumot nem Szent Lukács írta volna.)

Nagyon fontos dolog tehát az, hogy a fent kifejtett elveket mindannyian tudomásul vegyük, s ne állítsunk hittétel, vagy bibliai igazság, vagy hagyomány címén olyan dolgokat, melyeknek a hithez semmi köze sincs. Ne féljünk a modern katolikus szentírástudománytól és tudósoktól. XII. Pius pápa írja a „*Divino afflante Spiritu*”-ban: „E derék tudósok munkáját... nemcsak helyesléssel és igazságossággal, hanem szeretettel is kell megítélnünk. E kötelességre gondoljon az egyház többi fia is, és mindenekelőtt tartsa magát távol attól a kevésbé okos törekvéstől, mely azt mondja, minden újat, már azért is, mert új, támadni kell vagy kétségbe kell vonni.” (Szörényi Andor)

JÖVEDELMEK 'A MUNKABÉREN FELÜL. Az életszínvonal problémája mögött az élet-fenntartó titáni erők és egy szebb, kellemesebb élet felé irányuló vágyak dolgoznak. Szinte minden ember úgy érzi, hogy hivatva van ehhez a kérdéshez hozzászólni — nem mindig tárgyilagossággal, egész ritkán kicsiszolt tudományos fogalmak felhasználásával, de igen gyakran izzó szenvedéllyel. Az életszínvonal — a polgári közgazdászok zömének szemlélete szerint — anyagi és kulturális szükségleteink kielégítettségének a mértéke. Mivel a szükségletek mindenkiben különböző számban, mértékben és egymásutánban jelentkeznek, s mivel a szükségletek függnek a társadalmi rendtől, a kulturális igényektől, a szociális biztonságra való törekvés fokától, a szokásoktól, sőt a divatszeszélyektől is, könnyen érthető, hogy ezek kielégítését is mindenki másképpen értékeli. A marxista közgazdászok viszont az életszínvonalat a társadalmi tagok tényleges ellátottsága, az anyagi és nem anyagi tényezők objektíven meghatározható kihatásai szerint bírálják el.

Az életszínvonalat megszabó tényezők csak részben mérhetők számszerűen. Természetesen további nehézségek jelentkeznek, ha a kutató az életszínvonal nemzetközi összehasonlítására vállalkozik vagy annak alakulását korszakokon keresztül kívánja nyomon követni. A nehézségek legnagyobbika a valuták nemzetközi összehasonlításának a nehézsége. Sok kezdeményezés, sok részleteredmény van már ezen a téren, de lezárt és széles körben elfogadott megoldások még nincsenek.

Az életszínvonal egyik legfontosabb számszerűen mérhető mutatója a reálbér. „A reálbér a munkás létfenntartási eszközökben kifejezett munkabére... Marx arra a következtetésre jutott, hogy a tőkés termelés általános tendenciája a bérek átlagos színvonalának nem emelésére, hanem süllyesztésére irányul... A szocialista gazdasági rendben viszont a szocializmus gazdasági alapfölvényének megfelelően állandóan emelkedik a reálbér. A reálbér emelkedésének legfontosabb gazdasági alapja a szocialista termelésnek a legfejlettebb technikán alapuló szakadatlan növekedése és a munka termelékenységének emelkedése.” (*Politikai gazdaságtan*. IV. kiadás. Budapest, 1959. 125. és 624. oldal.)

A reálbéren kívül az életszínvonal alakulásának másik fontos pillére a munkabéren felüli jövedelmek népes csoportja. E jövedelmek széles körével rendszeresen és elmélyedve foglalkozik Jávorka Edit és Berényi József *Jövedelmek a munkabéren felül* (Budapest, 1960. 317. oldal) c. műve. Ennek az úttörő jellegű könyvnek megírását a M. T. A. Közgazdaságtudományi Intézetében végzett többéves kutató munka előzte meg.

Az egyén részesedését vizsgálva a társadalmi termelés eredményeiből, a szerzők arra a megállapításra jutnak, hogy a szocialista társadalomban a teljes termékbőség és ennek alapján a szükséglet szerinti elosztás egyelőre még nem valósítható meg. Az alapvető elosztási mód tehát a végzett munka mennyisége és minősége szerinti elosztás. Ámbár bizonyos területeken máris érvényesül a szükséglet szerinti elosztás, mindaddig, amíg a munka nem vált még az egyének emberi szükségletévé, széles körben kell alkalmazni a dolgozók ösztönzése okából az anyagi érdekeltsgét elvét.

Ami a munkabéren felüli közvetett juttatásokat illeti, a szerzők egy terjedelmes felsorolásban nem kevesebb, mint 220-félét neveznek meg hazánkban. Ezek a juttatások különböző szempontok szerint csoportosíthatók, de a legáttekinthetőbbnek látszik, ha három részre különítjük őket: *társadalmi gondoskodás, bérjellegű juttatások és a munkával kapcsolatos juttatások*. Az első

csoportba tartoznak a családi pótlékok, bölcsődék és óvodák fenntartási költségei, az oktatásiügyi és az egészségvédelmi kiadások, nyugdíjak és népművelési kiadások. A bérjellegű juttatások csoportjának legfontosabb tétele a fizetett szabadság idejére és a fizetett ebédidőre járó bér. A harmadik csoportban a munkaruhával, üzemi étkeztetéssel, munkásszállásokkal, munkásszállítással, üdültetéssel, nyereségrészesedéssel kapcsolatos kiadások szerepelnek. Ezeknek a közvetett juttatásoknak összege 1958-ban meghaladta a 24.2 milliárd forintot, amiből egy dolgozóra átlagosan 11.530 forint esett.

Amire tehát kevesen szoktak gondolni, a helyzet már 1958-ban az volt nálunk, hogy a dolgozók összes jövedelmének csupán 54.5 százalékát tette a készpénzben kifizetett munkabér, míg további 45.5 százalék közvetett juttatások formájában került birtokába. A társadalmi-gondoskodás jellegű juttatások 21.3, a bérjellegű juttatások 9.8, a munkával kapcsolatos juttatások 13.9 százalékot képviseltek. Vagyis nálunk a dolgozók közel kétszeresét kapják annak a társadalmi javakból és szolgáltatásokból, mint amit hivatalos munkabérükből szerezhetnek. Jellemző részlete ennek a kérdésnek, hogy hazánkban a szociális-kulturális kiadások a költségvetés 42 százalékát veszik igénybe. Ez a hányad a Szovjetunióban 67, Angliában 35, Kínában 26, az Egyesült Államokban 22, Svájcban 9 százalék.

A könyv utolsó fejezete az életszínvonal és a közvetett juttatások jövőbeni alakulását tárgyalja. A második ötéves terv mind a teljesített munkáért járó béreket, mind a közvetett juttatásokat emelni fogja. Az előirányzat szerint a fogyasztási alap 1965-ben mintegy 40–45 százalékkal lesz nagyobb, mint 1958-ban.

Az élelmiszerfogyasztással kapcsolatban érdekes tudnunk, hogy Magyarország az egy főre eső kalória-fogyasztásban 1958-ban már elérte, sőt túlszárnyalta a fejlett tőkésországokat, így például Ausztriát, Franciaországot, Hollandiát, Olaszországot és Svédországot. A második ötéves terv azonban nem elég-szik meg ennek a színvonalnak a rögzítésével, hanem további emelkedést vesz tervbe és pedig úgy, hogy elsősorban a jobbminőségű, vitamindúsabb élelmiszerek fogyasztása emelkedjék. A második ötéves tervben különösen nagy ütemben fog nőni a ruházati cikkek fogyasztása. Ez indokolt is, mert e téren több a pótolnivaló, mint az élelmiszerfogyasztásban.

Kíváncsún tartanók, ha a szerzők lendületes és értékes munkájához szociográfiai kutatások is kapcsolódnának, hogy az életszínvonal és annak alkotó elemei többoldalú megvilágítást nyerjenek. (*Guothfalvy Dörner Zoltán*)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Hogyan kell fordítani a zsoltárokat? Versben-e, vagy prózában? S ha versben — mert természetes, hogy abban: költeményt költeménynek —, vajon milyen versben? Átvett dallamokra, kész nyugateurópai strófákban? Vagy olyan magunk-költötte csilingelő rímekkel és szökdécse-lő ritmusokban, mint hajdanában Kálmán Károly, aki ma már a dilettantizmus egy fajtájának, a túlságosan csinosra piperézésnek valóságos iskolapéldája a szemünkben? Kérdések, melyekkel a fiatal Sík Sándornak szembe kellett néznie, amikor először fogott neki a zsoltárok fordításának. „Legyen vers, de ne legyen nagyon is vers: legyen benne dallam, de túl ne csengje a zsoltár lelkét, az értelmet. Legyen ritmusa, de ez a ritmus ne legyen önkényes, hanem szabadon simuljon a zsoltár gondolatritmusához. Legyenek rímei... de ne csilingeljenek... Ezért választottam a modern magyar jambust, amely a maga belső zenéjével és nagy szabadságával egyedül látszott alkalmasnak célomra... Ezért keresem a csengő rím helyett a tompább asszonáncot és az egyre ismét-lődő párhuzamos gondolatritmushoz olyan jól simuló rag-rímet...” Ezek voltak „a fordító megjegyzései”, amikor tizenegy esztendei munka gyümölcseként 1922-ben megjelent a *Zsoltárok Könyve*. Akkor bizonyára Dávid lantjának magyar megszólaltatója maga sem gondolta még, hogy a tizenegy esztendei munkából egy élet huzamos munkája lesz.

Más munka, és több munka, mint a folytonos csiszolgatás, emendálás, egy-egy jó megoldásnak még jobbal való helyettesítése; s más munka, mint amilyen például Szabó Lőrincé volt, aki férfikora delén régi fordításait hozzá-igazította kiérett, puritánabb műfordítói elveihez. Itt az a sajátos, szinte pár-

ját ritkító dolog történt, hogy a fordító és a fordítás alól egyszer csak elmozdult az alapszöveg: a Pápai Biblia Intézet új latin zsoltárszöveget adott közre, amely nemcsak szövegezésében más, mint a régi, hanem több helyütt az értelmezésben is. Fölmerült tehát a szüksége egy új fordításnak, illetve a régi alapos átdolgozásának.

Bizonyára erős túlzás volna azt mondani, hogy ez az új fordítás, illetve átdolgozás a költészet-ellenesség jegyében készült. De kétségtelenül a költő-fordító olyan gúzbakötésével történt, hogy annak végül csak a költészet adhatta meg, s a költészetnek meg is kellett adnia az árát. Ott volt a szöveg-hűség követelménye, ami ugyan lényeges kíváncsi minden fordításnál; másutt azonban megvannak azok a szabadságai, amelyekkel itt a fordító, földadata sajátos természeténél fogva, csak alig-alig élhetett. Ott volt ráadásul a liturgikus használatú zsoltárok esetében a gregorián dallamhoz való igazítás követelménye, ami a szöveget alárendelte a dallam igényeinek, s jól tudjuk, milyen zsarnoki igényeket tud támasztani a szöveggel szemben a dallam. Nem csoda, ha ez az új, 1955-ben megjelent *Zsoltárok Könyve*, ha a költészet szempontjából elemezzük, s ha egybevetjük egyrészt elődjével, másrészt most megjelent utódjával: mintha a fordító megfélemlítésének jegyeit viselné magán. Bizonyos változásai az 1922-es szöveghez viszonyítva egyszerűen abból adódtak, hogy változott az alapszöveg, a latin zsoltár s annak egyik-másik szöveg-értelmezése. De nem egyedül csak ilyen változások vannak benne; általában mintha olyan törekvés volna végig az átdolgozáson, hogy az új magyar zsoltárok lehetőleg minél jobban eltávolodjanak a szabad szárnyalású költészettől, s minél közelebb kerüljenek a prózai fogalmazáshoz. (Nem az én dolgom, hogy vitassam; éppen csak fölvetem a kérdést: vajon nem áll-e ugyanez magukra az új *latin* zsoltárookra is?) Persze egy végtére imakönyvül is, liturgikus könyvül is szolgáló psalteriumnak nem az a fő-, sőt talán egyáltalában nem az a célja, hogy költészet legyen. Viszont a fordítás versben készült, s a zsoltárok versek, tehát az volt eredetileg a céljuk, s az kell legyen fordításuké is, hogy szépek is legyenek, költészet is legyenek. Az 1955-ös fordítás majdnem lehetetlent kívánt a fordítótól: azt, hogy minél kevésbé legyen költő; azt, hogy saját maga nyirbálja meg szárnyait; azt, hogy saját kezével tépdesse ki java virágait. Ez érzik a fordításokon; ez az, amit az imént a fordító megfélemedettségének neveztem.

Kétségtelenül lehet dicsérni ennek az 1955-ös fordításnak a hűségét, pontosságát, gúzbakötöttségében is sok kiváló megoldását, szép leleményét; az összevetésnél azonban az esetek többségében az tűnik ki, hogy legjobb értékei lényegében az 1922-es fordítás értékeinek átmentései. Kétségtelen, hogy az utóbbi merészebb volt és eredetijével szuverénabb szabadsággal járt el; bizonyára ez az, aminek a költészet hívei csak örülhetnek, ami viszont fejcsóválásra készíthette a más követelményekkel föllépő biblikusokat és liturgikusokat. Vajon lehet-e a két igény, két követelmény közt az 1922-es fordításnál „hívebb”, az 1955-ösnél „költőibb” egyezséget kötni? Lehetséges-e, hogy a költő ismét viszakövetelje és a lehetőség határai között érvényesítse is jogait, melyeket korábban némileg mintha megnyirbáltak volna? Úgy látszik, igen.

Sík Sándor az új kiadás számára még egyszer átdolgozta a *Zsoltárok Könyvét*. S a fordítások előtt ott olvashatjuk a biblikus cenzor véleményét munkájáról: „A fordító remekül kihozhatja az eredeti szöveg értelmét anélkül, hogy szolgailag ragaszkodnék az egyes szavakhoz, vagy egyenesen a szórendhez. Az első kiadással — (az 1955-össel) — szemben itt sok változtatás van, és egyet sem kifogásolok, mert a mai fordítóra is áll Szent Jeromos szabálya: *Reddere sensum, non verba!* Mindezek alapján megállapíthatom, hogy ez az új fordítás értelmileg kiváló és költői erőben is fölülmúlja az első kiadást.”

Íme, egy-két próba, találomra. A 41—42. zsoltár kezdete az 1922-es fordításban:

*Mint szarvasgim a források vizére,
Úgy sóvárog utánad én Istenem, a lelkem,
Szomjazik lelkem az Isten után,
Az élő Isten, az erős után.
Mikor lehet már elejébe mennem
És arca előtt megjelennem!*

Ugyanez az 1955-ös Zsoltárok Könyvében:

*Mint patakvizre szarvasgim kívánczik,
úgy kívánczik, Isten, teutánád a lelkem.
Istent, az élő Istent szomjúhozza a lelkem:
mikor lehet már mennem és Isten arca előtt megjelennem !*

Végül a mostani, 1961-es szöveg szerint:

*Mint szarvasgim a patakok vizére,
úgy óhajtozik lelkem Istenére.
Az élő Istent szomjúhozza lelkem:
mikor lehet elébe mennem
és Isten arca előtt megjelennem !*

Egy másik példa: a 70. zsoltár. Az első változatban így kezdődik:

*Tebenned Uram, reménységem,
Mindörökké ne engedj szégyent érnem !
Igazvoldobban légy a menedékem.
Hajlitsd füled kiáltásomra,
Jőjj Uram, siess oltalmamra,
Kösziklám légy megbújni nékem,
Mert segítséget rendeltél nékem,
Mert váram vagy és erősségem.*

A második változatban (1955):

*Uram, tehozzád menekülök,
soha már meg ne szégyenüljek !
Igazvoldobban légy a szabadítóm, légy menedékem,
hajlitsd füledet hozzám, légy az én segítségem.
Kösziklám légy megbújni nékem, erős váram oltalmamul,
mert sziklám vagy és erősségem.*

A legújabb Zsoltárok Könyvében:

*Tenálad, Uram, menedékem,
soha ne engedj szégyent érnem;
Igazvoldodért ments meg, szabadíts meg,
hajlitsd füledet énhozzám, segíts meg.
Kösziklám légy megbújni nékem,
erős váram oltalmamul,
mert sziklám vagy és erősségem.*

Folytathatnánk; mutatóba ennyi is elég annak ábrázolására, hogy az 1961-es változat fordítója mintegy visszatér az 1922-es változat merészebb költői fogalmazásához; metaforáiban bátrabb, kifejezéseiben sűrítettebb; amit az 1955-ös változat olykor mintegy kifejtve magyarázott, azt ismét eliptikus íveléssel összefogja — egyáltalán: költőibb, „vers” akar lenni elsősorban (úgy látszik), s ahol a közbülső változat a vers rovására volt a maga módján és kényszerű körülményei közt „közérthetőbb”, ott ez az 1961-es változat a prózaibb jellegű érthetőséggel szemben a vers, a költészet közvetlenebb, metaforikus „érthetőségét” érvényesíti.

Persze még mindig akad egy-két hely, ahol szívünkhöz közelebb áll az 1922-es „szabad” változat, mint az 1961-es kétségkívül szöveghibb megoldása. Például a híres 136. zsoltár kezdete minden változtatás ellenére mégis csak mindig az 1922-es megoldás költői soraival fog a fülünkben csengeni; így:

*Babylonnak vizei mellett ültünk
Es siralommal Siont emlegettük.
Hegedűinket ama földön
Fűzfákra függesztettük;*

s ennek szép, kifejező zenéjéért, valóban síró alliterációjáért aligha kárpótol a következő két szöveg azonos — és szószerint hű — két kezdő sora:

*Babilonnak folyóvizei mellett ültünk és sirtunk,
és Siont emlegettük...*

Vagy a 83. zsoltárban amellett a régi (1922) megoldás mellett:

*Madárnak háza van, fecskének fészke van,
Fiókáinak hol helyet találjon —*

mintha körülményesebbnek, bátorlatanabbnak éreznék az újabbat:

*Hisz a veréb is házat lel magának,
fészket a fecske is, fiókáinak hol helyet találjon.*

S az erdőket „fölegető” tűz is nyilván hívebb, de kevésbé erőteljes és megkapó, mint a „tűz, amely erdőt kaszá!” (82. zsoltár); a „hájasságtól szemük kidagad” erősebb, mert képben mondja, amit a „hajas szívükből gonoszság fakad” mintegy „racionálisabban” közöl (72. zsoltár); s az 1922-es szöveg „csontjaim megavultak”-ját bizonyára sokan nem adnák oda az új változat „csontjaim sorvadoztak”-jáért. Általában: ahol a régi fordítás merészebben él a költői lehetőségekkel, metaforákkal és kifejezésbeli szabadságokkal, ott egyik-másik megoldását még mindig szívesen látnánk, akár a szövegűség ellenére is, egy legeslegvégső és végérvényesen végleges szövegben. Olyanban, amelyben a költőnek már semmi egyébire sem kellene tekintettel lennie, mint arra, hogy tolmácsolása minél inkább a saját szíve szerint szóljon. Mert végtére valóban „*reddere sensum, non verba*” a lényeg; és a *sensus* visszaadására, s arra, hogy ezt az értelmet, lelket hogyan adja vissza, milyen hív hűtlenségekkel, milyen metaforikus áttételekkel, a más nyelv és képzetvilág milyen más megoldásaival: — ennek megítélésére mégiscsak a költő a hivatott; valószínűleg egyedül ő a hivatott rá.

S ehhez a legeslegvéglegesebb *Zsoltárok Könyvéhez* a szakszerű tudnivalók mellett, amiket a mostani kiadás bevezetéseként igen világosan, érdekesen, zsoltókat megkedveltetően és megértetően mond el Szőrényi Andor, szeretnénk olvasni magának a fordítónak a „bevezetését” is a maga műhelyébe és elményébe: vallomását arról, mit jelentettek neki a zsolatók, mit a fordításuk — egyáltalán, szeretnénk minderről már a fordító és a költő szavát is hallani, bővebben és részletesebben, mint azok a nagyon szerény és nagyon kurta, fegyelmezetten szakszerű „megjegyzések”, amelyekkel az 1922-es magyar *Zsoltárok Könyvét* kísérte Sík Sándor.

Sók szempontot kellett figyelembe vennie, sok igényt kellett kielégítenie; bizonyos, hogy ebben a legújabb *Zsoltárok Könyvében* az adott feltételek mellett a lehető legtöbbet és legjobbat adta. „Minden fordítás egy bizonyos kornak szól” — írta a fordító már említett „megjegyzéseiben”; de Sík Sándor nemcsak megtalálta „a magyar zsolatárnak ma egyedül lehetséges versformáját”, hanem ebben a formában úgy szólaltatta meg a zsolatókat, hogy az ő magyar psalmusai bizonyára nem csupán egyetlen kornak szólnak. S ha életművét vesszük szemügyre, annak pillérei közt mindig a legfontosabbak közt kell számon tartanunk egyrészt a *Himnuszok Könyvét*, másrészt a *Zsoltárok Könyvét*; mindkettő jelentős, időtálló értéke modern műfordítás-irodalmunknak is. S ahogy az előbbiben a középkori vers sajátos, szavakkal-rímekkel játszó muzikalitásának pompás megtalálását, úgy kell az utóbbiban külön méltányolnunk a nyelvi teljesítményt: azt, ahogyan megteremti a különleges magyar költői zsolatár-nyelvet és stílust, rendkívül tapintatos, hagyomány-sugallta archaizálással, s még inkább egy-egy szórendi, szókötési fordulatot, az ódonág zamatát adva versének anélkül, hogy egyben régies is lenne. S ha az ímént azt mondtuk, szívesen látnánk viszont az 1922-es változat egy-egy „erőteljességét” az újban: egyben rá kell mutatnunk az új, 1955-ös, s még inkább 1961-es változat fokozott nyelvi érettségére, ama régihez képest nagyobb súlyára, zamatára, szinte aranyjánosabb ízességére; amannak — bármily groteszkül hat itt ez a szó — kissé „nyelvújításibb” (vagy stilromantikusabb) jellegével szemben emennek dús klasszicitására; más szóval: az *Őszi fecske* költőjének kezenyomára.

Két szép kötet, *Az Űr vadászata* (1943) és a *Búvár* (1947) után Rába György hosszú időre elhallgatott; ha új kötetében, a *Nyílttengerben* a versek keltezését nézzük: új és régibb költeményei közt a csönd nyolc esztendőszakadéka húzódik. Valóban néma volt? Vagy csak eldobta, kedvetlenségében vagy fokozott igényességében, amit olykor-olykor írt? Vagy „magános, száraz éveimen át — zuhantam, mint az eső, olyan árván”, ahogy egy régi, még 1947 előtti versében írta? Mindegy; a hallgatás évei nem lehettek terméketlen évek; a költő, aki nyolc év múltán megszólal, néhány szívszorítóan nagy verssel győz meg arról, hogy a régi, páras-bolyhos, sajátos anyagú líra költőjének ez a nyolc esztendő a benső meditációnak valami olyasféle pusztasága lehetett, ahonnét a hivatottak megszikárodott inakkal, de megtelt lélekkel és megerősödött hanggal szoktak visszatérni. Ami előtte van, abban néhol még mintha merevebben, vagy rekedtebben, vagy bonyolultabban s éppen ezért problematikusabban közölné a mondandóját; ami utána következik, 1957-től, abban nemcsak föltétlenül meggyőző, hanem néhány kiemelkedő versében a megrendülés ritka élményével is megajándékoz (Egy katonától története, Prágai hétköznapiak, A vak szobrai, Üzenet a gyermekkorba). Az olvasó számára, ha elmélyül ezekben a valóban elmélyedést kívánó versekben, külön öröm és élvezet rátalálni a fiatal Rába György kissé még fátylas elfogódottsággal remegő, de már oldottan szálló dal-hangjának férfi-változatára (például az *Utazásban* vagy a három kurta strófája során nagy távlatokat fölillantó *Tihany leányában*); vagy nyommon követni puritán dallamának kígyózását, ahol minden legparányibb modulációnak, minden ritmusváltásnak nagy kifejező szerepe van, és funkcionális jelentősége ebben a takarékos, lényegre szorítkozó versszerkesztésben (például az egyébként is kiváló *Női képmás* első szakaszában).

Négy évre huszonnégy vers: Rába György nem tartozik a spontán, könnyen reagáló és könnyen író költők közé. De ebben a ritka termésben (melyhez hajdani két kötetének válogatott anyaga és bő csokornyi, igen jó műfordítás csatlakozik) ott találjuk legújabb líránk néhány maradandóan szép alkotását.

•

Kalász Mártonnak második kötete az *Ünnep előtt. A Hajnali szekerek* figyelmet keltő ígérete után egy időre mintha megtorpant volna; úgy látszott, az a simán zengő, költőileg harmonikus világ, melyben élt, talán új, nyersebb élményekre, vagy talán azért, mert ő maga is ráunt túlságos símaságára, már-már problémátlan könnyedségére, hirtelen összetört; s a költő egy kicsit tájékozatlanul s egy kicsit riadtan kezdte keresni új eszközeit, a kifejezés új lehetőségeit. Bizonyára nem egyszerre találta meg őket; s annyira került az, ami túl átlátszó, hogy olykor az ellenkező végletbe esett: a túlzásfoltosságba. Az is előfordul, hogy egy-egy sorát, sorpárját már-már erőltetettnek érezzük, a képet, illetve kifejezését pedig keresettnek (például a *Karácsonyi ének* elején: „Nyüg feszült az adventi szelekre, — torsok hegyén bukdosnak tovább”); másutt a képből túl sok van ahhoz, hogy mintegy „evidensen” hasson; az ábrázolás nem emeli ki eléggé a megvilágító lényegét; így aztán a színek egybefolytnak, s az egész egy kicsit kidolgozatlanak, kimunkálatlanak hat (például a *Csönd*). Talán ezek az „átmenet” versei; nem tudjuk, mert a költemények nincsenek keltezve, legföljebb csak gyaníthatjuk abból, hogy a költő „ecsetkezelése” fokozatosan egyre foltatlanabb lesz, de anélkül, hogy eredeti modorát elhagyná. Különösen szép példa erre a *Végül*, melyben a kép teljes tartalmában tolmácsolja a mondandót, de a maga képi művoltában, s így is nő meg, válik mintegy önmagánál jelentősebbé, de minden belebeszélés és magyarázás nélkül, éppen képi teljességében és gazdagságában (olyasféleképpen, mint sokszor Rilkenél). Még előfordul, hogy nem minden sort érzünk szükségszerűnek, ám ezek az esetlegességek (például az *Ablakban* első szakaszának negyedik sora) egyre ritkábbak; és kárpótolnak értük az olyan tömör, sűrűszövesű versek, mint a *Délután*, a szinte grünewaldi *Stáció*, vagy (valami parányi kis szabólőrínccsel) a *Gyilkosság*.

Szép kötet az *Ünnep előtt*; örömmel halljuk Kalász Márton kiérő férfihangját s örömmel tartjuk számon a legújabb nemzedék java értékei közt igényes líráját, melyet „a tisztaság elégit ki csupán”.

•

Első kötetétől aligha várhatunk teljesen kiforrott költészetet, és Gyurkovics Tibornak első köteté a *Grafit*; az sem mindennapi dolog viszont, hogy egy első kötetnek annyira meglegyen a saját színe-hangja, mint ennek. Gyurkovics Tibor tud és mer a saját szemével látni, sajátos, kissé ferde fénytörésben, parányi groteszk torzítással, melyben a játékos elrajzoltság sokszor csak valami „kis matematikai” szomorúságot leplez (*Táj, nővel*). Ez az elrajzoltság nem szándékolt, s éppen ezért éreznünk hitelesnek. *Ars poeticá*jában mondja: „Nem akarok érdekes lenni, — csak egyszerű, — a tárgyak éleihez — és szegleteihez hű. — Bizonyosat akarok mondani, — mint a matematika, — bemérni magam az éj — hajlataiba.” S ez jellemző is rá: a tárgyak, dolgok „éleit és szegleteit” látja: nem azt, ami síma és legömbölyített, hanem azt, ami szögletes, fényre-árnyra szétszabdalt, s ami éppen ebben a fölszeleteltségében, vagy furcsa megnyújtottságában árul el mivolta lényegéből valami sajátosat, kerek, harmonikus látszaton túlit. Aligha véletlen, hogy a kötet egyik legszebb és legjobb verse Csontváryt „ábrázolja”, s egy másik (bár kissé túlírva a végén) Utrillót.

Talán ezzel a „groteszk” hajlammal magyarázhatni, hogy olykor a kelle-ténél jobban kedveli a nyelvi és ritmikai ötleteket. Az ilyen pillanatnyi fegy-elem-ernyedések miatt van, hogy egy-egy verse meglazul. Alighanem ez az az alkataból eredő kísértés, melyre legéberebben kell ügyelnie. Ahol ezt elkerüli, sajátos „groteszkja” olyan teljesítményekre képes, melyek egyéni hangjukkal jóval túlemelkednek az „első kötetek” gyakran még tapogatózó színvonalán, mint például a *Radnóti Miklós emlékének*, a nyilván akartan Tóth Árpád lom-hább lejtésére fogott, s éppen ebben a hangszerelésében szerencsés *Paszell*, a *Feleségemnek*, az *Idegenek*, s az alapvetően festői látású és szerkesztésű költő festő-versei, a *Dzsungel*, vagy a már említett *Csontváry*. (Rónay György)

FILMEKRŐL. *Alba Regia*. A kép, amely elindítja ezt a nyugtalanítóan érdekes magyar filmdrámát, egyben szimbólum is: a sötét utcán romokban he-verő házak, bombatölcsérek között magános férfi megy csüggedt, tétovázó lé-pésekkel. A történet az 1944/45-ös történelmi esztendőváltás idején, az emberi-ség eddig legborzalmasabb háborújának drámai végnapjaiban, a kétségek, bi-zonytalanságok, eszmei és érzelmi zűrzavar idején játszódik le. Nemzeti és egyéni sorsoknak, népeknek és családoknak minden írói elképzelését fölül-múló tragédiái sűrűsödnek egybe ebben a dermesztő fagy és éhezés szenvedé-seitől a rügyfakasztó tavaszig tartó félesztendőben. A „drámai ellentét”-et, az érzések viharos váltakozásait maga az élet játszotta velünk akkor: a napok rohanó eseményosodra, amely a rettegés és halálfélelem, majd meg a remény-ség és az újjongó érzelm változásait zúdította ránk. Ez az apokaliptikus élmény egy katonakórház és — benne és vele — egy szerelmes pár döbbenetes frontélményeit vetíti föl azokban a hetekben, amikor a náci kilitástalan har-caik utolsó csatáit vívták és nyomukban megjelentek a győzedelmes szovjet katonák. A film jellemábrázolása nem mentes a hibáktól, mert amennyire si-került és emberien igaz az orosz katonalány alakja (Tatjana Szamojlova ki-tűnő alakítása), annyira nem érezzük őszintének és indokoltnak az orvos (Gábor Miklós) határozatlanságát a drámaian döntő percekben. Ha vannak is hibái a filmszerűség és a jellemábrázolás tekintetében az új magyar játékfilmnek, összhatásában azonban izgalmasan, erőteljesen és hitelesen érzékelteti az 1944/45-ös évek sorsformáló napjainak jelentőségét.

Rikszakuli. Thomas Mann írta egyik ragyogó tanulmányában, hogy a film rá mindig olyan hipnotikus hatással van, hogy valósággal gyermekké lesz a nézőtérén; gyermekké, akire teljes és zavartalan közvetlenséggel hatnak az érzések. Ennek a gyermekkéválásnak őszinte érzelmhullámai érintik meg a nézőt a japán filmgyártás jeles alkotásainak, a Rikszakulinak pergetésekor. A japán filmipar produkciói ritkán jutnak el hozzánk, pedig ebben az ország-ban készül évente a legtöbb film — Amerika és India mellett —, ezek azonban annyira tele vannak helyi utalásokkal, szimbólumokkal, hogy európai néző szá-mára érthetetlenek. Vannak azonban nemzetközi színvonalat elérő filmjeik és ezek közül kimagaslik nemcsak filmértékeivel, de tanításának erkölcsi nemes-ségével is a Rikszakuli, amely az 1958. évi velencei filmfesztiválon nagydíjat kapott. A film hőse egy durva, erőszakos rikszakuli, pálinkalebujok és vereke-

dések hirhedt alakja. A „*bad Macu*” élete azonban egy napon megváltozik és ennek a változásnak, igaz emberré válásának érzékenyen finom megrajzolásában emelkedik föl a film a művészi szép magasságába. A kuli egy sebesült fiút talál az utcán, akit hazavisz szüleihez. A gyermek apja hamarosan meghal és a lenézett, megvetett kuli magára vállalja az elárvult család gondozását, eltitkolva szerelmét, amelyet a fiú anyja iránt érez. Most már a szeretet és önfeláldozás parancsa irányítja életét, amely szebb, igazabb lesz. Ennek az áldozatos szeretetnek visszautasítása érleli meg végül élete tragikus befejezését. A filmnek hervadhatatlan érdeme, hogy a szentimentális, majdnem banális mesét a mű társadalmi összefüggéseinek és mondanivalójának oszthatatlan egységévé tudja összefogni. Nem akarja tanulságát mindenáron megmagyarázni, csupán felvillantja a nagy és döntő érzéseket, amelyek életutakat változtatnak meg. A szeretet és áldozatosság — amelyből olyan kevés van a földön — romantikus költőiséggel, a lényegtelenen túlmagasodva emelkedik ragyogó szimbólummá a filmben és fénye átárad azoknak a lelkebe, akik részesei a filmelőadás megindító élményének.

A gyűlölet áldozata. A film nem szorul arra, hogy közvetítőt keressen a tömegek felé. Valamennyi művészi megnyilatkozás között első helyen áll abban a tekintetben, hogy kapcsolatai közvetlenek és elevenek a közönséggel. Mégis vannak témák, amelyek a vonzó találás ellenére sem tudják fölkelteni a tömegek érdeklődését. De ennek éppen az ellenkezőjét tapasztaljuk olyan kérdéseknél, amelyeknek mai életünkkel érintkezési felületei vannak, amelyeknek megoldása a ma problémái közé tartozik. Ebben a friss aktualitásban találkozunk a néző fokozott érdeklődésével a jeles angol színes film. A gyűlölet áldozata, amely a faji megkülönböztetés, a faji gyűlölködés napjainkban annyiszor — és sokszor véres eseményekkel — szereplő problémájával foglalkozik. A film gyorstempójú eseményei egy fiatal lány meggyilkolása körül peregnek. A rendezés mellőzi a bűnügyi filmek kínálózó „izgalmas” jeleneteit, csupán a fényképszerűség hallatlan objektivitásával és életközelségével döbbsen rá a faji gyűlölködésnek olyan jelentkezéseire, amelyek egészen a legvégsőbb következményig: a gyilkosságig is vezethetnek. (Ujlaki Andor)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Mattioni Eszter a Csók Galériában rendezett gyűjteményes kiállításán 28 olajképét, 26 temperáját és 8 hímeskövét bocsátotta közszemlére. Az egykori Rudnay-tanítvány messzire elhajlott mestere valóságátlatásától, de az ő izzó magyarságának éltető szuggesztivitását kitörölhetetlenül, világító mécesként hordozza szívében és képzetlédús színeiben, játékos vonalaiban, dekoratív hatású kompozícióiban félreérthetetlenül jelzi hovátartozandóságát, mint legtermészetesebb életmegnyilvánulását. Érdeklődését kezdettől fogva a murális díszítés kötötte le. Az architektonikus szerkesztés, a zárt térben való elrendeződés, a freskófestés és a mozaiképítkezés vonzotta képzeletét. Saját maga jött rá a hímesköőbrázolásra, mellyel az ország határain túl is, megbecsült nevet szerzett. Hímeskövei érdekességük mellett igen változatosak, finomak, művésziek és a legkülönbözőbb igényekhez bámulatos sokoldalúsággal alkalmazkodók. Szolgálhatnak fényűző díszítésül, vagy szerény szobadísznek. Készíthetők féldrágakőből, márványzúzalékból, majolikátörmeléből, üvegcserepekből, színezett cementből, dúsított kátrányból, sólt műanyagból is. Mattioni Eszter ebben az egyéniségére szabott műfajban emelkedik ki és alkot vonzón szép műveket, amelyek a maguk nemében nőies jellegük finomságaival hasonlóan eredetiek, mint Ferenczy Noémi felejthetetlen szöttesei. *Virágcsendélete*, *Feketeruhás öregasszonya*, *Galambjai*, *Arató leánya*, *Fiatal paraszt párja*: szembonyörkődtető színösszhangjuk mellett kompozíciójuk kellemes kiegyensúlyozottságával is hatnak. Festményei túlnyomó részben elötanulmányoknak a szerepét töltik be hímesköveihez és ha nem, pihentető elkalandozások benyomásait keltik. Szórakoztató látványosságzámba mennek, kifejezetten szobadísz-jellegűek és főként azzal hatnak, hogy azonnal, az első szempillantásra megragadják a figyelmet, hogy hangulatot teremtve, szerényen eltereljük a néző tekintetét másra, akármire, miután megtették feladatukat, hogy hozzájárultak valamilyen kedvező légkör kialakításához, szíves társas együttműködésre.

Andrássy Kurta János szobrai a Múcsarnok kamaratermében egy őstehetségű szobrászművész érett kibontakozására derítenek fényt. A tíz éves korában elárvult kőművesnap számos küzdelmes vívódások után saját önerejéből fejlesztette ki művészegyeniségét. Hajlíthatatlan, kemény jellem, akit a sorcsapások, mellőzések, megnevezések harca, ellenállásra edzettek és arra szorítottak, hogy bátran és elfogulatlanul szembenézzen önmagával, leszámoljon a hiúság és az önámítás kísértéseivel és csak egy urat szolgáljon, hitének, lelkiismeretének, belső sugallatainak parancsait követve. Távól a tülekedés zajától, elvonult magányában dolgozik rendületlenül, megszállottan. A körplasztikában nincsen ma neki e hazában párja! Egész alakot olyan magától értetődő természetességgel életre hívni, megjeleníteni, állva, ülve, fekvé, guggolva, vagy meggémberedett tagokkal magában merülve, vagy alvásból fokozatosan ébredve és kinyújtózkodva: magyar szobrásznak még rajta kívül alig sikerülhetett. Mailolra kell gondolnunk, és a nagy francia szobrászokra, amikor tökéletes élethűséggel megmintázták szobraiban gyönyörködünk. Szobortestjei szinte lélegzenek és annyira a helyén van minden egyes porcikájuk, hogy bármely oldalról szemléljük őket, mindenütt megbontatlan, teljes az összhang, és ha gondolatban, pusztán ötletből egy-egy vonalat, görbületet elhagynánk, módosítanánk, vagy máshová igazítanánk, a test valószínűleg feljajdulna fájdalomában, ha megszólalhatna. Medgyessy szobrain kívül még nem éreztük magyar szobroknál ezt a játszi könnyedséget és azt a pajzán szuggesziót, hogy hirtelen, ha kedve tartja, megmozdul a szobor és lelép az állványról. És minél tovább, minél elmerültebben nézzük e szobrokat, annál inkább megbarátozunk velük, annál többet vallanak alkotójukról, a népével azonosuló aggódó szeretetéről, szellemének magasba szökő áhítatáról és mélységes alázatáról, végsőfokon törhetetlen istenhitéről. Van egy lantot pengető leányalakja (*Zene*), imádkozó apácának is gondolhatók: művészet és vallás összeolvadása. Monumentális hatású az *Álföldi szifn*, egy mozdulatlaságba merült ülő nőalakja, bamba, aluszékony, de ugyanakkor ravasz és a legkisebb neszre is felferkenő nézéssel. Mintha az elhanyagolt, magára, s vesznihagyott, butításnak kiszolgáltatott népet jelképezne vádolon és számonkérőn, de egyben kirobbanó erőből feszült mozdulatlaságban félelmetes, kihasználatlan és roppant lehetőségeket sejtetve. Ebben a szoborremekelésben a diadalmas magyar jövő szimbólumát látom. — Az utánozhatatlanul egyszerűnek, természetesen ható és mégis szerföltött bonyolult ülő elhelyezkedésben ábrázolt másik nőalakjában, melynek a *Gond* címet adja, ugyancsak szimbolikusan mutatja be az igazi ígát húzó félnek, az asszonynak a sorsát, akit a gond szagat, kedélye azonban töretlenül derűs, szinte enyeelve huncutkodó, mialatt roskadozik a vállalt felelősségtől és megterheléstől. Gyönyörű kifejezés. Együttérzése a nőkkel megnyilvánul például abban is, hogy a *Munka* címet viselő, verejtékező testtartású figurájában nem férfit, hanem nőt ábrázol. Úgy hat ez a kis szobor, mint figyelmeztetés, legyünk kíméletesebbek, résztvevőbbek a gyengéd nemmel szemben. — Van érkeke a humor, a jóízű megnevetetés iránt is. *Zsuzsánna* című szobra például, hajtincseit kétfelé húzgáló bájos nőábráján: a hozzá képzelt bibliai véneket csúfolja ki ellenállhatatlan kedvességgel. *Falubolond*-ja a falu légkörét árasztja hamisítatlan hitelességgel, ebben az élő figurában, melyet kíméletlen őszinteséggel, de részvétellel jellemez, érzékeltetve a viháncoló, összesereglett gyermekhadat és a házak előtti padkákon komoly szótlanossággal ülő véneket is. Bájos és szuggesztes, jól fejlett izomzata, karcsúnak se mondható, jó húsból levő testi mivolta ellenére is, libbenni, a földtől elszakadni látszik, hogy hirtelen tovatűnjék, mint egy szép látomás. Aki ilyen szuggesztióra képes, az őstehetségű, vérbeli szobrász és mert célkitűzései mélyből, az anyaföldből, népének szeretetéből erednek, nagy szobrász is.

A „Május 1”-mozi előcsarnokában kétsoros üvegszekrényekben, eléggé nem dicsérhető pedagógiai ösztönnel, reklámcédulák és plakátok helyett képzőművészeti alkotások vonják magukra a várakozó, vagy a szünetben fel-alá járkáló közönség figyelmét. Akarva-nemakarva, még a céltalanul bámeszködő szem is

olykor-olykor rá-rápislog egy-egy képre, kedvet kaphat, hogy hosszabban nézelődjék, még csak ki sem fáradhat a 25—30 képből álló tárlat megtekintésében. Esetleg egyesekben az ilyen kiállítás komolyabb érdeklődést is kiválthat a képzőművészet nagy mestereinek megismerése iránt. Sinkó Károly nagy-marosai képeit állította ki. Felerészüket a franciák által meghonosított és Szőnyi által is kedvvel alkalmazott guache-technikával készítette, a helyszínen örökítve meg nyári s őszi tájhangulatait, felerészüket pedig a lombjavesztett téli tájról jegyezte fel lazított tussal. Sinkó kitűnő rajzkészségével már főiskolás korában, ösztöndíjakkal jutalmazottan kitűnt és a grafika különböző területein sikeresen dolgozott. Hazai és külföldi kiállításokon vesz részt és keresettek, megbecsültek a plakátjai, könyvillusztrációi, akvarelljei, guache- és temperamunkái. Nagymarosi képein a legszembetűnőbb és egyben a legvonzóbb vonása, hogy hitelesen, jóismerősként ábrázolja ennek a sajátos helyi jelleggel, más tájjal alig összetéveszthető arcullattal bíró Dunakanyarnak háztömbjeit, fecsportjait, a visegrádi hegyekre nyíló kilátását, szinte a légkört, az egével és a földjével együtt. Vannak visszatérő témái, mint a *Cigánysoron*. Ugyanaz a környezet, ugyanaz a feljáró, kiszögelléseivel, sarkaival és sokat tanulmányozott hangulatával és mégis, mindig talál az újabb megoldásban váratlan, meglepő részleteket, új színeket, más nézőpontot és izgalmas fejlődési lehetőséget érettebb, mélyebb, teljesebb megfogalmazásra. A visszatérő témák után annál frissebbnek hatnak az egészen új benyomások, az ismeretlen, még ki nem tapasztalt részletekkel és csak az újonnan ízelgetett tájhangulati elemekkel. Nem mondhatunk nagyobb dicséretet Sinkó képeiről: első látásra is, és hosszabb szemlélet után is tetszenek. Nem hivalkodó, őszinte, meghitt vallomások az el-fogulatlan természetszeretetről (*Haits Géza*)

*

Vidovszky Béla kiállítása. Az 1883-ban Gyomán született Vidovszky Béla újabb festményeit mutatta be a Váci-utcai Csók-galéria. A művész, akinek egyik mestere Ferenczy Károly volt, sokáig dolgozott a művészettörténetileg oly jelentős szolnoki telepen, s tagja volt a Szinyei Társaságnak is, amely a két háború között művészeink legjavát gyűjtötte egybe.

Vidovszky a naturalizmushoz áll közel, de mindenkor izlés, szellemi előkelőség, szerénység jellemzi munkáit. Sokan talán avatagnak mondják műveit, azonban aligha van igazuk, mert minden stílus érvényes és akceptálandó, amelyet egy művész őszintén, komoly hittel és becsületesen képvisel egy életen keresztül. Finom enteriőrjei a régi korok szorgalmas és érdemes kismestereit idézik, szigligeti, fraknoi, tatai tájképei, római, velencei, genfi városképei is kitűnnek mesterségbeli korrektségükkel. Egy hosszú festői pálya felhalmozódott művészi tapasztalatai nyilvánulnak meg „Sümegi templombelső Maulbertsch-freskókkal” és „Csók István műtermé” című vázmaiban.

Thomas Mann abban az előszavában, amely a József-tetralógia egykötetes amerikai kiadása előtt jelent meg, hitet tesz a „jó, becsületes munka” mellett: „mert kereskedő fia vagyok, alapjában véve hiszek a minőségben”. Ilyenfajta tartósságot — melynek pillérei tisztesség és művészi minőség — érzünk Vidovszky halkszavú festészetében is. (*Dévényi Iván*)

ZENEI JEGYZETEK. (Bartók: Zene, Honegger: Dávid király) A Bagyzenakari Bérlet utolsó előadásán a XX. század leglényegesebb alkotásai közül kettőt szólaltatott meg Ferencsik János vezényletével az Állami Hangversenyzenekar és a Budapesti Kórus (karigazgató: Forrai Miklós). Két szempontból is érdekesnek ígérkezett a hangverseny. Az egyik: napjainkban egyre fokozott érdeklődés és viták kísérik századunk zenéjének fejlődését, és módunkban volt személyes benyomások alapján képet formálni annak két jellegzetes alkotójáról: Bartók Béláról és Arthur Honeggerről. A másik (ami nagyjából az előzőhöz kapcsolódik): végre mi is egyenrangú vetélytársként kapcsolódunk bele a világ zenei életébe, amikor a külföldi szinte elkoportatott művek legjelentősebbjeit hazai hangversenytermekben is megszólaltatjuk. Az persze kevésbé örvendetes, sőt, nagyonis szomorú, hogy Bartók is ebbe a kategóriába tartozik. Tény ugyanis, hogy míg külföldön nincs olyan hét, amelyiken vala-

melyik jelentősebb művét elő ne adnák, addig nálunk örömnappalnak számít minden felhangzó Bartók-mű. Nem is beszélve a lemezfelvételekről: Csak példaképpen említem meg, hogy a hanglemezboltokban már régen kapni lehetett a III. zongoraversenyt — szovjet lemezen, hazai felvétele azonban csupán az elmúlt évben lett hozzáférhető. (Itt említjük meg hálás szeretettel elsősorban Ferencsik János, Fischer Annie, Török Erzs, Zemléni Kornél és a Tátraí-vonósnégyes nevét. Ők voltak az elsők, akik valóban nemzetközi színvonalon, áldozatot nem kímélve gyűjtötték a Bartók-zene hivatát.) Összintén örülünk, hogy az idei ünnepi évben végre megváltozott a helyzet és egyre-másra hangzanak fel élményszerű Bartók-hangversenyek. Mert a Bartók-muzsika sikere ma már nem a közönségen múlik. Eppen a Zene hatalmas sikere igazolja, hogy a „nem értsem Bartókot” jelszó már inkább erőltetett különckedés.

A húros, ütőhangszerekre és cselesztára írt Zene 1936-ban született. Ugyanabban az évben tehát, amelyről József Attila, a nagy költőtárs ezt írta:

Tudtam, hogy ősz lesz s majd fűteni kell,
de nem hittem, hogy itt van, ily közel,
hogy szemembe néz s fülembé morog. (Ősz)

És talán még nagyszerűbben érezteti az esztendő hangulatát Radnóti Miklós:

És holnap már lehet,
hogy utolszor tétováz ajkadon
elillanó lehelleget
s halott arcodra sávokat
a hulló bombák árnya von. (Decemberi reggel)

Bartók művészetének elemzői szinte kivétel nélkül egyetértettek abban, hogy a Zene „felszakítja a zenei klasszika korlátait és az arhaikus világot tárja fel”. Sőt, Demény János, a bartóki életmű kitűnő ismerője, így egészíti ki ezt a gondolatot: „... Bartók... levonta a világkrízisnek a fehéremberfaj számára legtragikusabb következtetését — azt, hogy a fehér emberiség (a színes kultúrák történetutániságába zuhant és ezzel, pszichológiailag, színes emberfajává vált—, meg merete mutatni azt az egyedül járható belső utat, amelyen ma bárki elindulhat az első idők felé, a történetelőtti aranykorba.” Nos, kétségtelen, hogy a Zene lefojtott levegőjében ez a gondolat is benne vibrál. Mi azonban még valamit ott érzünk a műben, s ez a valami nem objektív kiszűrés, hanem inkább valami elementáris erejű, rémült sikoltás. Ugyanaz, ami az imént idézett versek hangulatát is nehézzé, kietlenné teszi. Bartók alighanem ugyanúgy megérezte a „holnap hulló bombák tragikus árnyát”, mint Radnóti, ő azonban másként védekezett árnyékuk ellen: úgy, hogy a primér zenei elemek világába menekült előlük. A bombázók víjjogása és a lehulló bombák robbanása azonban oda is nyomon követte. Azt hiszem, a harmadik tétel csúsztatott, sikoltó hegedű glissandói mindenkit felkeltették a háborús évek emlékeit, amikor újra és újra feljajdult a szirénák szava. Ez a szörnyű sikoly még Amerikába is elkísérte Bartókot. Agatha Fassett írja le könyvében azt a jelenetet, amikor látogatást téve egy kórházban, beleszóppentek egy légiriadós gyakorlatba. Amikor végetért a gyakorlat, „... Bartók semmit sem szólt. Csak a vecsoránál vettem észre — folytatja az író —, hogy nagy nyugtalanság fogta el. Szeme rémületet fejezett ki, vakon meredt elő sápadt arcából”. A két asszony (a másik a felesége volt), igyekezett megnyugtatni. „Ez csak gyakorlat volt” — mondogatták. „Nekem igazi volt — válaszolta csendesen —, igazi és iszonyatos. Összeomlott a bányá minden köve, házak omlottak be, ablakok csörömpöltek, emberek, állatok temetődtek alájuk. Egyetlen kődarab elég ahhoz, hogy civilizációt pusztítson. De az a sziréna embermilliókat siketített meg, átvette a szívüket, miközben a hulló bombák alatt futottak, a pusztulás könyörtelen, mindent összezúzó parancsára. Háború van, hullnak a bombák, ebben a percben éppúgy, mint az előbbiben, valahol, de valahol mindig, s most már nincs menekvés.” Igen, ami a Zenében még mint csak rémült sejtelem élt, az a valóságban sokkal borzalmasabban öltött testet.

A Zene magában hordozza azonban a megoldás kísérletét is. Formailag: a kromatikus fúgatéma diatonikus visszatérítésében és tartalmilag is, — de erre feleljen ismét a költő:

O, költő, tisztán élj te most,
mint a széljárta havasok
lakói s oly büntelen,
mint jámbor, régi képeken
pöttömnyi gyermek Jézusok.

S oly keményen is, mint a sok
sebtől vérző, nagy farkasok.

(Radnóti: Járkálj csak, halálraitélt)

Igen, ilyesféle a megoldás kísérlete Bartóknál is. S hogy sohasem lehetett átélt valósággá, annak az is a magyarázata, hogy Bartók lelkében nem farkas lakott (Radnótiében sem), hanem érző, humanista szív dobogott. Milyen meg-
rázó Agatha Fassett egyik-másik szemléletes leírása arról, hogy Bartók meny-
nyire szerette a természetet. S mennyire szerette volna az embereket! Az em-
berek azonban (legalábbis egy részük) — farkasok voltak. S ezért menekült
vissza a zeneszerző egy primér, történetelőtti időbe, amelyről az odavágyó köl-
tész is annyit regél, kezdve Vergiliustól, egészen Radnótiig. Együtt sírták
vissza azt a kort, amikor a farkas és a bárány együtt legelészett, a fák önként
ontották virágaikat s a föld műveletlenül is bő termést hozott. Ha mindez
szó szerint véve irreális is, jelképesen igenis megvalósítható, sőt meg is kell
valósítanunk. Bartók művészete és a Zene tanulságai is erre tanítanak ben-
nünket.

A Zene nagyszerű tolmácsolása után kicsit halványinak, színtelennek érez-
tük a Dávid király megszólaltatását. Lehet, hogy azért, mert a drámai zsoltár
leszűrt, optimista végkicsengése nem kavar olyan mély hullámokat, mint a Bar-
tók-mű komplex kérdései. Szerintünk azonban az előadással is valami baj volt:
Ujlaky László, a prózai szöveg megszólaltatója nem tudta feledtetni Báthly
Lajos hatalmas orgánumát és nemes pátosztát, az énekesek pedig (a Sándor Ju-
dit helyére áldozatosan beugró Werner Mária, Tiszay Magda és Szabó Miklós)
noha dicséretesen helytálltak, nem teremtettek igazán forró atmoszférát. A
nagy pillanatokat ezúttal a kórus és zenekar szereplése jelentette. Különöské-
ppen a záró Allelujában. De van a Dávid királynak még egy parányi hibája.
Erről így ír a szerző, Honegger. „A Dávid király meghallgatása nem kelt már
élénk visszhangot bennem. Egy kicsit unatkozva hallgatom s megpróbálom
megkeresni az erényeket a hibák között. (Némi túlzás!) A Dávid király legna-
gyobb hibája abból adódik, hogy manapság oratóriumként játsszák, holott ere-
detileg színpadi zenének született, egy dráma kísérőzenéjeként.”

1921 legelején René Morax, a Théâtre de Jorat egyik alapítója, levélben
kérte meg Honeggert, írjon zenét Dávid király történetéhez. „Anélkül, hogy
felmérem volna a rám bízott munka fontosságát, örömmel elvállaltam, mivel
a téma nagyszerűen megfelelt egy olyan bibliai szövegnek, mint én vagyok.” Annál is
szívesebben vállalta el Honegger a megbízatást, mert nagyon tetszhetett neki a
Théâtre de Jorat érdekes kísérletező-munkája. Az Alpok lejtőjén alapított szin-
házban rendszerint műkedvelők előadását élvezte a közönség; hal magas, hol
kevésbé magas színvonalon, de nem egyszer meglepve, elismerő szimpátiával.
(Szinrehozták pl. Gluck Orfeuszát is.) Aztán jött a háború s annyi más mellett
a kis színházat is elsöpörte. És csak évekkel később nyitották meg újból —
éppen a Dávid királlyal. „Diákok, parasztok és hivatásos művészek vettek részt
közös örömeinkben — írja Honegger. Három festő készítette a díszleteket és
jelmezeket: Jean Morax, Cingria és Hugonnet. Huszonhét képből állt a darab,
— s valódi szekereink voltak, amelyeket valódi lovak húztak. Erőfeszítéseinket
siker koronázta.”

Honeggernek két nehézséggel kellett megbirkóznia. Az egyik a szinte el-
képzelhetetlenül rövid határidő (alig 2 és fél hónapja volt a zene megkompo-
nálására), a másik a színház zenekarának meglehetősen furcsa összetétele: mind-

össze egyetlen vonóshangszerük volt, egy árva nagybőgő. Honegger mégis elvállalta a feladatot s, noha a bemutató nem hozott nagy sikert, ez volt az első „igazi kiugrása”. Hamarosan részleteket játszottak belőle az Annecy-le-Vieux-i templomban és Honeggernek át kellett hangszereznie, mert mindenütt oratórium-formában akarták előadni. Ekkor került a darabba a prózái szövegmondó és ekkor alakult ki az oratórium, vagy ahogy Honegger mondja: „drámai zsol-tár” mai formája.

Dávid király történetét jól ismerjük az Ószövetségből. És éppen a bibliai történet ismeretében ragad meg bennünket, hogy Honegger mennyi invencióval éli újjá az ott megírt eseményeket. A Dávid királyt hallgatva feltétlenül igazolva látjuk a szerző önvallomását, t. i. amikor „bibliás” embernek nevezi magát. És hitelt adunk Alfred Collingnak, aki a jelen század egyik legvallásosabb zeneszerzőjeként említi Honeggert.

Azt már valószínűleg a hajszolt tempó rovására kell írunk, hogy a mű egésze nem kelt egységes benyomást. Itt-ott elnagyolt, vázlatos, másutt viszont részletező, szinte unalmasan aprólékos. A Frigyláda előtti ünnepség rajza, az Alleluja-fugato és a Dávid halála c. rész azonban vitathatatlan remekmű, a zeneirodalom halhatatlan alkotása. És még egy nagy tanulsága van a Dávid királynak, melyet Szelényi István fogalmaz meg nagyon finoman és találóan szép ismertetőjében. Való igaz: Dávid parittyája nem csak a valóságos Góliátot terítette le, hanem jelképesen a kiábrándult Európa nagy életundorát, 1921 művészeti, erkölcsi és társadalmi nihilizmusát is. Hogy ebben a másik harcban is a Biblia segítette győzelemre Honeggert, az csak azt mutatja, hogy a Szentírás a hívő ember örök erőforrása marad. (Rónay László)

NEMZETKÖZI FOTOKIÁLLÍTÁS. A Magyar Fotóművészek Szövetsége az Ernst múzeumban rendezte meg a 4. Nemzetközi Művészi Fénykéпкиállítást. A világ fotóművészeinek ez a lassacskán hagyományossá váló seregszemléje a képek mennyisége és a származási országok sokfélesége tekintetében ezúttal sem maradt el a régebbiektől, hiszen 36 országból közel 4,000 képet küldtek be és a zsűri a hatalmas anyagnak mintegy tized részét találta alkalmasnak a kiállításra. Már nehezebb lenne egyértelmű igennel válaszolni arra a kérdésre, vajon a kiállítás művészi színvonala is elérte-e akárcsak a legutóbbiét is.

Ma már bizvást eldöntöttnek tekinthetjük azt az egy időben sokat vitatott kérdést, hogy önálló művészet-e és művészet-e egyáltalán a fényképezés. Még ez az inkább közepes színvonalú kiállítás is kellő módon bizonyítja, hogy a fotózás régen kinőtt már nemcsak a családi albumokból, de az igényesebb riportszerű regisztrálási feladatokból is. A technika, az optika és a vegytan segítségével új és nagyszerű lehetőséget adott a kezünkbe a minket körülvevő valóság megragadására és ábrázolására. És aki művészként él ezekkel a lehetőségekkel, éppúgy sokat el tud mondani nekünk a világról, a természetről, az emberekről, lelkieg gazdagítani tud minket és szebbé teszi életünket, mint akármilyen másik művész. Még ha korlátozottabbak is a lehetőségei, mint a hagyományos művészeti ágaké.

A 4. Nemzetközi Művészi Fénykéпкиállítás fő hiányossága az volt, hogy még mesterségesen is korlátozta a művészi kifejezés lehetőségeit, amikor megszabta a beküldendő képek tematikáját. Bármennyire rokonszenves gondolat is azt kérni a világ fotósaitól, hogy „Hétköznapiak — ünnepnapok” címmel a mai ember feszültségekkal, nyugtalansággal és kétségekkel teli életét mutassák be (a program szerint optimista kicsengéssel), ez szükségképpen a riportkép irányába tolta el a kiállításra került anyag jellegét. Nem arról van szó, hogy a fényképezésnek nem lehetne fő témája az ember, hiszen minden ábrázoló művészeté az. De talán helyesebb rábíznunk magunkra a művészekre, hogyan közelítik meg ezt az évezredek óta örök témát, amelytől úgysem tudnak szabadulni. Ha a kiállítás rendezőse az ún. „formalisztikus” megoldásokat akarta ilyen módon elkerülni, azok kiküszöbölésére bőséges alkalma lett volna a zsűrizésnél, ahol amúgy is mindössze tíz százalékát kellett a beküldött anyagnak kiválogatni. Kár volt viszont a téma-előírással kirekeszteni egy sor olyan, a művészi fényképezés immanens adottságaiból eredő megoldást, amelynekben a legutóbbi kiállításnak különösen keleti anyagában gyönyörködhattunk. Annál is inkább,

mert hiszen a jó szemmel meglátott táj és környezet, sokszor ugyanannyit elmond a benne élő emberről, mintha őt magát ábrázolnánk.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy a mostani kiállítás is nem örvendeztetett meg néhány felejthetetlenül szép képpel. Mégha azok értékelésében nem is egyezik meg a véleményünk mindenben az aranyérmeket odaitélő zsűriével, amely a jelek szerint inkább a riport értékű képeket jutalmazta. Így például a csehszlovák anyagból kitüntetett *Bahensky*: „A döntő pillanat” inkább csak finom humora miatt érdemel figyelmet, míg az ugyancsak csehszlovák *Doskocil*: „Ejszakai utazás”-a a legmagasabbrendű fotóművészet gyönyörű darabja. Néhány egészen egyszerű elemből finom, artistikus képet szerkesztett a finn *Pitkänen*: „Munkás” című alkotásán. A holland *Dalsheim*: „Egész nap mennék” című képén öt apáca alakját látjuk teljesen szürke háttér előtt, mintha lebegnének; mély szimbolikájú, nagyon szép kép. Kiemelkedik az európai anyagból a portugál *Paixao*: „Öregasszony”-a, a román *Hoeffer*: „Hegesztő”-je, a szovjet *Tyihonov*: „Február”-ja.

A fényképezés igazi művészeinek bizonyultak ezúttal is a keleti országok fotósai. Az indiai *Rao*: „Kettős portré”-ja talán az egész kiállításnak legszebb darabja volt. A kínai *Tchan Fou Li*: „Hajnalban”-ja a lehetőfinom kínai tusrajzok emlékét idézi. Teljes egészében kitűnő a malájföldi anyag.

Hamis úton járnak viszont érzésünk szerint a technikai trükkök igénybevételével a grafikával kacérkodó osztrák fotósok. A munkájuk egyáltalán nem meggyőző.

Kisebb számban színes képek is szerepeltek a kiállításon. De bármilyen tökéletesek legyenek is technikailag, úgy látszik, a művészi fényképezés igazi területe továbbra is a fekete-fehér kép marad. A színes kép a maga tarkaságával mintha kiszaladna a művész ellenőrzése alól. Viszont egy nagy hivatása lehet: kiszoríthatja a naturalista giccs festészetet, mert ennél sokkal szebb.

Külön teremben szerepelt a magyar anyag, amely ezúttal örvendetesen jobb volt a legutóbbi kiállításon látottnál és egyenrangú volt a külföldiekkel. *Bojár* Sándor méltán kitüntetett „Alkohol”-ja mellett ki kell még emelni *Petrovits* László: „Műteremben”-jét és *Czeizing* Lajos: „Tél a Balatonon”-ját.

(Doromby Károly)

EMLÉK ÉS ÉLET A MOHÁCSI TEMETŐ TÁJÁN. Mint ismeretes, Baranya megye tanácsának anyagi támogatásával és a sátorhelyi állami gazdaság megértő segítségével az elmúlt nyáron ásatások indultak a tragikus emlékü mohácsi csatater felkutatására. A kutatást a pécsi Janus-Pannonius múzeum főigazgatóságának támogatásával *Papp* László régész vezette nagy lelkesedéssel. Eddigi kutatásai országos érdeklődést váltottak ki, s miként a napilapokban is olvashattuk: „fiatalok és öregek, diákok és munkások seregestől keresték fel Mohács táját, hogy a munkálatokat figyelhessék”.

A pécsi régész több munkatársával hónapokig ásatta, mérte, fényképezte a roppant mezőseget, amelyen 1526-ban „Szent János fővételének napján két óra alatt tönkrementek Magyarországot Szolimán császár hadai”. A kutatás során két tömegsirt találtak, de ezek mellett leginkább az egykori földmérésben szereplő 123-as magaslattal keresték. A mai feltevés szerint ugyanis az ütközetnek nem északkeleti, hanem kelet-nyugati irányban kellett lezajlania, valamivel lejjebb, mint ahol az említett két sirt felásták. Ennek a magaslattal megtalálása nyilván felderítené azt is, hogy *Brodarics* István püspök-történész, az egykorú szemtanú leírásában szereplő Földvár és Kerekegyháza községek merre is feküdtek akkoron, hiszen ezek körül dúlt a két óras ütközet... A megtalált tömegsírok azt látszanak bizonyítani, hogy eltérően az eddigi feltevéstől, a csata nem a mohácsi mezőn, hanem a mai Nagynyárad község határában zajlott le. És ezt a véleményt nagyban igazolja a falu mezőinek zavarlatlan síksága, mely olyan síma a bástyafalként húzóódó nyáradi dombhat — az egykori Duna-meder — előtt, akár a gyűrűtábla, míg Mohácstól északkeletre enyhén halmos és emelkedő a táj vonala. Hogy a sírokban bajor és cseh pénzérméket találtak, szintén az új felfogás helyességét támasztja alá, csak éppen Kerekegyháza és Földvár községek hiányoznak és a 123-as magaslattal. De a táj néma és az egykori községek határa nyomtalanul beleolvadt a közeli falvakéba

és az untalan változó dunai és drávai árterületek mocsaraiba. Egy kitűnő pécsi történész, a Dunántúli Tudományos Intézet tagja, Ruzsás Lajos észrevétele szerint: „Vissza kellene állítani a táj középkori képét, talajtani vizsgálatok segítségével megállapítani, hogy hol volt erdő és hol volt mocsár, akkor előtűnhetne az egykori csata helye, a 123-as magaslat és a két község, Kerekegyháza és Földvár.”

E fárasztó de nem eredménytelen kutatás után járva azonban nemcsak a halálmező gyászos történelmi emlékei kínálkoznak gyűjtésre, a huszonétezer harcosnak, papoknak, katonáknak tetemei, Kanizsai Dorottya tömegsírja, hanem ugyanúgy a körülötte zajló, erősödő, forró mai élet is. Hiszen akár megtalálják teljes bizonyossággal azt a helyet, Mohács tragédiája nem lesz sem nagyobb, sem kisebb történelmünkben, bármelyik magaslaton történt is a pusztítás. Annál beszédesebb bizonyítéka magyar népünk erőfeszítésének, hogy a közel harmincezer lakosú Mohács táján az egykori nagy temető szomszédságában mennyi élő gazdagságra bukkantunk, míg a többszáz éves sírok, történelmi emlékek nyomában járunk.

Ennek az országos érdeklődés előterébe került falunak, Nagynyárádnak, melynek határában a kutatások folynak, filiája Sátorhely, ahonnét a régészek a kutató munkához szükséges segítséget kapták. És azidőben, míg a föld mélyén kutatták, a falu csodálatos szépségű barokk templomának restaurációját is végezték. A templom Mária Terézia parancsára, a második, a győztes mohácsi csata (1687) emlékére épült. A Műemlékek Országos Felügyelőségének megállapítása szerint „nemcsak a pécsi egyházmegye, de az egész Dunántúl egyik legszebb barokk építészeti alkotása”. Vannak olyan feltevések is, hogy éppen ez a kemény templomdomb, ahova a parancs a templomot helyeztette, ez lehet a sokat keresett 123-as magaslat s aki a tájat ismeri, látta, ezt a feltevést el is fogadja. Mert magaslat aztán sehol sincs többé a tájban egészen a cukorsüvegként kirajzolódó Harsányi hegyig (az egykori Szársomlyó), amelynek oldalán a világhírű villányi vörösbort terem a gondozott szőlőskertekben. Itt „halál helyett az élet” felé tekintünk, míg a villányi bor és szőlőoltvány-gazdaság területén gyűjtjük az adatokat. Különösen érdekes, sőt örömteli, amit a villányi parókia könyvtárszobájában olvashattunk Loschert Kázmér nemrégiben elhunyt történész-plébános feljegyzéseiben:

„A villányi vörösbort első szőlővesszőit Szent István pécsi püspökének, Bonipertnek frank szerzetesei ültették Szársomlyó hegyére. Ezek között éppen Hilduin atya, az akkori pécsi káptalani iskola latin tanára.”

Villánytól Sátorhelyig egymást érik a gonddal vezetett és irányított állami gazdaságok halastavai, vadaskertjei, dúsan termő mezői, s a kisebb-nagyobb falvak parasztságának kemény szorgalmával fenntartott termelői szövetkezetek. Villány és Mohács között Majson ugyancsak ősi templomot restaurálnak, mert azt is, akár nagynyárádit, a harmadik, az 1944-es mohácsi csata pusztította el. Nagynyárádon harminchárom aknalövés érte a templomot, a majsit pedig olyan súlyos rongálódás érte, hogy az 1939-ben restaurált templomot teljesen újjá kell építeni. Külön elgondolkoztató, hogy az egykori mohácsi nagy temető táját a kétszázévvél ezelőtt idetelepített német telepesek tették ismét virulóvá és kétfélezádas munkájukat éppen fajtestvéreik pusztították el és dúlták fel, akár a vidék legérdekesebb, Mohácsnál is vonzóbb és városibb falujának, Bólynak bájos barokk és empire emlékeit, köztük napóleoni relikviákat is.

Bóly éppen ezer esztendő után talált önmagára és lett azzá, ami egykor Botond vezér idejében volt, ahogy Horváth Kázmér finom mohácsi utikalauzban olvassuk. Csupán most hosszú az ó betűje, míg akkor rövid volt. Horváth Kázmér szerint Bóly akkor katonai központ, azaz boly volt, akárcsak a hozzá közelfekvő két mai Márokok község azidőben: egy maroknyi katonai őrség helyét jelentette. Ez a száz évig Németbólyként ismert mai Bóly seholsem szerepel a mohácsi csaták leírásaiban, bár jóval közelebb esett Mohácshoz, mint az egykori Papharc után Babarcnak ismert utánpótlási telep. Mégis háromszor éri pusztítás és mindenkor éppen a mohácsi csaták nyomán. Tömegsírhaj nin-csenek, de annál több benne az őskori és a római kori emlék. 1526-ban nem érintik sem a magyar, sem a török csapatok, annál inkább a mögöttük járó kóbor zsoldosok, akik leégették a XII. században már meglévő plébániáját, temp-

lomát és iskoláját is. Az 1687-es, a török hadak felszámolását elindító győzemes mohácsi csata idején házsorai égtek le, míg az 1944-es háború alkalmával a község közepén magasló Batthyányiak által emelt bájos barokk kastély sok értéke. A község 1703-ban került Batthyány Ádám generális birtokába s a XIX. században épült kastélyban több ízben megfordultak a szabadsághős Batthyányiak is, különösen Batthyány Kázmér, az emigrációba menekült 48-as baranyai főispán és Batthyány Lajos, az első független magyar kormány miniszterelnöke.

Bóly sajátos arculatát a bajor-földi telepések adták meg akkoriban. Ezek a telepések két külön utcában laktak s a két utcában két külön világot képviseltek. Egyikben, a Handwerkersgassében: kádárok, szappanfőzők, tímárok, mézeskalácsosok és óráskok laktak a szokásos falusi kézművesek között. E mesterek műhelyeiben 1848-tól mindenütt ott őrizték Kossuth Lajos arcképét, lelkesen éltették a magyar szabadságharc eszméit. Ezért történhetett, hogy Amtmann Prosper, Baranya legnagyobb zeneművésze, a bécsi Opera egykori fuvolása így írt 1847 táján Bécsbe, ottani barátaihoz, apjának, Amtmann tisztartónak bólyi házából: „Ez a falu itt Bóly, olyan, mintha Bécs külvárosa lenne, mondjuk Heiligenstadt, csak nincsenek benne kaszárnnyák, de minden iparosmestere rebellis...” És ezért történhetett, hogy 1848-ban Mohács után a bólyi iparosok jelentkeztek legelőször Kossuth-katonának... Már a másik bólyi utca, a Bauers-gasse mozdíthatatlanabb volt: minden lelkességük, szívószorgalmuk a föld iránt égett bennük és fáradhatatlanul teremtettk a szőlőskertjeiket, nevelték híres, feketeszarvú, fehérszőrű szarvasmarháikat, melyeknek tejét a maguk alapította csarnokba: a Schweizereiiba hordták. „Német”-Bóly a XIX. század végével lett a falu, azidőtől, amikor Batthyány Juliát, a község sok kulturális intézményének alapítóját feleségül vette Montenuovo Alfréd, Ferenc József udvarmestere. Az udvarmester természetesen kevés időt tölthetett Bólyban, mégis bécsi palotája helyett a bólyi kastélyban őriztette európai hírvorcelán-gyűjteményét és azokat a napóleoni emlékeket, melyeket Mária Lujza, az udvarmester nagyanyja hozott a családba, amikor feleségül ment Neipperg Ádámmal. Itt a bólyi Batthyány-kastélyban őrizték Napoleon ágyát is és tömérdek aranyozott, finom fekete ébenfa bútort, a francia empire asztalosművészet sok remekét s köztük egy üveglapos kicsi asztalkát, melyben a reichstadti herceg szőke hajfűrtje aranylott. Amikor vendégek nézelődtek a kastélyban, az Oberst, a főkomornyik, mindig meggyújtotta az asztalka fölött fehérítő gyertyákat és elmagyarázta a hajfűrtje történetét. Az 1944-es hitleri csapatok nem sokba vették a napóleoni és habsburgi emlékeket és csak a falu okos vezetősége tudta azoknak egy részét megmenteni: így Mária Lujza finom fehérmárvány mellszobrát, halotti maszkját és az ifjan elhalt Sasfiók hajfűrtjét. Utóbbi kettőt a remekszép gótikus mauzoleumban, a község mai ravatalozójában őrzik.

A község ma az ország egyik legérdekesebb összetételű városias faluja. A bajor telepések utódai mellett együtt van itt az egész ország: békési, szatmári, hevesi népes családokkal, akik fokozott szeretettel ápolják, fejlesztik a lombos fákkal szegett, ápoló terekkel megszakított utcákat és a falu védőszentjének, Nepomuki Szent Jánosnak kis ligetét. Az egykori kastélypark nem díszkert többé és a harcok nyomát sok évi munkával tudták csak eltüntetni. De a kastélyban gyermekszanatórium és kitűnően vezetett gyermekkórház van; a hercegi, grófi uradalmak helyén a többszörösen kitüntetett, nagyszerűen vezetett állami gazdaságok. A Schweizereiből lett a közismert bólyi rokfort kitűnő Tejüzeme s a Handwerkerek mozgalmas szövetségbe tömörültek. Faipari, gyapjúfeldolgozó és bőrkikészítő műhelyeik nemcsak a falu kézműveseinek, de az egész környék dolgozóinak nyújtanak életlehetőséget. Elmondható Bólyról, hogy a múlt tisztas és fáradhatatlan szorgalmú szellemét őrizve a környék gazdasági központjává vált és a kulturális irányítója is. Eleven még a falu ősi zeneszeretete is. Itt s a közeli Versenden, Szajkon alakult az első népi zenekar. A mai Bólyban pedig éppen ezidén mutatták be helyi szakemberek vezetésével Kacsóh Pongrác remekszép daljátékát, a János vitézt, olyan sikerrel, hogy többfelé kaptak meghívást annak bemutatására. E mély zenei kultúra megteremtésében nagy része volt mindenkor a község roppant nyugalmat sugárzó

kétszáz éves templomában lévő emeletes kórusnak, melynek korlátjait bajor fafaragók készítették és orgonájánál mindig kitűnően képzett kántorok tanították a szinkatolikus falu híveiből alakult énekkart és egyházi énekeken túl a világi zene iránti hajlandóságukat is kifejlesztették. De nemcsak kántorai, hanem plébánosai között is többen voltak komoly muzsikuskok, akik énekeskönyveket is írtak a buzgó hitéletű bolyiak számára. Így bolyi származású Galambos Ferenc újpetrei plébános is, a Szent István Társulat által nemrégiben kiadott Rosengarten című németnyelvű ima- és énekeskönyv szerzője. A hitéletben pedig olyan papok működése él tovább, mint Virág Ferencé, „a szeretet püspöké”, akinek egykori szavai szerint: „Bóly volt a legkedvesebb káplánstációja”. (Dénes Gizella)

BESZÉLGETÉS KASSÁK LAJOSSAL MŰVÉSZETRŐL, IRODALOMRÓL, PÁRIZSI ÚTJÁRÓL. Egy szép, napsütéses tavaszvégi vasárnapon kerestem fel az Irodalmi Alap visegrádi alkotóházában kiváló írónkat és festőnket, Kassák Lajost. A művész már belépett élete hetvenötödik esztendőjébe, de ma sem csökkenő vitalitással, ifjú lendülettel végzi alkotó tevékenységét, újabb és újabb költeményekkel, szépprózai-munkákkal, művészetelméleti írásokkal, festményekkel, rajzokkal gazdagítva-magasítva nagyszabású és sokoldalú életművét. Kassák ugyanis, ahogy egyhelyütt mondja önmagáról, „kettős énű szellem”, aki „váltott fantáziával” ír és fest, mint író és mint képzőművész egyazon értékszínterben alkot.

Kéziratpapír, külföldi képzőművészeti könyvek, Cendrars- és Eluard-kötet hever az asztalon, az író éppen egy új tanulmányának adja meg végső formáját. Szereti Visegrádot, immár évek óta vissza-visszatér ide, nyaranta gyakran látni őt a visegrádi Duna-parton, horgászbottal a kezében. Költészetében is helyet kapott a hegyektől és erdőktől övezett dunántúli kisváros.

Elsősorban párizsi élményei felől kérdezgetem Kassák Lajost: a karácsonyi ünnepeket és az újesztendő első napjait feleségével együtt Párizsban töltötte, mint élő barátainak meghívására.

— Párizsi tartózkodásunk alatt keveset pihentem, sok volt a látnivaló, teli voltunk programmal, szebbnél szebb kiállításokra vittek bennünket. A látott kiállítások között az egyik legérdekesebb az volt, amely az 1885 és 1914 közötti művészeti törekvésekről adott átfogó képet.

— Nagyon sok régi és új ismerőssel találkoztam, így Tristan Tzarával, az egykori dadaista költővel, aki újabban Villon-kutatásokkal foglalkozik, a nemrégiben Budapesten járt Eugène Guillevic költővel, aki líránkat nagyra becsüli és sok magyar költő versét ülteti át franciára, Sonia Delaunay-val, a kiváló kubista festő özvegyével, aki maga is jelentős művész, Jean Cassou-val, a párizsi Musée d'Art Moderne főigazgatójával és másokkal. Beszéltem Jean de Beer-rel, a Francia PEN klub titkárával s Roger Richard-ral, „Az ember tragédiája” fordítójával, aki a francia rádióban a közeljövőben előadást tart költészetemről. Általában azt tapasztaltam, hogy a francia szellemi élet emberei érdeklődést és megbecsülést tanúsítanak a magyar kultúra eredményei iránt.

— S hogy a magam dolgairól is említést tegyek: Párizsban nemrégiben jelent meg egy különleges reprodukciós eljárással készített mappa, amely Vasarely (azaz Vászárhelyi) Viktor pécsi születésű festőművész és az én munkáimat tartalmazza. Mindkettőnkől hat-hat mű szerepel az albumban, a színes nyomatok nagyok (50×65 cm-esek) és a legtekintélyesebbek. Az előszót a már említett Cassou főigazgató írta, aki a legtekintélyesebb művészeti írók egyike. A korlátozott példányszámban megjelenő, meglehetősen drága mappát a Denise René galéria adta ki. E galériában állít ki Hans Arp szobrász, Michel Seuphor, a festő-kritikus és a konstruktívizmus sok neves mestere.

— Nagyon örültem a messzeszakadt honfitársakkal és ifjúkori barátokkal való találkozásoknak. Jó érzés volt kezetszorítani Vasarelyvel, Kolos-Varyval (azaz Kolozsváry Zsigmond festőművésszel), Étienne Hajduval (az erdélyi Hajdu Istvánnal, akiből világszerte ismert szobrász lett), Beöthy István és Vörös Béla szobrászművészekkel, akik mindnyájan még évtizedekkel ezelőtt hagyták el Magyarországot, nem érezve jól magukat a régi rezsim nyomasztó atmoszférájában. Kevesen tudják, hogy az egyik legjelentősebb párizsi fotóművész, Lucien

Hervé is magyar, Hódmezővásárhelyen született; vele is sokat voltam együtt. Nagy hatással volt rám a *Maria Vieira de Silva* portugál származású festőnőnél tett műteremlátogatás. Szeretetre méltó, rokonszenves egyéniség és méltán ünnepelt, nagyszerű művész. Férje egyébként magyar ember, régi barátom, *Szenes Árpád* festő. A Párizsban tartózkodó magyar művészek közül még az idősebb nemzedékhez tartozó *Czóbel Béla*, a fiatalabbak közül pedig *Bálint Endre* és *Rozsda Endre* azok, akikkel gyakran és melegen foglalkoznak a képzőművészeti beszélgetések.

— Boldog vagyok, hogy újra megláthattam Párizst, ahová először 1909-ben jutottam el, pénztelenül, kopott öltözékben, de felajzottan. A mai Párizs is — csakúgy, mint az ötven év előtti — sokat adott nekem, de az ottani élet árnyoldalai is szemembe tűntek. Párizs tele van félművelt tengerentúli gazdag emberrel, a könyv, a folyóirat, a színház, a kiállítási belépődíj igen drága, nagyok a gazdasági, életszínvonalbeli szélsőségek, gyakoriak a terroristák merényletei, egyes műkereskedők hatalmas csinnadrattával sarlatánokat, ál-művészeket propagálnak. De aki nyitott szemmel jár, az ma is sok értéket és szépséget talál a francia képzőművészetben és irodalomban.

Miközben beszélgetünk, előkerül néhány művészeti szemle, így a „Cimaise”, amelynek egyik tavalyi száma az 1960-as párizsi Kassák-kiállításról számol be nagy elismeréssel: „Kassák jelentős életművet mondhat a magáénak... részt vett a mai művészet minden kalandos vállalkozásában... ott találjuk mindannak a forrásánál, ami a magyar művészetben a legegészségesebb és a legjobb... műveiből derűs-lebegő költészet árad...”

Megköszönve a mesternek az érdekes tájékoztatást, búcsút veszek. S miközben a visegrádi templom melletti autóbusszmegállónál várakozom, arra gondolok, hogy mindnyájan egyetérthetünk a kassáki esztétikával különben sok tekintetben szembenálló Bernáth Aurél megállapításával: „jó, hogy itt van ő ebben a hazában.” (*Dévényi Iván*)

FOLKLÓR ÉS IRODALOM, vásári ponyva és tudatosodó litteratura kölcsönhatását kutatja *Pogány Péter* a két első váci könyvnyomtató működése nyomán írt könyvében.* Üttörő vállalkozása a néprajz, a nyomdatörténet, a könyvtártudomány és az irodalomtörténet keveset kutatott határterületén eredményekben és módszerekben figyelemreméltó kísérlet, mely egyúttal tanulságos indítékokkal szolgál a magyar népi vallásosság kutatásához.

Bevezetőben jól kipróbált, megbízható váci kutatóknak, *Karcsu Arzén*nak és *Tragor Ignác*nak, kissé talán avult munkái nyomán, de új és eleven tálalásban megismerjük Vácnak, a dunamenti kis városkának török utáni újjáéledését, társadalmi rétegződését, a városnak széleslátókörű püspökei, Althánn és Migazzi bíborosok működése nyomán kelt rohamos fejlődését, nagyszerű építkezéseit, kulturális kibontakozását, szórakozásait. De megismerjük problémáit is, népének bajait, zselléreskedését, urbéri gondjait, katonáskodását. Az „utak és ütközetek” városának nevezi a szerző szellemesen az Alföld és Felvidék határára épült kis fészket, mely az 1770-es éveket követő fél évszázadban már magyarok és nemzetiségiek, katolikusok és protestánsok mozgalmas, sokarcú találkozóhelye. Ebben az időben épül a városszéli vásártéren a „typographia” szerény háza, hogy a magyar kultúrának, az irratlanság homályából feltörő magyar irodalomnak otthona legyen. Két könyvnyomtató, *Ambró Ferenc Ignác* és *Gottlieb Antal* élete és működése nyomán lesz Vác a népi művelődés minden irányba sugárzó központja.

A kutató munkájában első nagy nehézség, hogy a ponyvanyomtatványok egy részének az idők viszonyaitól nyomavészett. Elpusztultak vagy talán éppen nagy tömegük és látszólagos jelentéktelenségük miatt a nagy könyvtárak anyagában nehezen hozzáférhetők. A legnagyobb aprónyomtatvány-gyűjteményt az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. A könyvtártudomány egy névtelen katonájának, az időközben elhunyt *Borzák Istvánnak* (hadd említsük nevét ezeken

* Folklór és irodalom kölcsönhatása a régi váci nyomda működése nyomán (1770—1823). I. Vásári ponyvairatok. (A nyomda történetével és kutatási módszertanulmánnyal.) Bp. 1969. Akadémiai Kiadó. Irodalomtörténeti Füzetek 24. sz.

a lapokon is kegyelettel!) a régi „könyvtárnokok” szorgalmára emlékeztető munkássága tette a kutatók, így Pogány Péter számára is lehetővé a hasznos tájékozódást. E sokszeres gyűjteményen kívül azonban másúttal nagyon gyér az eredmény. Pogány éppen ezért módszeresen két másik, alig használt területhez nyúl. Az első a nyomdáknak, kiadóknak egykorú árjegyzékei, melyekben saját termésük propagálása érdekében a nagyközönség és a „kompaktorok”, könyvárusok használatára kézbeadják kiadványaik jegyzékét. Ennek a forrásnak nagy hiánya, hogy éppen a legérdekesebb ponyvanyomtatványok kimaradnak belőle. Vagy azért, mert a nyomdász, a kiadó jelentéktelennek, közérdeklődésre nem számottartónak minősítette, vagy pedig azért, hogy kikerülje a cenzura éber figyelmét. A másik, módszertanilag figyelemreméltó forrás a nagy közkönyvtárakban még eléggé át nem vizsgált speciális gyűjteménycsoport, mely a „Quodlibet”, „Varia”, „Mita” vagy „Miscellanea” felírást viseli. Ezeknek a könyvtári szaknyelven „kolligátum” köteteknek keletkezése hazánkban a népköltészeti termékek gyűjtési divatjával hozható összefüggésbe és egy tőről fakadt *Kulcsár* Istvánnak a Hazai és Külföldi Tudósítások lapjain 1811-ben (II. kötet 83. lap) a népdalok gyűjtésére közzétett felhívásával. A XVIII. század végétől a reformatókat a könyvszerető litterátus olvasók, könyvgyűjtő tudósok, tanárok és papok könyvtárában gondosan összegyűjteni, csoportonként egybekötetni az egyleveles apronyomtatványokat, kisterjedelmű disszertációkat, alkalmi beszédeket, énekes és imádságos füzeteket, a háborúk és a szabadságharc röplapjait. Az így keletkezett kolligátumoknak egész sorát rejtik még nagy könyvtáraink, és ezek átvizsgálása sok lappangó váci ponyva-kiadványt is felszínre hozhat Pogány Péter munkásságának példájára.

E nyomtatványoknak nemcsak összekeresgélése, de meghatározása is rendkívül körültekintő figyelmet igényel. A módszer és az eredmény összefoglalása azonban a nagyközönség számára is érdekesítő olvasmány. Az ötven egynehány esztendőről félszáznál alig több világi vásári ponyvát számolhat össze szerzőnk és ezek között is csupán tizenhat olyan akad, amelyik magán viseli a nyomdai termékeknek ma is szokványos ismertető jegyét, az impresszumot. Magyarán tizenhat nyomtatványon találjuk meg a nyomda helyét, a nyomdász nevét vagy a kiadás évét. Erről a kisszámú biztosan meghatározható nyomtatványról kellett a kutatónak nagy körültekintéssel ellesnie és rendszereznie a legjellemzőbb sajátosságokat, ismertetőjegyeket. Elsősorban a váci nyomda sajátos betűtípusai, díszítő figurái, az úgynevezett „cifrák”, a külső kiállításnak jellegzetességei (a nyomdászra jellemző lapszámozási mód, az ívek jelölésének egyéni sejtásai) jöhettek itt számításba. Meg kellett figyelnie a kutatónak a szedés és a könyvlapok tükrének egyedi, másúttal nem, vagy csak ritkán előforduló sajátosságait és ebből következtethetett az impresszum-nélküli kiadványoknál a nyomdatóra. Nagyon bizonytalan terület ez, ahol könnyű tévedni. Tudnivaló ugyanis, hogy a betűket és cifrákat a nyomdák öntéssel állították elő, és ha valamelyik nyomdának saját betűöntő felszerelése is volt, akkor is a mintákat, az egyenként kivésott „matrix”-okat kereskedelem útján távoli vidékekről, sokszor külföldi nagy nyomdaktól szerezték be. A vidéki kis nyomdák tulajdonosai és a nyomtató mesterek egyébként is vagy rokonságban, vagy pedig mester-tanítvány kapcsolatában állottak az ausztriai származású *Royer* családdal, vagy annak későbbi utódával, a *Landerer* céggel. Így a győri és soproni nyomdát alapító *József Streib* veje volt *Royer János*nak. Az 1724-ben alapított budai *Landerer* nyomda a század második felében, az özvegységre jutott *Landerer Katalin* idején a *Royer* család kezére jut. Ebben az időben itt tanulnak *Engel József* pécsi, *Kolb Antal* temesvári és *Ambró Ferenc* Ignác váci könyvnyomtatók. Pozsonyból, a *Landerer* cég mellől, részben üzlettársként indul és működik a *Patzkó* nyomda, ahol pedig *Gottlieb Antal* faktoroskodik. A sokszálú verségi és szakmai kapcsolat sejteti, hogy a XVIII. századi nyomdákat hányféle anyagi szál kapcsolta egymáshoz. Nem csodálkozhatunk tehát, hogy vándorol a nyomdák leglényegesebb kelléke, a betű és a nyomdai cifra is. Útját rendkívül nehéz nyomon követni. Pogány Péter is a huszonhét ismertető jegyét, kritériumát az említett külsőn kívül belsővel, stílissal, fogalmazásbeli és tartalmi specialitásokkal (címlap fogalmazásmódja, tréfás verses árközlő befejezések, stb.) egészíti ki. Ezek az ismérvek azonban csak

akkor bizonyító értékűek, ha egyszerre párhuzamosan nagy számban fordulnak elő az összehasonlított nyomtatványokon.

Az így felkutatott, módszeresen feltárt anyagot az *irodalom-szociológia* szempontjai szerint az állam, a nyomdász, a szerző, a kereskedő és az olvasó sokszorosán egymásbafonódó viszonyának állandó szemeltartásával értékeli Pogány Péter. Bemutatja, hogy az állam ellenőrző cenzurájával, a „könyvrendőrséggel” próbálta a ponyvairódművet is szemeltartani. Szempontjai között nagy szerepet játszott a janzenizmus nyomán kelt érzelem-ellenesség, az abszolutizmus és az erkölcsök fölött őrködő állandó tekintélye. Viszont a felvilágosodás szabadabb légkörének, a nemzeti liberalizmus megnyilvánulásának kell tekintenünk, hogy a könyvnyomtatók kijátsszák a szigorú rendelkezéseket és a jó „üzlet” kedvéért a ponyvairatok egy jelentős részét impresszum nélkül nyomtatják — nem kis nehézséget okozva a mai kutatóknak. A ponyva iratok szerzőjét a névtelenség, magát a nyomtatványt pedig a gazdátlanság jellemzi. Poéták, kántorok és tanítók, literátus hazafiak és kalendáriumszerzők munkái névtelenül keverednek kiadványról-kiadványra, nyomdáról-nyomdára. A szerző neve olykor a versszakok kezdő betűiben lappang. Máskor ha nagy ritkán ki is írja a nyomtató a címlapra, inkább csak a „vállalkozás” sikeréért, a portéka kelendőségének biztosítására teszi. A kiadványok terjesztői vagy maguk a „typographusok”, vagy pedig az országot keresztül-kasul utazó kompaktorkok, könyvkötők. Ez utóbbiak már tetszetős külsőben kínálják árujukat a piacokat, vásárokat látogató közönségnek. Mert a vevő, az olvasóközönség itt leli meg szellemi, lelki igényeit kielégítő, tudást, épülést, szórakozást nyújtó olvasmányait. A magyar könyv és művelődés terjesztésének erről a fajtájáról a kutatók számára még sok jellemző adatot szolgáltathatnak a kompaktorkoknak, könyvkötőknek levéltárainkban rejtőző levelei, elszámolásai, raktárjegyzékei. Pogány Péter a váci „sokadalmak” eleven forgatagán keresztül mutatja meg, hogyan jutott az idezőnlő nép a környező falvakból és távoli vidékekről a világi költészet eleven forrásához. A váci vásárokon — egykorú városi feljegyzések szerint — megfordultak Pestről, Kecskemétről, Aszódra, Szentendréről, Gyöngyösről, Jászberényből, Esztergomból, Balassagyarmatról, Komáromból, Szécsényből és Losoncra az árusok. Nyilván velük a vásárlók is ide szekereztek és vitték magukkal a váci kalendáriumot, Izsák és Rebeka házasságának tanulságos históriáját, Salamon és Markalf történetét, Vida György tréfálgatásait, az Álmos-könyvet, násznagyok és „vőfények” kötelességeit, Angyal Bandi nótáit, „ama szép Ifjú Argirusról” és „Tündér Ilonáról” szóló históriát, vagy „Ot igen-igen szép világi dallos avagy nótás énekek”-et. A vásárosok között ott járnak a távoli vidékek kompaktorai is, akik nemcsak az otthoni könyvnyomtató portékáját hozták magukkal, hanem beszerezték Ambró és Gottlieb népszerű ponyvairatait is. Ebben az áramlásban terjedt a népdal, a népi vers. Eljutottak ezek messzi földre, olyannyira, hogy közülük nem egyet ma már a nép ajkán élő változatban hallunk vissza.

A váci nyomda ponyvairatairól olvasva önkéntelenül felmerült bennünk a kérdés, hogyan hatott és terjedt ez az irodalom szerte Európában? Figyelmünk földrajzilag szomszédos területeken túl a francia kiadványok történetére esett. Alig öt éve jelent meg Pierre Grochon nagyszerű összefoglalása a francia ponyvairódműről (*Le livre de colportage en France depuis le XVIIe siècle*. Paris, 1954.) A francia kutató már sok meglevő részlettanulmányra támaszkodva rajzolhatta meg képét. Pogány Péter könyve csupán egy ilyen részletet tár fel, de a részleteredmény meglepően égyezik a francia összképpel. Ott is vándorkereskedők, kompaktorkok működésével a vásáros ponyván terjedő kiadványok — a magyarokéval azonos műfajokkal — a nyomdák székhelyétől messzi vidékekre jutnak el, hogy a középkori vándorénekesek és históriások szájhagyományozó szerepét folytatva a literatúrának legyenek úttörőivé. Paris, Tours, Chatillon, vagy a valamennyinél nagyobb hatású Troyes ponyvaterméséhez nem minden alap nélkül kívánczok párhuzamba a szerényebb magyar viszonyok között működő győri, soproni, komáromi, debreceni, budai, vagy talán a leggazdagabb termeléssel dolgozó váci könyvnyomtató műhely. Az egyetemes és a nemzeti irodalomnak kialakításában nagy szerepe van ennek a

ponyvairodalomnak, mely egyáltalán nem azonos a zugirodalommal. A „ponyva” manapság inkább ez utóbbit jelöli. A szervezett irodalmi élet kialakulásával sok érték valóban lennmaradt a ponyván és elsekkélyesedett. Mások viszont vagy az egyszerű nép lelkének formáló művészetében, csiszoló alakításában szájhagyománnyá váltak (népdalainkban, népmeséinkben), vagy pedig egyenesen felemelkedtek a literatúrába, a kiművelt irodalomba. Amint a Goethét ihlető Faust doktor históriája sokáig élt a francia városok nyomtatványában, sőt még a bábjátékosok bódéiban is, úgy élt tovább nálunk Árgirus királyfi története vagy Toldi Miklós jeles cselekedetei a népmese és népköltészet világában, sőt ihlette csodálatos, örökértékű költészetre kimagasló nagyjainkat, Vörösmartyt és Aranyt...

A szakikutatók és az irodalom kérdései iránt érdeklődő olvasók egyaránt kíváncsian várják Pogány Péter módszerében és eredményeiben oly tanulságos munkájának megígért második részét. Ugyanakkor az általa többször idézett és ugyancsak a ponyván megjelenő vallásos irodalom termékei, az énekek, imádságok füzetek, népszerű prédikációk és elmélkedések, jámbor társulatok szabályzatai iránt, gazdag módszeres tanulssággal, kutató munkára nyertünk ihletet. (Holl Béla)

JEGYZETLAPOK. (*Balzac véletlenei.*) A véletlen többnyire a rossz regényírók menedéke. A dilettánszt elbűvöli a véletlen, az igazi író viszolyog tőle. Művész és dilettáns közt ez a legfőlötlőbb különbségek egyike: a művész jellemben gondolkodik, a dilettáns véletlenben.

Balzacnál ez is másképpen van. Véletlen találkozásaiiban is szükségszerűséget érezni. Ezek nem írói véletlenek, hanem a valóság véletlenei.

Egyik elbeszélésének végső jelenetében egy életből kiábrándult, keserű csatlódásokat ért idősebb úr álldogál éjfél körül egy ház előtt s az egyik még mindig világos manzárd ablakot figyeli. Egyszerre nyílik a kapu, egy fiatalember lép ki, s meglepődve odamegy az idősebb úrhoz. Ismerik egymást: a fiatalember nem más, mint a szemlélődő, Granville gróf háziórvosa, Bianchon doktor. — Ha más írja, mindez mesterkéltnek, erőszakkal megrendezett jelenetnek hat. Balzacnál nem. A házban beteg van; ki kezelné a balzaci világ betegeit, ha nem a kitűnő Bianchon doktor? A történet semmivel sem kevésbé valószínű, mint ha mi találkoznánk „véletlenül” a körúton az SzTK orvosunkkal. Mint ahogy maga Bianchon sem kevésbé valószínű, mint az SzTK orvosunk.

Közismert dolog Balzac életrajzából, hogy halálos ágyán a kezelőórvosa helyett Bianchon doktort akarta ágyához hivatni. Ilyen valóssággal éltek benne az alakjai. „Csodája” az, hogy a valósságnak ezt a hitelét az olvasóra is megfőllebbezhetsenül rá tudja kényszeríteni. Ernst Robert Curtius joggal beszél, s nem elsőnek, Balzac varázserejéről. „Életérzésünk fölfűlik, létünk intenzívebbé válik — írja —, ha Balzac szemével nézzük a világot”; illetve ha belehelyezkedünk az ő világába, az Emberi Komédia univerzumába. Ez az univerzum nem más a valósságnak, hanem egyszerűen — valósság. Véletlenei is épp oly természeteseek, mint a valósság véletlenei.

(*Öregember nem vénember.*) Lektor voltam a negyvenes évek elején a Révai könyvkiadónál. Kolozsvári Grandpierre Emil hasonló körben dolgozott a Franklin Társulatnál. Ő a Révai szerzője volt, én a Frankliné.

A lektor nemcsak lektorált. Ő fogalmazta a prospektusokat, ő írta a „fűszövegeket” — ezeket akkor nyelvészövegeknek hívták — s ő azt a „vascetli” nevezetű írásművet, melyet — sorszorositva — beleraktak egy-egy újonnan megjelenő munka sajtópéldányaiba, hogy a kritikuskak ne kelljen elolvasnia, s ha esetleg elolvassa, ne kelljen a fejét törnie, mit írjon róla. Megírtuk mi lektorok helyette, hogy az új regény milyen kiváló. Dicséretünk többnyire meg is jelent. Általában ugyanaz a szöveg a különböző lapokban, némi módosítással az elején vagy a végén, esetleg szignálva is. Sok egyöntetű kritikai véleménynek egy-egy ilyen „vascetli” a forrása.

Hosszú ideig hagyomány volt, hogy ötven alatti író „vascetlije” ilyesféle magasztalással kezdődött: „A kiváló fiatal író új műve”... Ezt a hagyományt, legalábbis a magunk hatáskörében, mi, Kolozsvári Grandpierre Emil meg én, merészen megtörtük. Véd- és dacsözövétségre léptünk, hogy soha egymás köny-

vével kapcsolatban egymásról le nem írjuk, hogy „a tehetséges fiatal író”. Vég-tére nem is voltunk már olyan nagyon fiatalok.

Nemrégiben tapasztalhattam, hogy fél munkát végeztünk. A hagyomány lappangva, szívósan — úgy látszik — tovább él. Egy velem egykorú pályatársamról olvastam a napokban: „Kár, hogy a tehetséges fiatal költő...”

Eszembejutott a szólás, hogy „öregember nem vénember”, meg a mulatók duhaj kiáltása is, hogy „sose halunk meg!” — Nem mondom, ötven körül már egyenesen hízog az emberre, ha fiatalnak mondják. S az is lehet, hogy az illető a költők hervadhatatlan ifjúságára gondolt.

(„Betegség” és tehetség.) Bizonyára ma is akadnak még, akiknek szent meggyőződésük, hogy minden lángelme örült, s igazi művész nem is lehet normális. Hányszor hallottam gyerekkoromban, hogy egy-egy művészről úgy beszéltek, mint valami, többé vagy kevésbé ártalmatlan futóbolondról. A nyárspolgár, műveltsége arányában, példákra is hivatkozott, természetesen Adytól, mint első számú illusztrációtól, Csontváryig, akinek csak a hőbortjairól hallott, Verlaine-ig, akiről tudta, hogy furcsa hajlamai voltak, verseket írt és börtönben is ült, különlegesen széles tájékozottság esetében Baudelaire-ig, aki hasist evett s ennek következtében olyan ocsmányságokat írt, mint *A dög*, melynek már a pusztá címe is elég ahhoz, hogy tisztességes ízű ember tartózkodjék az elolvasásától.

De hagyjuk a nyárspolágrokat. Voltak igen művelt és finom elmék, akik a zseniben azonnal keresni kezdték vagy a baktériumokat, vagy az izgatószereteket. És voltak írók, volt egy egész irodalmi közszellem is a század elején, mely, szintén így vélte a dolgot; a kitűnő Cholnoky Viktor néhány szép dialógusát írta erről. Arról, hogy minden művésznek megvan a maga „betegsége”, minden Tartininek a maga ördöge.

A dolog természetesen korántsem így áll. S még ha így állna, vagy egyes esetekben így áll is: Tartini ördöge egyáltalán nem olyan egyszerű, mint ahogyan azt azok a sznobok és nyárspolgárok képzeltek, akik habozás nélkül egyenlőségi jelet tettek egyfelől idegbetegség, aberráció, terheltség, másfelől lángész, tehetség közé. Csak a fűztaoétiák cimboráskodnak az ördöggel. Az igazi művész, ha ördöge van, harcol vele, mint Jákob az angyalal; a művet nem az ördögtől kapja, hanem az ördög legyőzése árán. Minden nagy mű győzelemből születik. Példák kellenek? Csak kettőt, találmra: Michelangelo és Dosztojevszki. Egyik sem azért nagy, mert engedett a hajlamának vagy a betegségének, hanem azért, mert fölébe kerekedett. Művük az a porond, ahol szentgyörgyei lettek a maguk sárkányának.

(„Álomban írtam”?) A romantika óta az álom bevonult a nagy ihletők közé; a szürrealizmus meg éppenséggel egyik fő ihletőjének vallotta (a korai, az „első” szürrealizmus; igaz, hogy az, saját bevallása szerint, nem is akart művészet, irodalom lenni). Híszékeny lelkek úgy is képzelik, hogy az álom dik-tálni kezdi fentasztikus képeit a költőnek, s az csak úgy „álmban ír”.

Álmunkban azonban aligha írunk; éberén és józanul írunk, valami hiper-józánságban, mondhatnám, a józanság, az értelem olyan szuperlatívuszában, ami az arra képtelenek szemében persze hogy „részegségnek” látszik. Alkotunk, józanul, az álom emlékeiből; maga az álom azonban nem alkot semmi mást, mint káprázatokat.

Illyés Gyula írt egyszer egy érdekes jegyzetet erről, Babits Mihállyal kapcsolatban. Babits „álmban” egy költeményt írt, melyben egyszerűen „megoldotta” a magyarság minden sorskérdését (akkortájt sok szó esett ezekről a sorskérdésekről). Minden erejét összeszedve kinyúlt az álmából, ceruzát fogott és papírra vetette az álombeli revelációt, a végleges szintézist. Reggel elolvas-ta; így szólt:

Magyar Péter, Magyar Pál
Papírlapon kapirgál.

(Amiben kétségkívül van igazság: abban az időben már sok Magyar Péter és Pál kapirgált papírlapra honmentő fantazmagóriákat.) Így játszik velünk az álom; azért álom. De műveinket legföljebb „megálmodjuk”; írni mindenesetre józanul írjuk őket, nem álomban. Legalábbis az olvashatókat. (7. gy.)

Felelős kiadó: Saád Béla

Bibliaolvasó. — Legbiztosabban úgy lehet megállapítani valamely Szentírásról, katolikus kiadású-e, hogy megnézzük, rajta van-e az *Imprimatur* és a *Nihil obstat*. Mind a kettő valamely illetékes egyházi hatóság engedélyét, jóváhagyását tartalmazza. Szabály szerint a könyv valamelyik első oldalán, legtöbbször a belső címlap hátoldalán található meg. Amennyiben ez az oldal elveszett, leszakadt, ugyancsak könnyen megtudhatjuk, katolikus-e a kérdéses szentírási kiadás. Először is, a katolikus kiadásokban mindig találhatunk magyarázó jegyzeteket az oldalak alján apróbb betűkkel írva. A katolikus kiadásokban megtalálható olyan könyv is, amely a protestáns kiadásokban nincs benne. Ilyen a Makkabeusok első és második könyve. Az Úr imádságát, a Miatyánkot (Máté 6. 9—13) a protestáns kiadások még egy mondatnál megtoldják: „Mert tied az ország, hatalom, dicsőség.”

Töprengő lány. — Budapest. — A legtöbb ember, különösen fiatalabb korában, belesik abba a tévedésbe, hogy a felebaráti szeretetet, egyáltalán a szeretetet összetéveszti a rokonszenvvel, a gyűlöletet pedig az ellenszenvvel. Ezen az éretlenségen túl kell jutni. A szeretet összehasonlíthatatlanul több a rokonszenvnél, a gyűlölet az ellenszenvnél. Kétségtelen, a szeretet ráépülhet a rokonszenvre és legtöbbször belőle fejlődik ki. De a felebaráti szeretetet gyakorolni kell olyanokkal szemben is, akik nem rokonszenvesek számunkra. A rokonszenv és az ellenszenv ugyanis legtöbbször fizikai, testi adottságok nyomán támad fel, az értelemről és az akarattól függetlenül. Nem egyszer tapasztaljuk, hogy valakivel nagyon szívesen elbeszélgetünk, gyönyörködünk értelmé fényében, más esetben valakit nagyon tisztelünk, mert látjuk, hogy becsületes, megbízható barát, ugyanakkor idegenkedünk kezét érinteni, mert fizikai rossz érzést vált ki bennünk. Csak távolról, szellemileg szeretjük őket. Bizonyára találkozott már ön is életében ilyenekkel. Saját maga érezte, tapasztalta tehát, hogy van szeretet fizikai idegenkedés ellenére is. Persze, az olyan ember számára, aki nem tudja meglátni a másikban az erkölcsi, szellemi értéket, az ilyen élmény ismeretlen. Ezek, minthogy gyengék a szellemi és erkölcsi értékek megfigyelésére, teljesen rabjai testi, mondhatnók állati vonzódásaiknak, indulataiknak, rokonszenveiknek és ellenszenveiknek. Magatartásuk az értelmes és jószívű ember számára visszataszító, mert drága szellemi, erkölcsi értékekre tudnak durván rátaposni, csak azért, mert azok hordozói fizikailag, testileg, állatilag nem rokonszenvesek számukra. Nos, ha van szeretet fizikai ellenszenv mellett is, nem érthető-e, hogy vannak olyan magasabbrendű emberek, akik minden ellenszenvnek fölébe tudnak emelkedni? Akik meg tudnak látni valami értéket a leggyarlóbb, az erkölcsileg és szellemileg leghitványabb emberben is. Mert valami érték minden emberben van. Még magasabb fokra emelkedett lelkek becsülni, szeretni tudják embertársaikban azt is, ami nem valósult meg bennük még, de amivé azoknak lenniük kellene, amivé Isten és űk, az Isten fiai akarják, hogy legyenek. Ennek a szeretetnek nem a rokonszenv a kísérője, hanem a szánalom. Így szerette Jézus a kereszten felfeszítőt, így kell nekünk is tekintenünk azokra, akik ellenszenvesek számunkra, akiket valamilyen okból nem kedvelünk, akiket ellenségünknek érzünk. Egészen más az, amit kérdése másik részében érint. Itt nem a szeretet és a rokonszenv, hanem a szerelem és a rokonszenv viszonyáról van szó. Az egész természetes, hogy egy fiatal leány ne menjen férjhez olyan férfihez, akit szellemileg becsül ugyan, de fizikailag írtózik tőle. A leghatározottabban eltanácsoljuk ilyen lépéstől. A fizikai ellenszenvnek és rokonszenvnek döntően fontos szerepe van a házasságban. Tönkretetheti az életét, ha szánalomból belekényszeríti magát az olyan házasságba, amelybe fizikai írtósággal lép bele. Nem számíthat az ön számára az sem, hogy az illető fiatalember más leányoknak tetszik. Azért, mert valaki önnek ellenszenves, másoknak lehet rokonszenves és megfordítva, hiába tetszik másoknak, ha ön nem bírja közelségét fizikailag. Hagyja csak, hadd menjen a fiatalember, vegyen el más feleségül, olyat, akivel boldog lehet. Arról ne ábrándozzék ön, hogy „majd megszereti a házasságban”. Mert mi lesz, ha mégsem

szereti, mégsem szokja meg? Egy kegyetlenül nehéz élet vagy egy válasz lesz belőle. Ne kísérletezzünk a házassággal.

Szent Jakab feltételével. — Latinul is szokták mondani: „Sub reservatione Jacobea” vagy „Sub conditione Jacobea”. Régi szólásmondás, mely a Bibliára, közelebbről Szent Jakab levelének egyik kitételére utal. Szó szerint így lehetne lefordítani: „Jakab fentartásával”, vagy „Jakab feltételével”. Szent Jakab apostol levelének kérdéses része (4, 13—16) így hangzik: „Rajta hát, mondjátok csak: Ma vagy holnap abba a városba indulunk, ott töltünk egy évet, kereskedünk és nyereszkedünk. Hiszen azt sem tudjátok, mit hoz a holnap! Ugyan mi az életetek? Csak pára, mely rövid ideig látszik, azután elenyészik. Ehelyett ezt kellene mondanotok: „Ha az Úr akarja, élni fogunk, s ezt, vagy azt fogjuk tenni.” — A „conditio Jacobea” a Gondviseléssel, az emberi élet esendőségével szemben megnyilvánuló keresztény alázat kifejezése. Ugyanaz tehát, mint a magyar szólás: „Ha Isten is úgy akarja”, vagy „Ha Isten éltet”.

Sikertelen gyónás. — Leveléből úgy vesszük ki, hogy a lelkiatya azért küldte el feloldozás nélkül önt, mert szavai nyomán nem látta és nem is láthatta önben a tökéletes bánatot. Ön vitatkozni kezdett vele. Amikor a pap azt kívánta, fogadja meg Ön, hogy nem követi el többé a vétkét, ahelyett, hogy Isten kegyelmében bizakodva meghajtott a fejét és megtette volna az ígéretet, elkezdett ellenkezni, okoskodni, azon a címen, hogy „becsületes” akar lenni. Értse meg, gyerekes csapda ez, amit az ember ilyenkor saját magának állít. Abban igaza van, az ész és a tapasztalat azt bizonyítja, hogy azt a hibát, amit idáig százszor és százszor elkövetett, nyilván e gyónás után is elköveti. Önmagától, emberi erejéből, Isten kegyelme nélkül valóban nem tud megszabadulni szokásos vétkeitől. De azon a címen, hogy emberi erejéből nem tud megállani vétek nélkül, eltaszítja Isten segítségét? Nem, nem álszenteskedés, nem hipokrizis, nem hazugság erős fogadással ígérni, hogy elkerüljük a vétkeket, mikor emberi elménkkal azt látjuk, hogy igen, továbbra is gyengék, botladozók maradunk! Minél gyöngébbnek érezzük magunkat, minél jobban látjuk, hogy ismét el fogunk esni, annál nagyobb hévvel kell suttognunk a gyónatószerk rácsán keresztül Isten és a helyettese felé: erősen fogadom, hogy többé nem vétkezem! Erősen fogadva, Isten kegyelmét esdve és csak abban bizakodva, nem a magunk erején töprengve. Könyörölgjön Istenhez a gyónás előtt is, utána is, különösen pedig a szentáldozásban, adja meg Isten a segítségét, hogy ön el tudja kerülni a bűnre vezető alkalmat, hogy a bűnnel való szakítás ne jelentsen az Ön számára nagy megpróbáltatásokat, súlyos erőfeszítéseket testileg, lelkileg, fizikailag, világosítsa meg a gondolatait, hogy minden adódó helyzetben találja meg a legjobb megoldást. Higye el, meg is adja majd. Aki lélekben igazán fel akar emelkedni, azt Isten a maga titokzatos, csendes, az események, a hétköznapiak természetes rendjébe ágyazott segítségével szüntelen támogatja.

Panteizmus. — Az igaz, hogy a panteizmus nevének megfelelően ennyit jelentene: „mindenben istenséget látó felfogás”. A görög szó: „pantheos” annyi, mint: minden-isten. — Mégis alapjában elfogadhatatlan a keresztény felfogás számára. A pantheizmus a maga istenfogalmát azonosítja világgal. Mi keresztények az Istent a világtól független lénynek tartjuk, noha hitünk tanítása szerint mindenben jelen van. A panteisták istene a világ, a mi Istenünk a világ teremtetője, fenntartója, ura. Schopenhauer mondja szellemesen: „a panteizmus nem egyéb, mint udvari as ateizmus”. Nem jelenti ki kereken, hogy nem hisz Isten létezésében, hanem úgy fejezi ki magát, hogy Isten nem egyéb, mint a végtelen világ ismert és ismeretlen erőinek összessége.